کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ۹۰۵ | چوارشەممە، ۳۰ی ڕەزبەری ۱٤۰٤ _ ۲۲ی ئۆکتۆبری ۲۰۲٥

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

ڕزگاری نە بەتەنیا لە ئازادیدایە و نە بەتەنیا لە سەربەخۆییدا، بەڵکوو لە کەشێکدایە کە هەردووک دیاردە بەیەکەوە تێیدا هەڵدەکەن، لە ڕاستیدا ئازادی و سەربەخۆیی دوو سیمای یەک ڕاستەقینەن کە بەردەوام مەجالی بوون بۆ یەکتر دەڕەخسێنن و ئەم دوو سیمایە هاوکات بەیەکەوە دەردەکەون...

(۱۰)

دەبێت بگوترێ کە یەکسانیی شارۆمەندی داواکارییە ڕەواکانی نەتەوە بندەستەکان دابین ناکات، بەڵکوو دەبێت شوناسی بەکۆمەڵی ئەوان بۆ دابەشکردنی دەسەڵات لە گۆڕەپانی گشتیدا بە فەرمی بناسرێت، ئەو شوناسەی کە سامناکترین جۆری پێشێلکردنی مافی مرۆڤ، واتە ژینۆساید بەهۆی نکۆڵیکردنەوە ڕوو دەدات...

(٤)

هەوڵەکان بۆ چێکردنی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستی نوێ

لەسەر کاولاشی ئیمپراتۆریی ڕووخاوی بەرەی مقاومەتی کۆماری ئیسلامی

سەر وتار

هەرەس لە دوندی وەهمەوە

عەلی بداغی

کۆبوونەوەی ئاشتیی غەزە لە "شرم الشیخ"ی میسر بزمارێکی دیکە بوو لە تابووتی سیاسەتی دەرەوەی کۆماری ئیسلامی درا، ئەمە نەک هەر لە ڕوانگەی چاودێرانی سیاسی و ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامییەوە؛ تەنانەت بە داننانی ڕۆژنامەکانی ئێرانیش کە هەرکام ناوەندێکی حکوومەتی و ئەمنییەتیی ڕێژیمیان لە پشتە. ڕۆژنامەی "ستارە صبح" نووسیویەتی کۆماری ئیسلامی هەر لە سەرەتاوە نەدەبوا چووبا نێو تەنگژەی فەلەستین و ئیسرائیل و ئەمە پرسێکی "عەرەبی-عیبری-ڕۆژئاوایی"یە و دەبوو هەر بە خۆیانمان سپاردبا!! تەنانەت ڕۆژنامەی "جمهوری اسلامی" بە مانشێتی "ئاخۆ ئەم باهۆزە براوەی هەبوو؟" دانی بەوە داناوە کە شەڕی غەززە و لێکەوتەکانی هەڵەیەکی گەورە بوو و لەبری بەهێزکردنی بەناو "بەرەی مقاومەت" بووە هۆی لەدەستچوونی قووڵایی ستراتیژیی کۆماری ئیسلامی لە سووریە و لوبنان!! ئەو دەنگ و بۆچوونە ڕاشکاوانەش کە لە میدیا و سۆسیالمیدیای ئێراندا بڵاو دەبنەوە، هیچیان حاشا لەوە ناکەن ئاسۆیەکی نوێ لە بەردەم ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە!

یەکێک لە دیارترین دەرکەوتەکانی ئەم کۆبوونەوەیەی میسر سەرەڕای لەرزۆکبوونی پەیمانەکە بەهۆی ئەزموونی مێژوویی کارکردی حەماس و کۆماری ئیسلامی وەلانانی ڕێژیم لە دانیشتنێکدا بوو کە بڕیاری لەسەر چارەنووسی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستی نوێ و هاوکێشەکانی هێز لەو ناوچەیە دەدا. وەلانانی ئێران بە مانای داڕمانی هەیمەنە و قووڵایی ستراتیژیی کۆماری ئیسلامی و پەراوێزخرانی لە ململانێ ژێئۆپۆلۆتیکییەکانی نوێ لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. ئەگەر دوو ساڵ لەوە پێش ئێران بە دنەدانی حەماس بۆ هێرشی ۷ی ئۆکتۆبری ۲۰۲۳ دەیویست ئەم ڕەوتە بوەستێنێ و ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بە تەواوی بخاتە ژێر هەژمۆنیی سیاسی و ئایدۆلۆژیی خۆی، ئێستا ئیدی ئیمپراتۆرییە ئایدۆلۆژی و سەربازییەکەی ڕووخاوە. سووریە کەوتۆتە باوەشی ئەمریکا و ڕۆژئاوا، حیزبوڵلا و حەماس کەوتوونەتە ئاویلکەدان و حوسییەکانی یەمەن لەپەڕی لاوازیدان و گرووپە نیابەتییەکانی ڕێژیم لە وڵاتانی دیکەش توند کڵاوی خۆیان گرتوە با نەیبا!! بەمجۆرە بوو کە ڕێبەرانی سیاسیی دنیای عەرەب، ئەمریکا، ئورووپا و زلهێزە ناوچەییەکانی دیکە لە "شرم الشیخ" و لەسەر کاولاش و وێرانییەکانی ئیمپراتۆریی داڕماوی ئایدۆلۆژی و سەربازیی کۆماری ئیسلامی کۆ بوونەوە هەتا چارەنووس و داهاتوویەکی دیکە بۆ ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بنووسنەوە.

خامنەیی کە دەیگوت نە شەڕ ڕوو دەدا و...

درێژە بۆ لاپەڕەی ۲

سڕینەوەی ستەمی مێژوویی سەر گەلی فەلەستین و گەلی کورد کلیلی وەدیهاتنی ئاشتییە لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست

سەرەنجام دوای زیاتر لە دوو ساڵ لە دەسپێکی شەڕی غەززە و ئیسرائیل و پەلهاویشتنی بۆ ژمارەیەک لە وڵاتانی ناوچە، ڕۆژی دووشەممە ۲۱ی ڕەزبەر)۱۳ی ئۆکتۆبر) ڕێککەوتنێکی فراوان بۆ کۆتایی هێنان بە شەڕ و هێنانەدیی ئاشتی لەلایەن دۆناڵد ترامپ، سەرۆککۆماری ئامریکا؛ عەبدولفەتاح ئەلسیسی، سەرۆککۆماری میسر؛ ڕەجەب تەیب ئەردۆغان، سەرۆککۆماری تورکیە و تەمیم بن حەمد ئالی سانی، ئەمیری قەتەرەوە ئیمزا کرا.

هێرشی ۷ی ئۆکتۆبری ۲۰۲۳ی حەماس بۆ سەر ئیسرائیل کە بە هاوئاهەنگی و پشتیوانیی کۆماری ئیسلامیی ئێران ئەنجام درا و بووە هۆی کوشتنی سەدان هاووڵاتیی ئیسرائیلی و بەبارمتەگرتنی ۲٥۰ هاووڵاتیی دیکە، دەستی حکوومەتی ئیسرائیلی بۆ هێرشێکی بەرفراوان بۆ سەر غەززە و کوشتنی دەیان هەزار کەس لە خەڵکی ئەو ناوچەیە ئاوەڵا کرد. پاش تێپەڕبوونی زیاتر لە دوو ساڵ لەو شەڕە، بەناو باهۆزی ئەلئەقسا نەکهەر نەبووە هۆی نزیکبوونەوەی گەلی فەلەستین لە گەیشتن بە مافەکانی، بەڵکوو زیان و خەساری وەها قەرەبوونەکراوی لێکەوتەوە کە ئاسەوارەکەی تا دەیان ساڵی دیکەش ناسڕێتەوە. پشتیوانیی ڕێژیمی ئێران لە گرووپەکانی ناسراو بە موقاومەت بۆ ئاژاوەنانەوە لە پەیوەندیی لەگەڵ کێشەی عەرەب-ئیسرائیل و قۆستنەوەی ئەو دۆخە بۆ دەستوەردان لە کاروباری نێوخۆی وڵاتانی ناوچە و لادانی سەرنجی نێودەوڵەتی لەسەر پێشێلکارییە مرۆیی و نێودەوڵەتییەکانی کۆماری ئیسلامی، یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکانی سەرنەگرتنی پڕۆژەی دوو دەوڵەتیی ئیسرائیل-فەلەستینییە کە لەلایەن شوورای ئەمنییەتی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە دانی پێدا نراوە.

کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ٤۷ ساڵی ڕابردوودا، بەشێکی گەورە لە سامانی گەلانی ئێرانی خەرجی پڕچەککردن و تەیارکردنی حیزبوڵڵا و حەماس و گرووپەکانی تری بەناو بەرەی موقامەت کردوە بۆ دوورخستنەوەی مەترسییەکان لەسەر خۆی. بەڵام ئەوەی ئێستا دەبینرێ، شکست و لاوازبوونی ئەو گرووپانە و گۆشەگیرکردنی کۆماری ئیسلامی لە ڕووی ئابووری و دیپلۆماسییەوەیە.

ڕێککەوتنی ئاشتیی غەززە دەکرێ بە پێشهاتێکی هیوابەخش بۆ کۆتاییهێنانی یەکجاریی بە شەڕی نێوان ئیسرائیل و حەماس چاوی لێ بکرێ و هەروەها بە نیشانەی دەسپێکی کورتکردنەوەی دەستی ئێران لە سیاسەتی ئاژاوەگێڕانەی لە ناوچەدا کە هەموو کاتێک وەک ئاستەنگی گەورە بۆ وەدینەهاتنی ئاشتی و ئەمنییەت لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا دەرکەوتوە.

بێگومان سڕینەوەی ستەمی مێژوویی سەر گەلی فەلەستین و گەلی کورد کلیلی وەدیهاتنی ئاشتییە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئاشتی و سەقامگیری لەو ناوچەیە بەبێ گەیشتنی گەلی کورد بە مافە ڕەواکانی وەدی نایە و پێویستە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی هاوکات بۆ سڕینەوەی ستەمی مێژوویی سەر گەلی کورد هەنگاوی جیددی هەڵگرێ و پشتیوانی لە بزووتنەوەی میللی-دیمۆکڕاتیکی ئەو گەلە بکا.

ڕاپەڕینی ژینا: دوو پارادایمی جیاواز
ئارام کەیخوسرەوی
٥

ڕۆڵ و بەشداریی ژنان لە حیزبی دێموکراتی کوردستاندا
کوێستان نستانی
٦

حاشاکردن لە مافی چارەنووس بە واتای داگیرکارییە
ئازاد مستۆفی
۷

کاتێک ئاشتی بۆنی مردن دەدات!
ڕەزا دانشجوو
۹

ئازادیی پرۆبلماتیکی سەربەخۆیی؛ پێوەندناسیی دوو سیمای ڕزگاری
شاهۆ حوسێنی
۱۰

مستەفا هیجری:

هەر نەتەوەیەک خزمەتی زمانەکەی نەکا و نەیخەملێنێ تێدا دەچێ

ڕۆژی هەینی ٢٥ی ڕەزبەری ١٤٠٤ی هەتاوی بە بەشداریی سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، کۆنفڕانسی نێودەوڵەتیی کردنەوەی زانکۆی کوردی لە شاری درێسدێنی ئاڵمان بەڕێوە چوو، و بۆ ماوەی دوو ڕۆژ بەردەوام بوو. ئەم کۆنفڕانسە بە بەشداریی کۆمەڵێک ئاکەدیمیسیەنی ئاڵمانی و کورد هەروەها بەشداریی چەند حیزبی کوردستانی لە چوار پارچەی کوردستان و بەتایبەت سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەڕێوە چوو. لە ڕێوڕەسمی کردنەوەی کۆنفڕانس و ئەو زانکۆیەدا کۆمەڵێک کەسایەتیی سیاسی، ڕووناکبیر و ئاکادیمیی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستان لەسەر گرینگیی ئەو هەنگاوە قسەیان کرد کە کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستان یەک لەوان بوو.

سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکرات لە وتارەکەیدا تیشکی خستە سەر ئەوەی وەختی زمانت پەرە ناگرێ و بەپێی ئاڵوگۆڕەکانی سەردەم ناچێتە پێشێ، لە کولتوور لە سیاسەت، لە هونەر، لە هەمووی وەدوا دەکەوین. بۆیەشە ئەو حکوومەتە دیکتاتۆرانە کوردستانیان بەسەردا دابەش کراوە، هەموو گرنگییەکان دەدا بە قەدەغەکردنی زمانی کوردی. بەڵام بە خۆشییەوە زۆر لە زمانەوانان، مامۆستایانی تێکۆشەر و دڵسۆز لە هەموو بەشەکاندا هەوڵیان داوە کە لە ژێر هەموو زەبر و زۆری حکوومەتەکانی دیکتاتۆریدا پەرە بە زمانی خۆیان بدەن و ئەوانە هەموو جێگای ڕێزن، هەر ئەوەش بۆتە هۆی ئەوە کە لە ژێر ئەو هەموو سەرکوت و زەبر و زەنگەدا زمانی کوردی ماوەتەوە.

کاک مستەفا بە ئاماژە بە گرینگیی خەمڵاندن و کارپێکردنی زانستی و ئاکادیمی بە زمان باسی لەوە کرد کە کاتێک مێژوو دەخوێنینەوە دەبینین زۆر نەتەوە هەبوون کاتێک بە هۆی جۆراوجۆر و وردە وردە لە زمانی خۆیان دوور کەوتوونەتەوە، نەتەوەکەش تێدا چووە و تەنیا لە کتێبەکانی مێژوویدا ناویان ماوە. ئەساسی ئەو لەنێوچوونی نەتەوانە دەگەڕێتەوە سەر نەبوونی زمان و خزمەتکردن وخەمڵاندنی، قەدەغەبوونی زمان و زۆری هۆکاری دیکە کە ڕێگر بووە لەوەی زمانەکە پێی بخوێندرێ و پەرەی پێ بدرێ.

سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکرات لە بەشێکی دیکەی وتارەکەیدا گوتی: ڕاستە لەنێو ئێمەی کورددا سەرەڕای ئەو زەبروزەنگە زمانی کوردی ئێستاش لە گەشەدایە، بەڵام لە ئاستێکی ئەکادیمیدا نەیتوانیوە بێجگە لە هەرێمی کوردستانی عێراق بچێتە پێشێ، بۆیە پێکهاتنی ئەو زانکۆیە کە کار لەسەر زمانی کوردی و پەرەپێدانی زانست بە زمانی کوردی دەکا کاریگەریی زۆر ئەرێنیی لەسەر پێشکەوتنی زمانی کوردی دەنێ و، ئەوە خەباتێکە بە ناوی خەباتی ئەکادیمی کە تا ئێستا لەنێو خەباتی گەلی کورددا جێگاکەی بەتاڵ بووە.

سکرتێری گشتیی حیزب لە کۆتاییدا ڕایگەیاند هیوادارم ئەم هەوڵە ببێتە ئاڵقەیەکی پێوەندی لەنێوان وڵاتانی ئورووپایی لەگەڵ هەرێمی کوردستان کە ئێستا مەجالی گەشەپێدان و کارکردن لەسەر ئەو خەونە دێرینەی کورد دەستی پێ کردوە و پێموایە یەکەم جێگا کە ئێستا دەتوانێ بۆ ئەو ئامانجە یارمەتیدەر بێ حکوومەتی هەرێمی کوردستانی عێراق بێ کە هیوادارم حکوومەتی هەرێم بە ئەرکی خۆی هەستێ و یارمەتیدەر بێ بۆ ئەو هەنگاوەی دەستی پێ کردوە و ئەرکی سەرشانی هەموومان لە هەموو بەشەکانی کوردستانیشە هەر کەسێک بەگوێرەی توانا و ئیمکانی خۆی یارمەتیدەری سەرکەوتنی ئەو پرۆژەیە بێ.

دیداری کاک مستەفا هیجری لەگەڵ بەرپرسی بەشی پێوەندییە نێونەتەوەییەکانی حیزبی دێموکرات مەسیحی ئاڵمان

ڕۆژی چوارشەممە ٢٣ی ڕەزبەری ١٤٠٤ی هەتاوی (٢٠٢٥/١٠/١٥)، دیدارێک بۆ بەڕێز کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەگەڵ بەڕێز کریستیان کرێمێر بەرپرسی بەشی پێوەندییە نێونەتەوەییەکانی حیزبی دێموکرات مەسیحی ئاڵمان پێک هات کرد.

کاک مستەفا هیجری لەم دیدارەدا کە بە شێوەی ئانلاین بەڕێوە چوو، باسێکی کورتی سەبارەت بە بنەما فکرییەکانی حیزبی دێموکرات، خەباتی دەیان ساڵەی حیزب بۆ دێمۆکراسی و فیدراڵیزم لە ئێران و دەستخستنی مافی نەتەوەیی کورد کرد. کاک مستەفا هەروەها ئاماژەی بە قوربانیبوونی هەزاران کورد و سێ ڕێبەری گەورەی حیزب لە سەردەمی حکوومەتی پاشایەتی و کۆماری ئیسلامیدا کرد و جەختی کردەوە کە خەباتی چەکداریی کورد لە ساڵانی سەرەتای دامەزرانی کۆماری ئیسلامییەوە بۆ بەرگری لە خۆی بەرامبەر بە هێرشی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کوردستان بووە و ئاماژەیەکی بە خەباتی مەدەنی لە قۆناغی ئێستادا کرد.

سکرتێری گشتیی حیزب ئاماژەی بە ڕۆڵی سەرەکیی حیزب لە دەستپێکی شۆڕشی ژینا لە دوای بانگەواز بۆ مانگرتنی جەماوەری لە کوردستان کرد و جەختی لەسەر ئەوە کردەوە کە کورد زۆر ڕێکخستراو و یەکدەنگ بەرەنگاری ڕێژیم دەبێتەوە. بەڕێز هیجری هەروەها ئاماژەی بە هاوپەیمانیی نەتەوەکانی غەیری فارس و "کۆنگرەی نەتەوەکانی ئێرانی فیدراڵ" کرد.

لەم دیدارەدا، کاک مستەفا لە وڵامی پرسیاری بەڕێز کرێمێر سەبارەت باروdۆخی شەش مانگی ڕابردووی ئێران و کوردستان بە تایبەتی دوای شەڕی ١٢ ڕۆژەی ئیسرائیل و ئێران باسی لاوازبوونی بەرچاوی ڕێژیمی ئاخوندەکانی کرد و ئاماژەی بە دەسبەسەرکردنی سەدان کەس بە بیانووی هاوکاری لەگەڵ ئیسرائیل، سەپاندنی حوکمی ئێعدام بەسەر دەیان کەس و بەڕێوەبردنی ئەو حوکمانە کرد.

بەڕێزیان هەروەها ئاماژەی بە دابەشبوونی دەسەڵاتدارانی ئێران بە سەر چەند بەرەدا کرد و ڕوونی کردەوە کە هەر لایەنەکی بەشدار لە دەسەڵات خەتای ئەو شکستە و بارودۆخی خراپی ئێران دەخاتە ئەستۆی لایەنەکانی تر. دواتر لە وڵامی پرسیاری بەڕێز کرێمێر سەبارەت بە بەرنامەی ئەتۆمیی ئێران دوای بۆمبارانەکانی ئیسرائیل، ڕایگەیاند کە بەرنامەی ئەتۆمیی ئێران زۆر لاواز بووە، بەڵام ڕێژیم قەت دەست لە ئامانجی خۆی بۆ دروستکردنی بۆمبی ئەتۆمی هەڵ ناگرێ. ئەگەری ئەوە هەیە کە ئێران لەژێر گوشاری نێونەتەوەییدا ناچار بە وتوویژ لەگەڵ ئامریکا ببێت، بەڵام هەر لە هەوڵی پەرەپێدانی ناوەندە ئەتۆمییەکان بۆ سازکردنی بۆمبی ئەتۆمیدا دەبێت.

بەڕێز کرێمێر سەبارەت بە بۆچوونی حیزب بۆ ئێستا و داهاتووی ئێران و کورد پرسیارێکی ئاراسەی کاک مستەفا کرد و بەڕێز سکرتێری گشتیی حیزب باسی کرد کە ئورووپا و ئەمریکا بە تایبەتی دوای پەسندکردنی پەیمانی ئاشتی بۆ غەززە لەم ڕۆژانەی دواییدا، بەدوای لاوازکردنی هەرچی زیاتری نەخشی ئێران لە ناوچەدان، بەڵام ڕێژیم تەنیا لەژێر گوشار لە ناوخۆی وڵات لەلایەن جەماوەری خەڵک و گوشاری نێونەتەوەییەوە بە چۆکدا دێت. سکرتێری حیزب جەختی کردەوە کە ئێرانێکی دێموکراتیک، فیدراڵ و سێکولار لە دوارۆژدا بەبێ بەشداریی نەتەوە پەراوێزخراوەکانی غەیری فارس دەستەبەر نابێت.

بەڕێز کرێمێر باسی ڕەوتی ئاشتیی لەم ڕۆژانەی دوایی لە غەززەدا کرد و هیوای خواست کە ئەو پرۆسەیە ڕانەوەستێ و کێشەی فەلەستین بۆ هەمیشە چارەسەر بکرێت و لەو پێوەندییەدا سەبارەت بە بۆچوونی حیزبی دێموکرات لەبارەی ئەو ڕەوتە پرسیاری کرد کە سکرتێری حیزب لەمبارەوە ڕایگەیاند: ڕێژیمی مەلایان ئەو ئاشتییە بە دژی بەرژەوندییەکانی دەبینێ و بە هەموو شێوەیەک هەوڵی تێکدانی دەدات، بەتایبەت کە ئاخوندەکان خۆیان لە پەراوێزدا دەبینن. بەڕێز هیجری باسی کرد کە کورد لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بە درێژایی مێژووی هاوچەرخ لەبەرچاو نەگیراوە و سەقامگیربوونی ئاشتی لە غەززە ئەو هیوایە پێکدێنێ کە کوردیش ئاشتی و مافە ڕەواکانی خۆی ببینێت.

لە کۆتاییدا هەر دوولا هیوایان بۆ بەردەوامبوون لە پێوەندییەکەیاندا دەربڕی. شایانی باسە حیزبی دێموکرات مەسیحی ئاڵمان حیزبی سەرەکیی بەشدار لە حکوومەتی ئاڵمانە و مستەفا قازیزادە، بەرپرسی بەشی پێوەندییە بیانییەکانی حیزب لەم دیدارەدا بەشدار بووە.

درێژەی سەروتار

هەرەس لە دوندی وەهمەوە

... نە دانوستانیش دەبێ و، داهاتووی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بە دەست بەرەی مقاومەت دەنووسرێتەوە، ئێستا دوای ڕووداوەکانی دوو ساڵی ڕابردوو و بەتایبەت پاش شەڕی ١٢ ڕۆژە و بەتایبەتیتر دوای کۆبوونەوەی ئاشتیی غەزە لە میسر؛ هەموو هاوکێشەکانی ڕەواییەت و بەرژەوەندییەکانی لەدژی هەڵگەڕاونەتەوە. لە دۆخی نوێی ئێستادا پێناچێ حەماس چیدی گوێڕایەڵی تاران بێ و تەنانەت هێزە نیابەتییەکانی دیکەی ئێرانیش ڕوانگە و دەستکراوەیی پێویستی هاوشێوەی جارانیان نیە، حیزبوڵڵای لوبنان لەژێر تەوژمی قورسترین گوشارە سیاسی و ئابوورییەکاندایە و شەرعییەتەکەشی لە نێوخۆی ئەم وڵاتە بە یەکجاری چووەتە ژێر پرسیار، وڵاتانی عەرەبی لە هەوڵەکانیان بۆ ئاساییکردنەوەی پێوەندییەکانیان لەگەڵ ئیسرائیل بەردەوامن، شکستی سەربازی و ئەمنییەتی تاران لە ئیسرائیلیش شکۆ و هەیمەنەی ئێرانی دارماندوە و تاران نەک چیدی ناتوانێ وەک "ڕێبەری بەرەی مقاومەت" بە خۆی هەڵبلێ؛ بەڵکوو لەجێدا شتێک نەماوە بە ناوی بەرەی مقاومەت! ئەمەش شکستێکی هەرەگەورە بۆ ڕێژیمە ئەویش بە تێچوویەکی زۆر! کۆماری ئیسلامی لە ماوەی نیزیک بە پێنج دەیەی ڕابردوودا دەیان تریلیۆن دۆلار لە سەرمایە و داهات و سەرچاوە سروشتییەکانی ئێرانی بۆ سیاسەت و ستراتێژییەک بەفیڕۆ دا کە لەودا کۆماری ئیسلامی ئیسلامی "هێزی یەکەم و بێڕکەبەر" و "خاوەنی قووڵایی ستراتێژی" لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بێ، بەڵام بە دارمانی بەناو "بەرەی مقاومەت" هەمووی ئەوانە بە با چوون.

جیا لە شکستی نیزامی و ئایدۆلۆژیی کۆماری ئیسلامی چ لە دەرەوەی سنوورەکانی و چ لە نێوخۆی وڵات، بەتایبەت دوای کارابوونەوەی میکانیزمی ماشە و گەڕانەوەی سزا نێودەوڵەتییەکان ئێران ئەگەر بیشیهەوێ توانای بووژاندنەوەی ئیمپراتۆرییە ناوچەییەکەی جارانی نیە. شک لەوەدا نیە ئەگەر ڕێژیم پشووی بێتەوە بەر و دەرفەتی دەست کەوێ لەسەر هەمان ڕێچکە دەڕوا و هیچ گۆڕانێک لە دنیابینیی ڕێبەرانی ڕێژیمدا پێکنەهاتوە. بەڵام لە فازی تەریککەوتەیی زیاتری ئێستای ئێران لە کۆمەڵگەی جیهانیدا ئەوەی بۆ ڕێژیم ماوەتەوە بەستراوەیی زیاتری بە ڕووسیە و چینە کە بۆخۆشیان دەزانن ئەم دوو وڵاتە نەک هاوپەیمان و هاوبەشی سیاسیی ئێران نین، بەڵکوو ئێران وەک کارتێکی بەرژەوەندی لە هاوکێشەکانی خۆیان لەگەڵ ئەمریکا و ئورووپادا بەکار دێنن. لەم ڕووەوە گورچکبڕیی گەمارۆکان، بەردەوامیی گەندەڵییە سیستماتیکەکان و دارمانی ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتری بایەخی تمەن و ئابووریی وڵات و قووڵبوونەوەی زیاتری ناکۆکییەکان لە نێوخۆی حاکمییەتی سیاسییشدا نیشانەکانی ڕووخانی ئەم ڕێژیمەی پتر دەرخستوە.

بەڵام لە بەرەی خەڵکدا، خەبات و تێکۆشانی جەماوەریی گەلانی ئێران دوای شکست و هەرەسهێنانی سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامی لە ناوچە و جیهان قۆناغێکی گرینگی بەرەوپێش بڕیوە. ئێستا پتر لە هەموو کاتێک ترس لە هەیمەنەی کۆماری ئیسلامی شکاوە و خەڵک دەبینن سوپایەک کە خۆی بە ڕزگاریدەر و ڕاگری سووریە و پێتەختی چوار وڵاتی دیکەی عەرەبی دەزانی ئێستا لە هەمبەر ئیرادەی خەبات و مافخوازی ژنان لە نێوخۆی وڵاتدا بەچۆک داهاتوە. ئەمەش بەڵگەنەویستە کە ئاوەزی سیاسی و وزەی خەباتگێڕیی خەڵک زیاتر بووە و هەوڵەکان بۆ ڕێکخستنی کۆمەڵگە و بەرینکردنەوەی ناڕەزایەتیيە جەماوەرییەکان هەردەم لە زیادبوونن. کۆماری ئیسلامی کە بەردەوام بە قەیرانخوڵقێنی لە ناوچە و ترساندنی کۆمەڵگە لە دوژمنی دەرەکی دەیویست قەیرانە کەڵەکەبووەکانی نێوخۆی وڵات دیزەبەدەرخۆنە بکا، ئێستا لە بەرامبەر وشیاریی سیاسیی خەڵکدا بە تەواوی دۆش داوە. خەڵکێک کە خودی کۆماری ئیسلامی بە سەرەکیترین دوژمنی خۆیان دەزانن و دەشزانن کە ئەم ڕێژیمە هەر دەبێ لە ئاکامی یەکگری و هاوخەباتیی خۆیاندا تۆماری ژیانی تێکەوە پێچرێ و لەوە بەولاوەتر بەو باوەڕەش گەیشتوون کە ئەم ڕێژیمە نەک هەر بەتەنیا لە ڕێگەی ناڕەزایەتیی سەرشەقام، بەڵکوو بە خەباتی ڕێکخراوی بەکردەوەی هەموو پێکهاتەکانی وڵات دەڕووخێ.

ژیلەمۆی بزووتنەوەی ژینا (ژن، ژیان، ئازادی) لە هەناوی کۆمەڵگەدا ژیاوەتەوە. بزووتنەوە خوێندکارییەکان ئامانجدارتر دەردەکەون. کرێکاران، مامۆستایان و خانەنشینکراوەکان خێراتر و بەگوڕتر لە جاران خۆ ڕێکدەخەن و هەوڵەکان لەنێو چالاکانی سیاسی و ئۆپۆزیسیۆنیشدا بۆ نیزیکبوونەوە و یەکیەتیی بەکردەوە زیاتر بوون.

لەو بارودۆخەدا ڕاستە کە بلووغی سیاسی و گوفتومانی تێپەڕین لە ڕێژیم گەیوەتە ترۆپکی خۆی؛ ڕاستە کە تێگەیشتنی خەڵک لە چەمکەکانی دێموکراسی، سێکۆلاریزم و مافی نەتەوەیی و ئازادییە بنەڕەتییەکانی پێکهاتەکانی وڵات زیاتر بووە؛ ڕاستە ڕایەڵە و تۆڕەکانی ڕێکخستن و هاوخەباتی لە نێوان چین و توێژە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگە بەرفراوانتر بوون؛ بەڵام ڕوون و ئاشکرایە کە کۆماری ئیسلامیی ئێران کاتێک دەڕووخێ کە ئاڵترناتیڤی ئەم ڕێژیمە لەسەر بنەمای متمانەی گشتی و لەسەر ئەرزی واقع چێ بووبێ. بۆ ئەوەش یەکیەتیی بەکردەوەی ئۆپۆزیسیۆن چ لە قۆناغی ڕووخاندنی ڕێژیم و چ لە قۆناغی گوزار پێویستە. ئەم یەکگری و هاوپەیمانییەش پێویستە لەسەر بنەمای دانانی و دەستەبەرکردنی دێموکراسی، دابەشبوونی دەسەڵات، دابینبوونی مافی نەتەوە و پێکهاتەکانی وڵات و دادپەروەری سیاسی و کۆمەڵایەتی بنیات نرابێ.

ڕەسالەت و شوێندانەری و تێکۆشانی خوێندکارانی کورد نەریتێکی بەبایەخە و جێی گرتوە

پەیامی دەستەی کارگێڕیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ کۆنگرەی حەوتەمی یەکیەتیی خوێندکارانی دێموکراتی کوردستان

بەڕێزان، بەشداربووانی کۆنگرەی حەوتەمی یەکیەتیی خوێندکارانی دێموکراتی کوردستان!

پێش هەموو شتێک بەبۆنەی گرێدانی کۆنگرەی ڕێکخراوەکەتان پیرۆزباییتان پێ دەڵێین و هیوادارین کۆنگرەکەتان بە سەرکەوتووی بەڕێوە بچێ و بەرنامە کارییەکانی بە ئاکام بگەیەنێ.

هەر وەک لە ئامانجە گشتییەکانی ڕێکخراوەکەتاندا هاتوە، یەکیەتیی خوێندکارانی دێموکراتی کوردستان، وەک زەروورەتێکی سیاسی و ڕێکخراوەیی، بە مەبەستی ڕێکخستنی توێژی خوێندکاری کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بۆ کۆمەڵێک ئامانجی بەرزی نەتەوەیی و بەهادار پێکهاتوە. بێگومان ڕێکخستن و بەڕێکخراوکردنی هێز و سامانی مرۆیی خوێندکارانی کورد ئەرکێکی پیرۆز و بەرپرسیارێتییەکی مێژووییە. ڕێکخستنی وزەی پەنگخواردووی توێژی خوێندکاری کورد وێڕای بوونی بەرنامە و گوتارێکی هاوبەش و پلانی بەرۆژ و درێژخایەنی ڕێکخراوەیی و دوا جار گرێدانی بە بزووتنەوەی نەتەوەیی و دێموکراتیکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ئەم ئەرک و بەرپرسیارێتیەی ئێوە قوورستر و پڕبایەختر دەکات.

خوێندکارانی خەباتکار!

کۆنگرەکەتان لە هەلومەرجێکی نوێ و لە کەشێکی پڕ لە گۆڕانکاریی ناوچەیی و نێودەوڵەتیدا بەڕێوە دەچێت. بە تایبەت کە جوغرافیای سیاسیی ئێران وەک پێکهاتەیەکی فرەنەتەوە و فرەکۆمەڵگە، لە دوای سەرهەڵدانی بزووتنەوەی ژیناوە، بە دروشمی "ژن، ژیان، ئازادی"، قۆناغێکی نوێ لە ململانێ و خەبات و خۆڕاگری لە دژی سەرەڕۆیی و دیکتاتۆریی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران ئەزموون دەکات. قۆناغێک کە چین و توێژەکان، هەر کام بەگوێرەی پێگە و توانا و کاریگەریی خۆیان دەور دەبینن. شک لەوەشدا نیە کە لەم نێوەدا ڕۆڵی پێشەنگایەتیی ژنان و لاوان و خوێندکاران بەرجەستەترە. بۆیە چاوەڕوان دەکرێ، کۆنگرەکەتان بە لێکدانەوە و وردبینییەوە، خوێندنەوەی فرەڕەهەند بۆ هەلومەرجی ئاماژەپێدراو و هەروەها دۆخی بزووتنەوەی خوێندکاریی ئێران و کوردستان و بە گشتیی ڕەوتی ئەو گۆڕانکارییانە بکات کە ژینگەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کەشی فیکریی ئەم قۆناغە نوێیان خستۆتە ژێر کاریگەرییەوە. ئەمەش گرێدراوی بوونی دیدێکی واقبینانە و هاوکات خوێندنەوەیەکی ڕەخنەگرانە سەبارەت بە کاروباری ڕێکخراوەیی یەکیەتییەکەتان و بەستنەوەی بە بەستێنی سەرەکیی کاروچالاکییەکانتانە کە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێرانە

لە بزووتنەوەی نەتەوەیی و ڕزگاریخوازانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بە تایبەتیتر لە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا، ڕەسالەت و شوێندانەری و تێکۆشانی خوێندکارانی کورد بۆتە نەریتێکی بەبایەخ و جێگرتوو، و مێژووی بزووتنەوەکە سەلمێنەری ئەم ڕاستییەن. تەنیا وەک نموونە، ڕۆڵی شۆڕشگێرانی وەک شەهیدان سمایل شەریفزادە و عەبدوڵڵا موعینی لە بزووتنەوەی چەکداریی ساڵەکانی ٤٧-٤٦ و هەروەها ڕێبەرانی شەهیدی وەک دکتور قاسملوو و دکتور شەرەفکەندی، مێژووی لەخۆبوردوویی و گیانفیدایی ژمارەیەکی زۆر لە ئاکادیمیسییەن و خوێندکارانی شێلگیر و شۆڕشگێڕی کوردستانمان بیر دێنێتەوە. ئەم تێکۆشەرانە، لە پێگەی ئاکادیمی و زانکۆکانە، بە زانست و مەعریفە و ئەزموونی خۆیان، هاتوونەتە پشت بزووتنەوەکە و تێکەڵ بە خەباتی پێشمەرگانە و ژیانی ڕێکخراوەیی بوون و بە هەموو تواناوە خاوەندارێتییان لە بزووتنەوە و ئامانجە بەرزەکانی کردوە ولە ڕاستیدا بوونەتە ڕەمزی مانەوە و بەردەوامیی خەبات و تێکۆشان لەپێناو کورد و کوردستان و مافە نەتەوەییەکانمان.

بەشدارانی بەڕێزی حەوتەمین کۆنگرەی یەکیەتیی نەتەوەیی خوێندکاران!

زۆر گرینگە کە یەکیەتیی خوێندکارانی دێموکراتی کوردستان لە پەسەندکراوە و ڕاسپاردە و هەڵسەنگاندنەکانیدا، پێ لە سەر خۆڕێکخستنەوە دابگرێتەوە و بە ڕوانگەی نوێ و بەگوێرەی توانا و پێی دەرفەتەکان، ڕێکخستن و چالاکییەکانی لە ڕاستای ئامانجە باڵاکانی بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستان ئاراستە بکات. زۆر گرینگە کە ئاسۆیەکی ڕوون لە تێکۆشان بۆ خۆی وێنا بکات و بە تێگەشتنێکی دروست و دەروەست، بە ڕوانگەیەکی کوردستانی و نەتەوەیی و ڕێزدانان بۆ جیاوازییە فیکری و سیاسییەکان، بە لەخۆگرتنی خوێندکاران، بەشێک لە خەبات و پرسی ڕەوای نەتەوەکەمان نوێنەرایەتی بکات.

بە سەرنجدان بەو ڕاستییە و، سەرەڕای ئەوەی دەرەتانێک بۆ چالاکیی سیاسی و بواری کاری ڕێکخستن لە ئێرانی ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا نیە، بەڵام لە کوردستان ئاستی خواست و داواکاریی خوێندکارانی کورد لە زانکۆکان لە چاو دەیەکانی ڕابردوو هەڵکشاوە و ویستەکانیان بە بەراورد لەگەڵ بەشەکانی دیکەی ئێران، ڕادیکاڵتر و نەتەوەییترە. ئەمەش ئاماژەیەکی بەهێزی گەشەی بیری نەتەوەیی و ڕزگاریخوازییە لەنێو توێژی خوێندەوار و خوێندکاری کورددا.

لەم دۆخە نوێیەدا، کۆمەڵگەی مەدەنیی کوردستان بە هەموو هێز و لایەن و جومگەکانیەوە، نەک خۆی لە بەستێنە مێژوویی و لە ڕێبازە سیاسی و فکرییەکانی بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستان دانەبڕیوە، بگرە هاوپەیوەندیی و هاوخەباتیی خۆی پتەوتر و بەهێزتر کردوە. هەر بۆیە لە لایەک ئەرک و لە لایەکی دیکەشەوە بەرپرسیارێتیی هەموو لایەکمان قورستر بووە و یەکیەتیی خوێندکارانیش دەبێ بە هەستیارییەوە لەم هاوکێشەیە بڕوانێت. ئێستا لە قۆناغێکدایین کە هاوشان لەگەڵ ژنان و لاوان و توێژەکانی دیکە، چالاکانی خوێندکاری ڕێنیشاندەری جەماوەرن و لە زانکۆکاندا بوونەتە دەنگی دلێر و نوێنگەی ویست و خواستی نەتەوەیی. سەرەڕای ئەم ئاماژە دڵخۆشکەرە، سەرکەوتن لەم بوارەدا پەیوەستە بە بوونی هێزێکی مەیدانی و خاوەن بەرنامە کە بتوانێ وزە و هێز و هزری خوێندکارانی کورد وەک سەرمایەیەکی نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی گەڵاڵە بکات و ڕێکی بخات. بۆ دەستەبەری ئەو ئامانجە پێویستە هزری سیاسی و زانستی تێکەڵ بە کاری مەیدانیی سیاسی و ڕێکخراوەیی بکرێت و بێگومان، ڕێکخراوە مەدەنییەکان بەگوێرەی سروشت و کۆمەڵێک تایبەتمەندییەوە، دەتوانن لەم پێناوەدا یارمەتیدەر و شوێندانەر بن.

لە کۆتاییدا، سەبارەت بە بەڕێوەچوونی سەرکەوتووانەی کۆنگرەی حەوتەمی ڕێکخراوەکەتانەوە پیرۆزبایی بە سەرجەم بەشدارانی کۆنگرە و ئەندامە تێکۆشەرەکانی ڕێکخراوەکەتان دەڵێین و هیوای سەرکەوتنتان بۆ دەخوازین.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
دەستەی کارگێڕی
ڕەزبەری ١٤٠٤

کۆنگرەی حەوتەمی یەکیەتیی خوێندکارانی دێموکراتی کوردستان

حەوتەمین کۆنگرەی یەکیەتیی خوێندکارانی دێموکراتی کوردستان ڕۆژی هەینی ١٨ی ڕەزبەری ١٤٠٤ی هەتاوی، لەژێر ناوی کۆنگرەی "خوێندکارانی شوناسپارێز" و بە دروشمی "زانکۆ، سەنگەری هەڵوێست و هوشیاریی نەتەوەیی" بەڕێوە چوو.

پەیامی کرانەوەی کۆنگرە لەلایەن "سەرگوڵ شابازی"، جێگری سکرتێری پێشووی یەکیەتیی خوێندکارانەوە و وتاری جەماڵ فەتحی سکرتێری پێشووی یەکیەتیی خوێندکارانی دێموکراتی کوردستان برگە سەرەتاییەکانی دەسپێکی کاری کۆنگرە بوون. دواتر پەیامی دەستەی کارگێڕیی حیزب لەلایەن حەسەن شەرەفی، ئەندامی دەستەی کارگێڕیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە پێشکەش بە بەشداربووانی کۆنگرە کرا (دەقی پەیامی دەستەی کارگێڕێی حیزب بۆ کۆنگرە لەم ژمارەیەی "کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە).

خوێندنەوەی پەیامی ناوەندی ڕێکخراوە مەدەنییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بڵاوبوونەوەی دیکۆمێنتارییەک لەسەر خوێندکار و بزووتنەوەی خوێندکاری و کار و چالاکییەکانی یەکیەتیی خوێندکاران لە ماوەی کۆنگرەی شەش هەتا حەوت دوو بڕگەی دیکەی ڕێورەسمی کرانەوەی کۆنگرە بوون و دوایە کۆنگرە بە فەرمی کارەکانی خۆی دەست پێ کرد و بەپێی دەستووری کاری کۆنگرە بەرنامەی کاریی خۆی بە ئاکام گەیاند و لە بڕگەی کۆتایی کاری کۆنگرەدا و لە ڕەوتی هەڵبژاردنێکی ئازاد، نهێنی و دێموکراتیکدا و بە سەرپەرستیی ناوەندی هەڵبژاردنی حیزب، بەڕێوەبەریی سەرەکی و جێگرەکان هەڵبژێردران. هەروەها بەڕێوەبەریی نوێی یەکیەتیی خوێندکاران هەڵبژێردراوی کۆنگرەی حەوتەم لە یەکەم کۆبوونەوی خۆیاندا، بە تێکڕای دەنگ، "هەردی سەلیمی"یان وەکوو سکرتێری یەکیەتیی خوێندکاران هەڵبژارد.

ئاژاوەنانەوە بۆ حکوومەتکردن!

لە ماوەی چوار دەیەی ڕابردوودا کۆماری ئیسلامیی ئێران ڕوانگەیەکی دووانەیی و دژبەیەکی لە پرسی نەتەوەی کورد و نەتەوەکانی دیکەی ئێراندا گرتۆتە بەر. لە لایەک باس لە "یەکیەتیی میللی!" و "مافی یەکسانی هاووڵاتیان" دەکات، بەڵام بە کردەوە جیاکاری، نکۆڵیکردنی نەتەوەیی و کولتووری و ئەمنیەتیکردنی هەموو داواکارییەکی سیاسی و مەدەنی کردوە بە پراکتیکێکی هەمیشەیی. ئەم سیاسەتە دوو فاقە و دووڕوویییە، هەر لە ساتی هاتنە سەرکاری ئەو ڕێژیمە، بناغەی متمانەی نێوان حکومەت و گەلانی غەیرە فارسی لەنێو بردوە، و ئێرانی بەرەو ڕێگایەکی مەترسیداری پڕ لە دابەشکاریی نەتەوەیی و سیاسی بردوە.

لە کوردستان، هەرکاتێک خەڵک بە شێوەیەکی ئاشتییانە و مەدەنیانە، بۆ دەربڕینی داواکارییە مرۆیی، کولتووری و زمانەوانییەکانیان هاتنە دەرەوە، وڵامی حکوومەت فیشەک، گرتن، ئازاردان و لەسێدارەدان بووە. دەیان چالاکی ڕۆشنبیری، مامۆستا، ڕۆژنامەنووس و لاوی بێدیفاع، تەنیا بەهۆی داوای مافی خوێندن بە زمانی زگماکی، یان ناڕەزایەتیدەربڕین بەرامبەر بە نادادپەروەریی ئابووری، بوونەتە قوربانیی توندوتیژیی حکوومەت. ئەمە لەکاتێکدایە کە هەر کاتێک گروپەکانی هاوپەیمانی بە سیاسەتە فەرمییەکان خۆپیشاندانیان ئەنجام دابێت یان دروشمی ڕەگەزپەرەستانەیان وتبێتەوە، نەک تەنها ڕووبەڕووی هیچ ئاستەنگێک یان ڕووبرڕووبوونەوەیەک نەبونەتەوە، بەڵکوو لەژێر سێبەری بێدەنگی دەزگا ئەمنییەتی و دادوەرییەکاندا، لە بڵاوکردنەوەی ڕق و کینە لە دژی گەلی کورد بەردەوام بوون.

چەند ڕۆژی ڕابردوو، نموونەیەکی ڕوونی ئەم حەقیقەتە بوو. لە میانەی یارییەکی تۆپی پێدا لە پارێزگای ورمێ گرووپەکانی بە ئاراستەی پانتورکی ئاڵای حکوومەتە بیانییەکانیانی وەک تورکیە و ئازەربایجانیان هەڵکرد، و هاوکات بێپەروا دروشمی ناشیرین و ڕەگەزپەرستانەیان دژی کورد گوتەوە. بەڵام هیچ دەزگایەکی جێبەجێکردنی یاسا و دامەزراوەیەک کە کاردانەوەی خێرایان هەیە، و بەرامبەر بە بچووکترین کۆبوونەوەی ناڕەزایەتیی مەدەنی گورج و بڕ ئامادە دەبن، هیچ هەنگاوێکیان بۆ ڕووبەڕووبوونەوە دژ بەم ڕەفتارە ڕەگەزپەرستانەی نەگرتەبەر. ئەم بێدەنگییە بە هۆی نەزانییەوە نیە، بەڵکوو نیشانەی سیاسەتێکی وشیارانەیە: سیاسەتی "فیتنەنانەوە و حوکمڕانی کردن"؛ واتە بەکارهێنانی جیاوازییە نەتەوەییەکان بۆ لاوازکردنی هاوپشتی گەلانی ئێران و درێژەدان بە هەژموونی ناوەندگەرایی.

ئەم جۆرە ڕەفتارە هەڵبژێردراوانە، لەگەڵ هیچ ستانداردێکی یاسایی یان ئەخلاقیدا ناگونجێن. کاتێک حکومەت سنوورێک لە نێوان هاووڵاتیانی خۆیدا دەکێشێت و یاسا وەک ئامرازێک بۆ سەرکوتکردنی نەتەوەیەک، و بەرگێک بۆ نەرمینواندن لەگەڵ گروپێکی دیکە کەڵک وەردەگرێت، چیتر ناتوانرێت باسی دادپەروەری و یەکگرتوویی بکرێت. لە ژینگەیەکی وەهادا، نەتەوەی کورد، "بە مێژوویەکی دوورودرێژی بەشداری لە خەباتی ئازادی و دادپەروەریدا"، بە پشتبەستن بە ئیرادەی بەکۆمەڵ و دەسەڵاتی مەدەنی، ناچارە ڕێگایەک بۆ بەرگریکردن لە ناسنامە و زمان و کەرامەتی ئینسانی خۆی بدۆزێتەوە.

ئەوەی ئەمڕۆ لە هەموو شتێک زیاتر پێویستە، گواستنەوەیە لە سیاسەتی جیاکاری و ئەمنییەتیکردنەوە، بۆ سیستەمێکی دێموکراتیک و فیدراڵی، کە تێیدا هەموو نەتەوەکانی ئێران لە چوارچێوەی یەک وڵاتدا، بتوانن مافە نەتەوەییەکانی خۆیان هەبێ و لە دەسەڵاتدا هاوبەش بن. فیدرالیزم بەپێچەوانەی پڕوپاگەندەی فەرمی، مەترسی نیە بۆ سەر یەکپارچەیی خاک، بەڵکو زامنی مانەوەی ئاشتی و پێکەوە ژیانە. تەنیا لە ڕێگەی دابەشکردنی دادپەروەرانەی دەسەڵات، سامان و داننان بە مافی نەتەوەکان، دەتوانین ئێرانێک دروست بکەین، کە هاووڵاتیانی بە هەموو پێکهاتەکانیەوە هەست بە هەستی ڕاستەقینەی سەربەخۆیی و بەشداربوون لە دەسەڵات و حوکمڕانی و خۆبەڕێوەبەریدا بکەن.

لەم ڕێگایەدا، خەبات دەبێت لەسەر بنەمای لۆژیک،سەبر و میتۆدی مەدەنی بێت. ئەزموونەکان دەریانخستووە کە توندوتیژی، تەنها بیانوویەک بۆ حکومەت دەڕەخسێنێت، تا بەردەوام بێت لە سەرکوتکردنەکەی، ئەوەش لە کاتێکدا بەرخۆدانی مەدەنی، هۆشیاری کولتووری و یەکگرتوویی نێوان نەتەوە مافخوراو و بێبەشەکان، دەتوانن دیواری سانسۆر بشکێنن و ڕێگا بۆ هاوپشتی نەتەوەیی پێکبهێنن.

ئەگەر حکومەت بەڕاستی باوەڕی بە دەستوورەکەی هەیە، پێویستە هەنگاوی یەکەم بنێت بۆ بەیەکسانی جێبەجێکردنی: زمانی دایکی بەفەرمی بناسێنێت، مافی نەتەوەکان و ژنان و کەمینەکان دابین و دەستەبەر بکات، دەست لە ئیعدام و سەرکوتی سیاسی هەڵبگرنن و ڕوو بە دامەزراوە مەدەنی و ڕۆشنبیرییەکانی نەتەوەی کورد، نەک بە چەک، بەڵکو بە دیالۆگ ڕووبەڕوو ببێت.

ئایندەی ئێران، بەندە بە قبوڵکردنی حەقیقەتی فرە نەتەوەیی خۆیەوە. هیچ سیستەمێکی ئینکاری و جیاکاری لەسەر پێ نامێنێتەوە. ڕۆژێک دێت کە خەڵکی ئەم خاکە "کورد، فارس، بەلوچی، عەرەب، تورکمان و ئازەری" لە چوارچێوەی سیستەمێکی دیموکراتیک و یەکساندا چارەنووسی خۆیان دیاری بکەن. تا ئەو کاتە، ئەرکی بیرمەندان و تێکۆشەرانی ئازادیخواز ئەوەیە بێدەنگ نەبن و هەڵاواردن و جیاکاری بە ئاسایی نەزانن، و بە پشتیوانی بۆ دادپەروەری و ئازادی هەموو نەتەوەکانی ئێران، هاوسۆز و بە یەکگرتوویی بمێننەوە

د. ئاسۆ حەسەنزادە:

هۆکاری سەرەکیی نەبوونی یەکێتییەکی گشتگیر لە نێو ئۆپۆزیسیۆن، نەبوونی تێگەیشتنێکی هاوبەش لە مافەکانی مرۆڤە

سڵاو و سپاس بۆ ڕێکخراوی مافی مرۆڤیی ئێران کە کۆبوونەوەی ئەمساڵی تەرخان کردوە بۆ بەرچاوترین فاکتەری پرۆسەی گواستنەوە، واتە ڕوانگەی لایەنە سیاسییەکان. من لێرە نوێنەرایەتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەکەم.

هەشتا ساڵ دوای دەستپێکردنی خەباتی پێشکەوتنخوازی کورد لە ئێران و سێ ساڵ دوای بزووتنەوەی ئاوارتەی ژینا کە لە کوردستان بە درووشمی کوردی دەستی پێ کرد؛ بووە هۆی شانازیی ئێرانییەکان لە سەرتاسەری جیهان. ئێمە وەک کورد هێشتا سەرقاڵی ڕوونکردنەوەی ئەو ڕاستییەین کە داواکارییە سیاسییەکانی نەتەوەکەمان بەپێی پێوەرەکانی مافی مرۆڤیش شیاوی سەرنجن. هەروەک پێشتر دەگەڵ بەڕێز ئەمیری موقەدەم سەبارەت بە دەرەنجامی کۆنفرانسەکە باسم کرد، بە پێچەوانەی بابەتگەلی وەک سزای لەسێدارەدان، زۆربەی پێوەرەکانی مافی مرۆڤ تەنیا لە حاڵەتێکدا کۆدەنگیی هەموولایەکمان مسۆگەر دەکات کە بە شێوەیەکی گشتی دەربڕدرێن. بەڵام ئەزموون نیشانی داوە گشتگیری ئێمە ناگەیەنێتە هیچ شوێنێک. بە بڕوای من، هۆکاری سەرەکیی نەبوونی یەکێتییەکی گشتگیر لە نێو ئۆپۆزیسیۆن، نەبوونی تێگەیشتنێکی هاوبەش لە مافەکانی مرۆڤە. هەروەک ئاگادارن، بە درێژایی سەدەی بیستەم و هەتا ئەمڕۆش، ڕوانگەی جۆراوجۆر بۆ چەمکەکانی مافی مرۆڤ بووەنەتە هۆی سەرهەڵدانی سیستەمی سیاسیی جۆربەجۆر. بۆ ئێمە، هیچکام لە ڕوانگەگانی لیبراڵی، سۆسیالیستییەکان یان فەرهەنگییەکان بۆ مافەکانیی مرۆڤ، دەگەڵ ئێرانی دوای کۆماری ئیسلامی گونجاو نین. داهاتوویەکی هاوبەش لە گرەوی ڕوانگەیەکی فرەچەشن بۆ مافی مرۆڤە کە یەکسانی دابین بکات و لە هەمان کاتدا ڕێز لە فرەیی بگرێت. بۆ ئەوەی لە چوارچێوەی ناونیشانی پەنەلەکەدا بدوێم، لە ڕوانگەی ئێمەوە، گرنگترین فاکتەر بۆ دامەزراندنی دیموکراسی و ڕێگرتن لە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی دیکتاتۆری، دادپەروەریی سیاسی و قبوڵکردنی فرەییە. بۆیە لێرەدا قسەکانم لەسەر پەیوەندی نێوان داواکارییە بەکۆمەڵ و سیاسییەکانی نەتەوەکان لە ئێران و مافەکانی مرۆڤ دەخەمە ڕوو.

بە پێچەوانەی ئەو بانگەشەیەی کە گوایە ئەم داواکارییانە لە دژایەتیی مافی مرۆڤ و یەکسانیی شارۆمەندیدان یان هەر پێویست ناکات باس بکرێن و لە ڕێگەی مافە تاکەکەسییەکانی مرۆڤ و مافەکانی شارۆمەندییەوە دابین دەکرێن، دەبێت بگوترێ کە یەکسانیی شارۆمەندی داواکارییە ڕەواکانی نەتەوە بندەستەکان دابین ناکات، بەڵکوو دەبێت شوناسی بەکۆمەڵی ئەوان بۆ دابەشکردنی دەسەڵات لە گۆڕەپانی گشتیدا بە فەرمی بناسرێت، ئەو شوناسەی کە سامناکترین جۆری پێشێلکردنی مافی مرۆڤ، واتە ژینۆساید بەهۆی نکۆڵیکردنەوە ڕوو دەدات. لە هەمان کاتدا، ئەوەی ئێمە داوای دەکەین، لە چوارچێوەی مافەکانی مرۆڤیشدا شیاوی پاساوهێنانەوەیە. لێرەدا ئاماژە بە چەند خاڵێک دەکەم؛ گەورەترین کێشەی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی واتە قبوڵنەکردنی ئەویتر، زیاتر لە هەر بوارێکی دیکە سەبارەت بە نەتەوەکانی نیشتەجێی ئێران دەردەکەوێت. بۆ نموونە، لە جیاتی ئێمە، ئێمە پێناسە دەکەن، ناومان ناهێنن و ئەگە ناویشمان بنێن بە هۆز و قەبیلەمان پێناسە دەکەن و زۆربەی کات لە کۆتایی لیستەکە و دوای چینە کۆمەڵایەتییە زۆر بچووکترەکان یان بزووتنەوە پەراوێزخراوەکان کە لە ساڵانی دواییدا پێکهاتوون، باسیان دەکەن. ئایا ئەوان دەزانن کە نەتەوەکان گرنگترین هێزی پێکهێنەر لە مێژوو و کۆمەڵگەی ئێراندان؟ ئایا دەزانن سەرجەم ڕێککەوتنامەکانی مافی مرۆڤ پەیوەندیی نەتەوەیی لە سەرەوەی هۆکارەکانی جیاکاریی قەدەغەکراو باس دەکەن؟ ئایا دەزانن لیژنەی مافەکانی مرۆڤ ڕایگەیاندوە کە بوونی گەلانی خاوەن شوناسی جیاواز، ڕاستییەکی بابەتییە کە نەک لەسەر بنەمای بڕیاری حکومەت، بەڵکوو لەسەر بنەمای خۆپێناسەکردنی ئەندامانی ئەو گرووپە دیاری دەکرێت؟

ئەوانەی نکۆڵی و حاشا لە شوناسی نەتەوەکان لە ئێراندا دەکەن، ئایا ئاگادارن باس لە گەلانێک دەکرێت کە لەسەر بنەمای هەمان مافی خۆپێناسەکردن و پێوەرە بابەتییەکان، خۆیان وەک نەتەوە و خاوەن مافی دیاریکردنی چارەنووسی دەزانن کە لە یەکەم ماددەی هاوبەشی پەیمانی نێونەتەوەیی مافەکانی مرۆڤدا هاتوە؟ بە بڕوای لیژنەی مافەکانی مرۆڤ، مافی دیاریکردنی چارەنووس لانیکەم بە لایەنی نێوخۆییدا ئەو نەتەوانەش دەگرێتەوە کە لە چوارچێوەی دەوڵەتە ئاراییەکاندا دەژین. ئەوانەی بە بیانووی پاراستنی یەکپارچەیی وڵات دژایەتیی هەر جۆرە لامەرکەزییەتێک دەکەن، بەتایبەتی گونجاوترینیان کە فیدراڵیزم لەسەر بنەمای شوناسە، بەردەوام شمشێری دامۆکلیس لەژێر ناوی سەروەریی خاکەوە بەسەر سەرمانەوە ڕادەگرن؛ ئایا دەزانن بڕیارنامەی ٢٦٢٥ی کۆڕی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان پاراستنی سەروەریی خاک تەنیا بۆ ئەو دەوڵەتانە بە ڕەوا دەزانێت کە دەسەڵاتێکی هەڵقووڵاوی هەموو بەشەکانی کۆمەڵگەیان هەبێت؟ ئایا دەزانن نزیکەی سەدەیەک لەمەوبەر دادگای هەمیشەیی دادی نێودەوڵەتی لە دۆسیەیەکی پەیوەندیدار بە قوتابخانەکانی کەمینەکان لە ئەلبانیا ڕوونی کردەوە، تەنانەت مافە کولتوورییەکانی کەمینەکانیش تەنیا لە ڕێگەی دامەزراوە خۆسەرەکانیانەوە بەدی دێن؟ ئایا ئاگاداری نێوەڕۆکی ڕێککەوتننامەکانی پەیوەندیدار بە مافەکانی کەمینە نەتەوەییەکان و گەلانی ڕەسەن، ڕای سەرۆکی دادگای بەرزی کەنەدا سەبارەت بە جیابوونەوەی کەبێک و ڕای دادگای لاهە سەبارەت بە کۆسۆڤۆ و ئەتڵەسە بەرفراوانەکەی سیستەمە فرەنەتەوەییەکانی جیهانن؟ ئەوان بە بیانووی خۆدزینەوە لە ڕاکێشانی دیواری ئەتنیکی، تەنانەت ئازادیی ڕادەربڕین و چالاکیی حیزبەکانمان لێ یاساغ دەکەن. ئایا دەزانن دادگای مافەکانی مرۆڤی ئورووپا و لیژنەی مافی مرۆڤ لە دۆسیەکانی پەیوەندیدار بە لەهێستان، بۆسنیوهەرزەگوێن، تورکیە و ئیسپانیا ڕایانگەیاندوە کە بە مەرجی دوورکەوتنەوە لە توندوتیژی و پڕوپاگەندەی ڕق و کینە، بوونی پارتە نەتەوەییەکان یان وەک ئەوان دەڵێن ئەتنیکی، پێویستییەکی دێموکراتیکە بۆ بەشداریی سیاسی و ئەم حیزبانە دەتوانن نەک تەنیا پێکهاتەی سیستەمەکە لە ڕێگەی هەوڵدان بۆ بەدیهێنانی خۆبەڕێوەبەری و فیدراڵیزم بخەنە ژێر پرسیارەوە، بەڵکوو دەشتوانن داوای سەربەخۆیی بکەن؟ دەستەواژەی "تەجزیەتەلەبی" داهێنانی ئێرانییەکانە کە هاوتاکەی لە هیچ زمانێکی تردا نادۆزرێتەوە ئەگە مەبەست سەربەخۆییخوازی بێت، لە وڵاتانی دێموکراتیکدا لە هەمان کاتدا دەکرێت هەم سەربەخۆییخواز بێت و لە پرۆسە سیاسی و یاساییەکانی دەوڵەتی ئاراییشدا بەشدار بێت. خاڵێکی دیکە ئەوەیەکە بڕیاردان لەسەر پێگەی یاسایی نەتەوەکان لە داهاتووی ئێران بۆ ئەنجوومەنی دامەزرێنەرێک دەسپێرن کە دیار نیە چ پێکهاتەیەکی دەبێت، یان بانگەشەی ئەوە دەکەن دانیشتووانی هەموو وڵاتەکە دەبێت دەنگ لەسەر ئەم پێگەیە بدەن. ئەمە لە کاتێکدایە کە ڕێککەوتننامەکانی پەیوەندیدار بە کۆمەڵگە خاوەن شوناسەکان باس لە مافی بەشداری و ڕاوێژی تایبەتیی ئەوان دەکەن و لە گشتپرسییەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕیفراندۆمەکانی سەربەخۆیی لە چوارچێوەی دەوڵەتەیلی وەک کەنەدا و ئینگلیس، بە بێ هیچ جیاکارییەک، بنەمای دەنگدان ناوچە یان نەتەوەی داوای پێگەی جیاواز یان سەربەخۆیی بووە نەک سەرجەم وڵات. تەنانەت بە گومان و دڵەڕاوکێشەوە سەیری پەیوەندی و یەکگرتوویی نێوان بەشە جیاوازەکانی نەتەوەیەک، وەک نەتەوەی کورد لە دەرەوەی سنوورەکان، دەکەن. ئایا دەزانن کە ئەمەش لەلایەن دامەزراوەکانی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان و دامەزراوە ئورووپییەکانەوە سەبارەت بە ماددەی ٢٧ی پەیمانی مافە مەدەنی و سیاسییەکان و جارنامەی مافی کەمینەکان و سەرچاوە یاساییە نێودەوڵەتییە پەیوەندیدارەکانی دیکە، وەک مافێکیی مرۆڤ بە فەرمی ناسێنراوە؟

لە کۆتاییدا، دەمهەوێت قسەکانم بە وتەیەکی یاساناسی مرۆڤدۆستی فەرەنسی و باوکی یاسای شارستانیی فەرەنسا، "پۆرتالیس"، کۆتایی پێ بهێنم. پۆرتالیس دەیگوت: "هەر جۆرە سادەکردنەوەیەک، سەرچاوەی نادادپەروەرییە." ئەگە لە مێژووی هاوچەرخی ئێراندا ئەم هەموو نادادپەروەرییەمان بینیوە، لەبەر ئەوەیە کە ویستوویانە لە بواری سیاسی و حکومڕانیدا ڕاستییە مێژووییەکان و پێکهاتەی کولتووری لەو جوگرافیایەی کە ئەمڕۆ بە ئێران ناسراوە، لەژێر ناوی یەکیەتیی، بەڵام لە ڕاستیدا بۆ چڕکردنەوەی دەستەڵات و هەڵاتن لە دیموکراسی، بشارنەوە. ئەگەر نکۆڵی کردن لە فرەیی هەمیشە بووەتە هۆی دیکتاتۆرییەت، با بۆ یەکجاریش بێت ڕێزگرتن لە فرەیی تاقی بکەینەوە، کە بێگومان دەبێتە هۆی دێموکراسی.

زۆر سپاس

(دەقی وتەکانی د. ئاسۆ حەسەنزادە، نوێنەری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە کۆبوونەوەی لایەنە سیاسییەکانی ئێران، ئۆسلۆ، ١٨ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٥)

وەرگیرانی ماستەرنامەی "سادق شەرەفکەندی" لە زانکۆی سلێمانی

تێزی ماستەر (کارناسیی باڵا)ی خوێندکارێکی کوردی باشووری کوردستان، لەژێر ناوی "سادق شەرەفکەندی ١٩٣٨-١٩٩٢" ڕۆژی سێشەممە ٢٢ی ڕەزبەری ١٤٠٤ لە زانکۆی سلێمانی، دوای هەڵسەنگاندن و تاوتوێ ئەو تێزە لەلایەن لیژنەی گفتگۆ قەبووڵ کرا.

فارووق حەسەن حوسێن، خوێندکارێکی تەمەن ٣٧ ساڵی خەڵکی سلیمانی تێزی ماستەرەکەی لەسەر کەسایەتیی دوکتور سادق شەرەفکەندی ڕێبەری گەلی کورد و سکرتێری پێشووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە زانکۆی سلیمانی پێشکەش کرد. فارووق حەسەن لە لێدوانێکدا بۆ ڕۆژنامەی "کوردستان" ڕایگەیاند ئامانجی لەم تێزە ئەوە بووە کە ڕۆڵ و کاریگەریی دوکتۆر شەرەفکەندی لە بزووتنەوەی سیاسیی کورد زیاتر ڕوون بکاتەوە کە کاریگەریی لەسەر هەموو بزووتنەوەکان، ناوچەکە و تەنانەت نێودەوڵەتیش هەبووە. ناوبراو گوتی دوکتور سادق شەرەفکەندی ڕێبەرێکی دڵسۆز و خەمخۆری نەتەوەکەی بوو، کە خزمەتێکی زۆری بە دۆزی گەلی کورد کردوە، بۆیە پێویستە هەموان لەپێناو بەدیهێنانی مافی نەتەوەی درێژەپێدەری ڕێگەکەی بن. بەشێکی ماستەرنامەی ئەم خوێندکارە کوردە وردەکارییەکانی تێرۆری دوکتور شەرەفکەندی لە ڕێستورانی میکۆنۆس لە بێرلین و کاریگەرییەکانی لەسەر پەیوەندیی ئێران و ئورووپا و بارودۆخی سیاسیی ناوچەکە بە هۆی کەسایەتیی بەرزی شەرەفکەندی ڕوون دەکاتەوە.

دوکتور سمایل بازیار یەکێک لە مامۆستایانی لیژنەی گفتگۆ لەسەر ماستەرنامەی فارووق حەسەن گوتی: "جێی خۆشحاڵی و پێزانینە کە لە باشووری کوردستان و لە زانکۆ توێژینەوەیەک بە شێوازی ئاکادێمی لەسەر ژیان و تێکۆشانی سیاسیی دوکتور شەرەفکەندی وەک سەرکردەیەکی سیاسیی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد بەگشتی و بەتایبەتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکرێ، کە پێشتر توێژینەوەی سەربەخۆ لە پلەی ماستەرنامە لەم بارەیەوە نەکرابوو." دوکتور بازیار گوتی کە لەم توێژینەوەیەدا، توێژەر بە سوودوەرگرتن لە ڕێبازی توێژینەوەی زانستیی مێژوویی و وەسفی و هەروەها بە پشتبەستن بە دەیان سەرچاوە و بەڵگەنامەی ڕەسەن و هەروەها وتووێژ لەگەڵ هاوڕێیان و هاوسەنگەرانی دوکتور شەرەفکەندی، هەوڵی داوە لە ئامانجی توێژینەوەکە نزیک ببێتەوە. هەروەها توێژەر تیشکی خستووەتە سەر ڕەهەندە جۆراوجۆرەکانی ژیان و تێکۆشانی سیاسیی دوکتور شەرەفکەندی لە قۆناغە جۆراوجۆرەکاندا و بەتایبەتی کاریگەریی کاراکتێری بەڕێزیان لەسەر مودیریەت و ئیدارەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و چەسپاندنی ڕێبازی نەتەوەیی وەک پرسی سەرەکیی کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و هەوڵدان بۆ جێگیرکردنی دادپەروەریی کۆمەڵایەتی لەو کۆمەڵگەیە و هەروەها هاوسۆزی و هاوکاریی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە پارچەکانی تری کوردستان.

ڕاپەڕینی ژینا: دوو پارادایمی جیاواز

✍️ ئارام کەیخوسرەوی

ڕۆژی ٢٢ی خەرمانانی ساڵی ١٤٠١هەتاویی هەواڵێکی بەپەلە زۆربەی میدیاکان و سۆشیاڵ میدیای کوردیی و ئێرانی بەخۆیەوە سەرقاڵ کرد. هەواڵە سەرەتاییەکان شتێکی نوێ نەبوو، گرتن و دەستبەسەرکردنی کچان و کوڕان لەژێر سێبەری دەسەڵاتداریتی کۆماری ئیسلامیی ئێران بابەتێکی باو و ئاشنا بوو. ئاشنایەتییەک کە زۆرجار بووەتە هۆی ئەوەی ئەم ڕووداوانە بایەخی هەواڵیشیان نەمێنێت. واتە گرتن و دەستبەسەرکردن وەک بابەتێکی ئاسایی لێ هاتووە. مەرگ و کوشتن خراپەیەکە مرۆڤی ژێردەسەڵاتی ئەم ڕێژیمە بەردەوام لەگەڵی ڕووبەڕوو دەبێتەوە.

کوشتن و مەرگ بەشێکە لە ژیانی ڕۆژانەی خەڵکی. واتە لە پانتایی جوگرافیایی ئێراندا و لەژێر دەسەڵاتداریی ڕێژیمێکی ملهۆڕ وەک کۆماری ئیسلامی دیاردەی مەرگ و کوشتن نەک کردە و بابەتێکی ئاوارتە، بەڵکوو وەک کردەیەکی ئاسایی لێ هاتووە. کاتێک کردەیەکی دژە مرۆییانە، خراپەیەک بەردەوام دووپات و چەندپاتە دەبێتەوە، دۆخێک دێتە ئاراوە کە دۆخی «ئاساییبوونەوەی خراپە»یە. یەک لە کردەوەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە ماوەی ٤٧ساڵەی تەمەنیدا ئاساییکردنەوەی کوشتن و قەتڵی دژبەرانی خۆی بووە. ئەم ئاساییکردنەوە بۆ ئەو نەتەوانە کە لەژێر داگیرکەریی ڕێژیم-حەقیقەتی ئێرانی بە دەسەڵاتداریی کۆماریی ئیسلامیدان زیاتر نۆرماڵیزە و ئاسایی بووەتەوە. کوشتنی دەیان و سەدان کەس لە ئازادیخوازان، بەدەستهێنانی پەلەی یەکەمی لەسێدارەدان، کوشتن لەژێر ئەشکەنجە و... هتد. بێجگە لەوەی گرتنی گیانی مرۆڤەکان و سڕینەوەی دژبەرانی خۆی بووە، دەرەنجامێکی دیکەشی بووە، ئەویش ئاساییکردنەوەی مەرگ و کوشتن بووە. ئەستەمە، ڕۆژانە لە میدیاکان و سۆشیاڵ میدیادا هەواڵی لەسێدارەدان و کوشتنی مرۆڤێک لە لایەن ئەو ڕێژیمەدا نەبینین و بەر گوێمان نەکەوێت. بەڵام لە دۆخێکدا کە خراپەکان، مەرگ و کوشتن ئاسایی بوونەتەوە؛ کوشتنی چ کەسێک و کێ دەتوانێت کۆمەڵگەیەک ڕاچڵەکێنێت و ئەو قامکەی کە بەردەوام لەسەر مۆبایلە ژێرەکاندا بەسەر هەواڵی کوشتنی کۆڵبەران، گرتن و دەستبەسەرکردنی چالاکانی سیاسی و مەدەنی بە سووڕانەوەیەک دەگوزەرێت، ڕابوەستێت و ڕاپچڵەکێنێت و ویژدانی مێژوویی و نەتەوەیی بەربینگی پێ بگرێت؟

ئەو هەواڵەی کە سەرەتا وەک هەواڵێکی ئاسایی و وەک دەیان و سەدان هەواڵی لەو چەشنە کە ڕۆژانە لە لایەن ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤەوە باس دەکرێن، بڵاوبوویەوە هەر زوو سەرنجی کۆمەڵگە، هێزە سیاسییەکان و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنیی لە کوردستان بۆ لای خۆی ڕاکێشا. سەرنجراکێشانەکە دەگەڕێتەوە بۆ ناسنامەی نەتەوەیی کچەکە. کچە کوردێک لە تاران بەهۆی لێدان و توندوتیژی هێزەکانی ئێران لە بەشی چاودێری تایبەتی یەک لە نەخۆشخانەکانی تاراندایە. بڵاوبوونەوەی ناسنامەی نەتەوەیی ژینا ئەمینی هەر زوو سەرنجی سۆشیاڵ میدیای کوردیشی بۆ لای خۆیی ڕاکێشا. بەکارهێنەرانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان هەر زوو بە پارڤەکردنی وێنەی ژینا ئەمینی و نووسراوەی جۆراوجۆر کاردانەوەیان نیشان دا. لەم نێوەدا دێڕە شێعرێکی شێرکۆ بێکەس واتە: «تاران بە دەم کەسەوە پێناکەنێ، بە دەم مەرگەوە نەبێت». و هەروەها شێعری «لەوێ مەمرە جانی جانان...» ڕۆڵی بەرچاوی بینی. لەم دوو شێعرە جوگرافیا و ناسنامە دەورێکی کاریگەر دەبینن. لە یەک لە شێعرەکان بە دیاریکراوی نێوی تاران هاتووە و لە یەک لە شێعرەکان وشەی «لەوێ» هاتووە کە ئاماژە بە جوگرافیایەکە. سۆشیاڵ میدیای کوردیی بە شێوەیەکی بەرچاو هەر دووی ئەم شێعرانە بەکار دەهێنێت.

لێرە بەدواوە کوردبوون وەک ناسنامەی نەتەوەیی ژینا و تاران وەک جوغرافیای ڕووداوەکە سەرنجی زیاتر دەخرێتە سەری. بەدەر لە نییەتی نووسەری ئەو دێڕە دەبێت ئەو شێعرە بە شێوەیەکی سەربەخۆ لە نییەتی نووسەر شرۆڤە بکرێت. تاران لە یەکەم ڕوانیندا شارێکی گەورەی ئێرانە، بە حەشیمەتێکی زۆرەوە و دەکرێت لە لای هەندێک کەسیشەوە وەک شارێکی جوان و دەلال یان ناخۆش و وەڕەزکەر پێناسە بکرێت. بەڵام کاتێک لە سۆنگەی کوردبوونەوە و لە دەلاقەی کوردستانەوە چاو لە تاران دەکرێت، تاران جوگرافیا و شارێکی ئاسایی نیە. تاران لە پرسپێکتیوی کوردستانەوە خاوەنی ناوەڕۆکێکی سیاسییە. ناوەڕۆکێک کە لەم دێڕە شێعردا لە ڕێگای «مەرگەوە» پیشان دراوە. کورد لە پرسپێکتیوی کوردستانەوە بەردەوام تاران وەک مەرگ و کوشتن و لەسێدارەدان و... دەبینێت. زەقبوونەوەی کورد بوون و تاران لە ڕاستیدا زەقبوونەوەی پەیوەندییەکی مێژووییە. پەیوەندییەک کە وەبیرهێنەرەوەی پەیوەندی نێوان داگیرکەر و داگیرکراو، باندەست و بندەستە. لە چرکەی کوشتنی ژینا ئەمینی وەک کوردێک لە تاران یادگەی کۆیی بندەست و کوژراو وەبیری ئەم پەیوەندییە دەکەوێتەوە. بڵاوبوونەوەی قسەیەکی ژینا ئەمینی لە کاتی دەستبەسەرکردنی کە وتوویە: «ئێمە لێرە غەریبین» زیاتر ئەم پەیوەندی و ئانتاگۆنیستەی نێوان کورد بوون و تاران زەق دەکاتەوە. ئەم غەریبییە وەک غەریبییەکی مێژوویی و پێشاندەری فۆرماسیونی نێوان باندەست و بندەستە.

ئەم ڕووداوە چرکەی لادرانی پەردە و دەرکەوتنی ئەم پەیوەندییە کۆلۆنیالیستییەیە لە نێوان کوردستان و ئێران بوو کە لەو دێڕە شێعرەدا لە تاران وەک هێمای ئێران کەلک وەرگیراوە. ژینا پەیوەندییەکی ئاشکرا کرد کە سەدان ساڵ لە ڕێگای هێزی سەخت و نەرمە هێزەوە حەشار درابوو و لە جێی ئەوە حەقیقەتێکی تر لە بەرژەوەندی داگیرکەر و هێشتنەوەی پەیوەندیی باندەست و بندەستی سەپاندە بوو. لەم چرکە هەستیارەدا هەموو شتێک دەست بە دەستی یەک دەدا تا حەقیقەتی ئەم پەیوەندییە داگیرکەرانە ڕوون ببێتەوە. ئەو کچە کوردەی کە بە دەستی هێزەکانی ناسراو بە «گشتی ئێرشاد» بە شێوەیەکی دڕندانە گیانی لێ ئەستێندراوە خاوەنی دوو نێوە. نێوێکی کوردی و نێوێکی ئێرانی. نێوە کوردییەکەی پێشاندەریی نەتەوەی بندەست و کولتوورێکی تایبەتە و نێوە ئێرانییەکەی پێشاندەری هێزی نەتەوەی باڵادەستە و کولتوورێکی ترە. «ژینا» واقیعی ڕاستەقینەی ئەو کچە کوردەیە کە لە تاران گیانی لێ ئەستێندراوە و «مەهسا» حەقیقەتی ساختە و سەپێنراوە کە دەرخەری پەیوەندیی نێوان باندەست و بندەستە. ئەم دوو ناوە مانایەکی بەرفراوانتر دەگرن و لە ڕەوتی ڕووداوەکانی پاش کارەساتی ٢٢ی خەرمانان زیاتر ئاوڕیان لێ دەدرێتەوە. ژینا لێرە تاکە کەسێک نیە، وەک چۆن مەهساش تاکە کەسێک نیە. ژینا ئاماژەیە بۆ ئێمەیەکی گشتی کورد و مەهساش ئاماژەیەکە بۆ ئەوانی گشتی ئێرانیی و پەیوەندی نێوان «ئێمە» و «ئەوان.» ژینا یان ئەو ئێمە گشتییە وەبیرهێنەرەوەی هەموو ئەو ڕەنج و کوێرەوەری و کوژران و ماڵ وێرانی و بێ ماف بوونەیە کە لە سەد ساڵی ڕابردوودا بەشی ئێمە بووە. ئەمەش تەنیا هۆکاری سەرەکی بۆ ئەو سیاسەت و ڕەوتە داگیرکەرانەی دەگەڕێتەوە کە سەدان ساڵە دەیەوێت ژیناکان بکات بە مەهسا. لە ڕاستیدا هەرچەند کە هەر دوو نێوەکە ئاماژە بە کەسێکی دیاریکراو دەدەن، بەڵام ئەم دوو نێوە باس لە دوو گوتار، دوو ڕەوت، دوو سیاسەت و دوو خوێندنەوەی دژ بە یەک دەکەن. مەهسا نوێنەری کولتووری داگیرکەر و کۆلۆنیالە کە دەیەوێت پەیوەندی داگیرکەر و داگیرکراو وەک خۆی بمێنێتەوە و ژینا کە نوێنەری کولتوور و گوتارێکی ترە. گوتارێک کە دژی داگیرکەرییە. پەیوەندیی نێوان ئەم دوو گوتارە پەیوەندییەکی ئانتاگۆنیستیی و مێژووییە کە لە چرکەی ژینادا خۆی زیاتر دەردەخات.

٢٢ی خەرمانان هەر لە سەرەتاوە بەم ئانتاگۆنیسمە و بەم جیاوازییە جەوهەرییەوە دەستی پێ کرد و تا کۆتاییش ئەم جیاوازییە مایەوە. لە خۆپیشاندانەکاندا، لە هێزە سیاسییەکاندا، لە ئەکادیمیسییەن و... ئەم جیاوازییە بە شێوازی جۆراوجۆر خۆی دەرخست. واتە هەموو ئەو هەوڵانەی کە بۆ هاوبەشیەتی درا تووشی شکست هاتن، بەشێکی بەرچاوی ئەم شکستانە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو جیاوازییە بنەڕەتی و ئانتاگۆنیسمیانە کە ئاماژەم پێ دان. ئەم جیاوازییە هۆکارێکە تا نەتوانین ڕووداوەکانی پاش گیانبەختکردنی «ژینا ئەمینی» کە لە ئێران و کوردستان هاتە ئاراوە لە یەک سۆنگەوە بخوێنینەوە. هەر هەوڵدانێک بۆ یەکپارچەکردنی ئەم ڕووداوانە هەوڵدانێکی نەزۆک و شکست خواردووە. میدیا، بیرمەند و ئەکادیمیسیەنی سەر بە نەتەوەی سەردەست هەوڵێکی تەواو دەدا تا ئەم ڕووداوانە ببەستێتەوە بەگشتییەتێک بە ناوی ئێران. یەک وەک درێژەی شۆڕشی مەشروتییەت نێوە دەبات، یەک وەک شۆڕشی نەتەوەیی و یەک وەک هەوڵدانی سەد ساڵەی ئێرانییەکان بۆ دیموکراسی و دادپەروەریی، یەک وەک درێژەی بزووتنەوەی سەوز و یەک وەک درێژەی خۆپیشاندانەکانی ساڵەکانی ٩٨ و ٩٦ی هەتاویی یان بە لەونە چەپەکەیدا وەک «شۆڕشی برسییەکان»، «شۆڕشی ماندووەکان» و... هتد. بیرمەند و میدیاکار و نووسەری نەتەوەی سەردەست خۆی لەو جیاوازییە جەوهەرییە دەدزێتەوە و دەیانەوێت پەیوەندییەکانی نێوان داگیرکەر و داگیرکراو وەک خۆی بمێنێتەوە. لە ڕاستییدا ئەوەی لە کوردستان ڕوویدا هەمان شت نەبوو کە لە ئێران ڕووی دەدا. یان ئەگەر واوەتر بچین، دەکرێت بڵێین ئەوەی لە جوگرافیای نەتەوە بندەستەکانی ژێر دەسەڵاتی ئێران ڕووی دا لەگەڵ ئەو شتەی کە لە ئێران هاتە ئاراوە جیاوازییەکی بنەڕەتی بوو.

خۆپیشاندانەکانی پاش گیانبەختکردنی ژینا هەر یەکە و خاوەنی ناسنامەیەکی تایبەت بە خۆ بوون، ناسنامەی خۆپیشاندانەکانی کوردستان و بەلووچستان جیاوازییەکی بنەڕەتی لەگەڵ ئێران بوو. لێرە نامەوێت نکۆڵی لە هاوبەشییەکان بکەم، بەڵام بزوێنەریی ڕووداوەکانی کوردستان و ئێران دوو سەرچاوەی جیاواز و دابڕاو لە یەکتریان هەبوو. بۆیە هەر خوێندنەوەیەک سەبارەت بە خەرمانانی ١٤٠١ بە بێ ڕەچاوکردنی ئەم جیاوازییە؛ خوێندنەوەیەکی ناتەواو و نەزۆک دەبێت. بێجگە لەوە ناهاوسەنگییەک دەبینرێت کە ناکرێت کۆی ئەو ڕووداو و بەسەرهاتە وەک یەک بخوێنرێنەوە. ئایا ئەوەی لە شەقامەکانی تاران دەبینرا هەمان شت بوو کە لە شارەکانی کوردستان دەبینرا؟ ئایا دەکرێت بەوەی تاران بڵێین شۆڕش و بەوەی کوردستانیش بڵێین شۆڕش؟ ئەم جیاوازییانەش دیسان ڕێگرن لەوەی کۆی ئەو ڕووداوانەی کە لە خەرمانانی ١٤٠١ دەستی پێ کرد بە شێوەی یەکپارچە و یەکدەست بخوێنینەوە. بۆ مێناک ئەو شتەی کە لە کوردستان و بەلووچستان هاتە ئاراوە دەکرێت وەک ڕاپەڕینێکی گشتیی بخوێنرێتەوە، لە حاڵێکدا ئەوەی کە لە تاران دەبینرێت زیاتر وەک نارەزایەتیی خۆی دەردەخات، نارەزایەتییەک کە زۆر جار توانایی خۆدەرخستنی بۆ شەقامەکان نیە، واتە نابێت بە خۆپیشاندان و تەنیا نارەزایەتییەکە کە لە ماڵ و لە سۆشیاڵ میدیا بە شێوەیەکی پاسیڤ خۆی نیشان دەدات.

دوو پارادایمی جیاواز: خوێندنەوەیەکی کۆمەڵناسانە

لە ڕاپەڕینی ژینا بەدواوە-لە پێش ئەویشدا- ئەدەبیاتێکی زۆر دەوڵەمەند لە بەرانبەر پرسی «ئێرانیبوون» و «کوردستانیبوون» بەرهەم هاتوە؛ دووانەیەک کە وەک پرسێکی ئانتاگۆنیستی لە لایەن دەستەبژێری ئەمڕۆی کوردستانەوە جەمسەر بەندی کراوە. ئەم هەوڵانە زیاتر خۆی لە دوانەی «کۆیلە و سەروەر»، «داگیرکراو و داگیرکەر»، یان بە واتای شمیتییەکەی «دۆست و دوژمن» دەناسێتەوە. ئەم هەوڵانە بە جەختکردنەوە لە سەر ئەمری سیاسی دەیەوێت بە شێوەیەکی بنەڕەتی هۆکاری یەکنەگرتنی کوردستان و ئێران-چ لە ئاستی کۆمەڵگە و چ لە ئاستی هێزە سیاسییەکاندا-باس بکات.

وەک دیارە، ئەم هەوڵانە زۆرتر لە بەستێنی فەلسەفەی سیاسیدا هاتوونەتە کایەوە و کەمتر ئاوڕیان لە ڕەهەندی کۆمەڵناسی، بەتایبەت کۆمەڵناسیی سیاسی داوەتەوە. لە کۆمەڵناسی سیاسیدا گۆڕانێکی پارادایمی هەیە کە تەوەری سەرەکی ئەم پارادایمە پرسی فەرهەنگییە. پرس گەلێک وەک واتا، چۆنیەتی پێناسەکردنی خۆ، جەستە، ڕەگەز، کۆمەڵگە گچکەکان وەک هاوڕەگەزخوازان و ناسنامە، کە هەموویان پرسێکی کۆمەڵایەتین زیاتر تیشکیان خراوەتە سەر. ئەگەر تایبەتمەندی سەرەکی کۆمەڵناسی سیاسی کۆن ململانێی چینایەتی و ئایدیۆلۆژی لە ڕێگەی ڕێکخراوەکان، حیزبەکان، ڕووناکبیران و... هتد بووبێت، لە کۆمەڵناسی سیاسی نوێدا زیاتر تاک، یان کۆمەڵگە بچووکەکان، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و سلێبریتییەکان گرنگییان هەیە. کۆمەڵێک دیاردەی نوێ، ناسنامەی نوێ، پرسی نوێ، و تەنانەت تاکێکی نوێ بە کۆمەڵێک خواستی نوێوە هاتوونەتە کایەوە. ئەمانە ئەو دیاردانەن کە هەندێک جار وەک «سیاسەتی ناسنامە» ناو دەبرێن، یان وەک فۆکۆیاما دەڵێت: "تەوەری سەرەکییان پرسی «تیمۆس» یان کەرامەتە" ئەم باس و بابەتە نوێیە پەیوەندی بە پرسی کۆمەڵایەتی و گۆڕانی کۆمەڵایەتییەوە هەیە. پەیوەندی چڕ و پڕیان لەگەڵ پرسی نەتەوەیی و ناسیۆنالیزمەوە نیە. دوکتور قاسملوو لە کورتە باسێک لەسەر سۆسیالیزمی دیموکراتیک، پرسی نەتەوەیی و پرسی کۆمەڵایەتی لە یەک جیا دەکاتەوە و دەڵێت: "ئێمە بۆ ڕزگاری نەتەوەیی تێدەکۆشین، بەڵام لە هەمان کاتدا بۆ چارەسەرکردنی پرسی کۆمەڵایەتی یان دادپەروەری کۆمەڵایەتی لە پاش ڕزگاری نەتەوەییەوە، سۆسیالیزمی دیموکراتیک بە ڕێگەچارە دەزانین". لێرە دەکرێت سنووری پرسی کۆمەڵایەتی بەربڵاوتر بکەین و بڵێین ئەم پرسە، پرسی ژن، جەستە، و... هتدیش لە خۆ دەگرێت. بەڵام چارەسەرکردنی پرسی کۆمەڵایەتی بە مانای چارەسەرکردنی پرسی نەتەوەیی نیە. دەکرێت لە کۆمەڵگەیەک دادپەروەری کۆمەڵایەتی، پرسی ژن و تەنانەت ئەو ناسنامە نوێیانە وەک کۆمەڵگەی هاوڕەگەزخوازن چارەسەر بکرێت، بەڵام پرسی نەتەوەیی لە جێی خۆت بمێنێتەوە. بۆیە پرسی کۆمەڵایەتی و نەتەوەیی جیاوازن. ئەم جیاکارییە لە سەردەمی نووسینی کورتە باسدا، هەڵگری جیاوازی و ململانێی نێوان هێزە چەپ و نەتەوەییەکان بووە. لە لایەکەوە بەرەی چەپ دەیەوێت، پرسی کۆمەڵایەتی بخاتە پێش پرسی نەتەوەییەوە، وەک پێشخستنی خەباتی چینایەتی، دژایەتی کردنی بورژوازی کورد و یەکخستنی کرێکاران و لە لایەکی دیکەوە بەرەی نەتەوەیی هەوڵێکی پێچەوانە دەدات. لێرە دوو گێڕانەوەی گەورە هەیە: خەباتی چینایەتی بە ڕێبەریی کرێکارانەوە و گێڕانەوەی نەتەوەیی بە ڕێبەریی نەتەوەیەکی یەکەوە. پاش هەرەسهێنانی یەکیەتیی سۆڤیەت و لاوازی بەرەی چەپ، ئەم لێکدژییە شێوازێکی دیکەی بە خۆوە گرتووە. ئەم شێوازە نوێیە زیاتر وەک سیاسەتی ناسنامە دەناسرێت. سیاسەتی ناسنامە پرسێکی کۆمەڵایەتییە. پرسی جەستە، هاوڕەگەزخوازیی، فرەیی، جیاوازی و بە فەرمی ناسینی ناسنامە و تاکە پەراوێزخراوەکان دیارترین بابەتەکانی نێو ئەم شێوازە نوێیەن. بێجگە لەوە سیاسەتی ناسنامە دژی گێڕانەوە گەورەکانە و هەوڵی شکاندنی ناسنامە کۆییەکان دەدات.

لە لای گیدنز، ئەم پرسە وەک سەرهەڵدانی شێوازێکی دیکە لە سیاسەت کە وەک «سیاسەتی ژیان» ناوی دەبات، دەناسرێت. سیاسەتی ژیان تایبەتی دۆخی پاش ئایدیۆلۆژییە؛ واتە دۆخێک کە ژیان، تاک و کەسایەتی گرنگتر لە هەر چەشنە ئایدیا و مەرامێکە. گیدنز سیاسەتی ژیان لە بەرانبەر سیاسەتی ڕزگاریخواز پێناسە دەکات. ئەگەر بەپێی ئەم چوارچێوەیە تەماشای پەیوەندی کوردستان و ئێران بکەین، دەبینین کە لە هەر دوو لایەن پارادایمی سیاسی جیاواز زاڵە: لە کوردستاندا هێشتا سیاسەتی ڕزگاریخواز زاڵە؛ لێرە بە دیاریکراوی پرسی ڕزگاری نەتەوایەتی لە ئارادایە. لە کۆمەڵگەی ئێرانیدا، بە تایبەتی لە نەسڵی نوێ و بەشێکی زۆری شارنشینان، پارادایمی سیاسەتی ژیان خۆی نیشان داوە. ئازادی کەسی، شێوازی ژیان، جلوبەرگ و... هتد، گرنگی تایبەتی خۆیان هەیە. بزووتنەوە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانیش بەپێی ئەم پارادایمانە جیاوازن. بزووتنەوە لەنێو سیاسەتی ڕزگاریخوازدا بەپێی نەریتی خۆیی خاوەنی ڕێبەرایەتییەکی سیاسییە و ئامانجی دیاریکراوی هەیە. بەڵام بزووتنەوە لەنێو پارادایمی سیاسەتی ژیاندا زۆر جار خاوەنی ڕێبەرایەتی نیە. پەیوەندییەکان لێرە پەیوەندییەکی ئاسۆیین و خاوەنی هیچ دامەزراوەیەکی سیاسی نین، و خوازیاری دامەزراندنیش نین. لەم کۆنتێکستەدا، ئیتر وەک پێشوو بزووتنەوەکان بە شوێن گرتنە دەستی دەسەڵاتەوە نین؛ خۆڕێکخستن لە چوارچێوەی ڕێکخراو یان حیزب و دامەزراوەیەکی سیاسی گرنگی خۆی لە دەست داوە. ڕەنگە گرنگترین ئامانجیان بە گوتەی کاستلز؛ گۆڕینی بایەخ و ئێژاییەکانی کۆمەڵگە بێت. بۆیە لە ڕوانگەی کاستلزەوە پرۆسەی بزووتنەوەکە خۆی ئامانجە: «چەشنێک هێنانی داهاتوو بۆ ئێستا». ئەمەش جیاوازە لەگەڵ ئەو بزووتنەوانە کە لە ڕێگەی ڕێکخراوە و حیزب یان کەسایەتییەکەوە بە دووی ئامانج و گۆڕانێکی بنەڕەتی لە پێکهاتەی دەسەڵاتن. ئەوەی لە ڕاپەڕینی ژینا لە ئێراندا بەپێچەوانەی کوردستان ڕووی دا دەبێت لەم چوارچێوەیەدا بخوێنرێتەوە.

بۆیە کاتێک لە ڕاپەڕینی ژینادا هەندێک ئەکت و ڕەفتاری ئێرانییەکانمان دەبینی، پێمان سەیر بوو. زۆر جار ئەمانەمان وەک "داڵنگاندنی ڕاپەڕینەکە" پێناسە دەکرد. کاتێک ڕاپەڕینەکە کز بوو و فەزاکە هێور کرایەوە و ژنانی ئێران بە بێ حیجاب دەرکەوتن، ئێمە وەک کوردستان پێمان وا بوو خیانەتمان لێ کراوە. خیانەتێک نەکرابوو؛ ئێمە لە دوو فەزای فکری و سیاسی جیاوازدا دەژین. لەوێ پرسێکی کۆمەڵایەتی هەیە. ناسنامەیەکی نوێ هەیە، تاکێکی نوێ هەیە کە خوازیاری خودموختاری لە ئاستی کەسی دایە. پرس گەلێکی ڕۆژانە وەک شێواز و ستایلی ژیان، جلوبەرگ و ململانێیەک لەگەڵ هەر چەشنە ئۆتۆریتەیەک (نەریت، بنەماڵە، قوتابخانە و... هتد) کە بیهەوێت سنووری ئەم خودموختارییە بەرتەسک بکاتەوە. واتە بە دووی گۆڕینی بایەخە نەریتی و باوەکانی کۆمەڵگەیە و خوازیاری بەفەرمی ناسینە. بەڵام لە کوردستان پرسێکی کۆیی چارەسەرنەکراوی هەیە، وەک نەتەوە. گوتاری زاڵ لەم فەزایە گوتاری ڕزگاریخوازییە. لێرە مەبەست ئەوە نیە کە کوردستان دوورگەیەکی تەریک کەوتوە و هیچکام لەم پرسانە، ویست و داخوازی خەڵکی کوردستان نین؛ بەڵام لە کوردستان گێڕانەوەیەکی گەورە هەیە؛ گێڕانەوەیەک کە لە چوارچێوەی ڕزگاری نەتەوەییدا پێناسە و پۆلێنبەندی کراوە. بۆیە هێژموونی ئەم گێڕانەوەیە بەسەر هەموو ئەکت و بزاڤێکی کۆمەڵایەتیدا دیارە.

ڕۆڵ و بەشداریی ژنان لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا (١٩٤٥– ١٩٩٠)

– کوێستان نستانی
– د. هۆشمەند عەلی محمود

بەشی یەکەم؛ ڕۆڵ و بەشداریی ژنان لە سەرەتای دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستاند

بەئاگاهاتنەوەی ژنان لەنێو کۆمەڵگەی ئێراندا، کە لە سەردەمی قاجارەوە (١٧٩٤–١٩٢٥) دەستی پێ کردبوو و تا دوای شۆڕشی مەشرووتە (١٩٠٦– ١٩١١) و لە قۆناغەکانی دواتریشدا لە پەرەسەندندا بووە. لەگەڵ هاتنە سەر دەسەڵاتی بنەماڵەی پەهلەوی (ڕەزاشا ١٩٢٥–١٩٤١) و (محەممەدڕەزاشا ١٩٤١–١٩٧٩) ژنان لە نێوخۆی کۆمەڵگەی ئێراندا لە جاران بوێرتر هاتوونەتە مەیدان و باوەڕیان وابووە کە گرنگ و پێویستە بەشێوازێکی دیکە بژین. لەسەر ئەو باوەڕەش دەستیان بە شۆڕشێکی نوێ کردوە و توانیویانە چالاکییەکانیان بە شێوەیەکی ئاشکراتر لە چوارچێوەی چەندین ڕێکخراو و بڵاوکراوەی تایبەت بە ژناندا پەرەپێ بدەن (دلریش، ١٣٧٥، ١١١؛ همایون، ١٣٥٤، ٤٦). واتا نیشانەکانی ڕوناکبیری لەنێو بزووتنەوەکانی ژنانی ئێراندا بە گشتی چووبووە قۆناغێکی پێشکەوتوو و (عباسی و دیگران، ١٣٩٣، ٦٤؛ ستودە، ١٣٧٣، ١١٨) بە ئاوێتەبوونی کولتووری ئێران لەگەڵ ڕۆژئاوادا، ژنانی نێو کۆمەڵگەی ئێران بەگشتی کەوتبوونە بەر شاڵاوی گۆڕانکارییەکانی نێوخۆی وڵات و بنەماڵەی شاهانشاهی لەپێناو بەرەودان بە شوناسی بنەماڵەکەیان و بەمۆدێرنیزەکردنی کۆمەڵگەی ئەوکاتی ئێران و ڕیفۆرم لە گشت بوارەکاندا، بەتایبەتی لەمەڕ پرس و مافەکانی ژنان لەکۆمەڵگەیەکدا، کە ڕوحانییەت دەسەڵاتێکی ڕەهای هەبووە، هەوڵیان دا ڕۆڵی خۆیان بگێڕن(١) (همایون، ١٣٥٤، ٢٤).

هەر لەو چوارچێوەیەدا، کۆمەڵگەی ئێران بە گشتی و ڕۆژهەڵاتی کورستان بە تایبەتی لە مەڕ پرسی ژنان گۆڕانکاریی گەورەی بە خۆیەوە بینیووە کە هێشتا تێڕوانینی کۆمەڵگە لەژێر یاسا و تێڕوانینێکی باوک سالاریدابووە، بەڵام ژنان بۆ تێپەڕاندن و زاڵبوون بەسەر ئەو کولتورەدا هەوڵیان داوە لە ماڵەکانیان بێنە دەرەوە و گەشە بە شوناسی خۆیان لە چوارچێوەی مافە مەدەنی و سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکان بدەن، ئەوەش لە نوسینی گەڕیدەکاندا بە تەواوی ڕەنگدانەوەی هەبووە و پێیان وایە ئافرەتی کورد خاوەن پێگەی سیاسی و سەربازی بوون و شارەزاییەکی بەرچاویان لە بارەی خێڵ و عەشیرەت و پلان و بەرنامە و ناکۆکیی نێو هۆزەکان هەبووە و تەنانەت بە ئاشکرا و بە دەنگی بەرز بۆچوونی خۆیان خستۆتەڕوو. هەروەها گەڕیدەکان ئافرەتی کوردیان بە سیمبولی ئاشتی و یەکگرتوویی و کۆمەڵایەتی وێنا کردوە و ئەوەشیان خستۆتە ڕوو کە ژنان وەک سەرۆک خێڵ ڕێزیان لێ گیراوە و تەنانەت وەک سەرۆک خێڵ عەشیرەتیان بەڕێوە بردوە (محمد، ٢٠٢٤، ٩٤–٩٥).

لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەدوای دامەزراندنی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان (ژێکاف) و وەرگرتنی سەرۆکایەتیی (ژێکاف) لە لایەن پێشەوا قازی محەممەد ئەرک و کاری گرینگ ئەنجام دراوە. هەروەک لە نوسراوەکاندا دەردەکەوێ دوای چوونی "سازمانی جەوانانی کورد" بۆ نێو ڕیزی (ژێکاف) و ئاشکرابوونی خەبات و تێکۆشانی کۆمەڵە، کاتێک ڕێکخراوی سازمانی جەوانانی کورد ڕاسپێردرا شانۆیەک بە ناوی (دایکی نیشتمان)(٣) بێننە سەر شانۆ، داوای ئامادەکاری و دەستنیشانکردنی کەسانی شیاو وەک ئەکتەر بۆ ئەم شانۆیە بکەن کە هەموویان پیاو بوون. لە هاوینی ساڵی ١٩٤٥ لە تێرمیناڵی شاری مەهاباد ئەو شانۆیە پێشان درا و ١٧ ئەکتەر تێیدا بەشداربوون. بەشێک لە ئەکتەرەکان بریتی بوون لە سیروس حەبیبی، سەید عوبەیدوڵڵای ئەیوبیان، غەنی بلووریان، محێدین ماوەرانی و عەبدوڵڵای نەهری کە ڕۆڵی دایکی نیشتمانی گێڕاوە.

نمایشکردنی ئەو شانۆگەرییە بۆ وشیاری کۆمەڵگە بەگشتی و هاندان و بەشداریی ژنان بووە بۆ بینینی بەتایبەتی. ئەوە لە کاتێکدا،کە کوڕانیش لەو ڕۆڵگێڕانەدا دوچاری گرفت و ڕەخنە بوونەتەوە، چ جای بگات بەوەی ژن بەشداریی بکات و وەک ئەکتەر ڕۆڵ بگێڕیت! ئەم شانۆیە بۆ ماوەی ٤٠ ڕۆژ لە شاری مەهاباد پێشان دراوە و دواتریش لە شارەکانی شنۆ و بوکان و شارەکانی تریش نمایش کراوە و تەنانەت بلیت بۆ ژنان و دانیشتووانی گوندەکان بەخۆڕایی بووە. غەنی بلوریان ئاماژەی بۆ ئەوە کردوە، "کاتێک ئەو شانۆییە نمایش کراوە، بنەماڵەی لاوانی بەشدار لە شانۆگەرییەکە دژی بەشداریکردنی کوڕەکانیان بوون، تەنانەت باوکی من تا خودا حەز بکات داب و نەریتی بنەماڵەکەمانی دەپاراست و کە توڕە دەبوو پیاو لێی دەترسا، هەر بۆیە کاتێک چوومە لای دیتم دەموچاوی تێک نابوو و ڕووی گرژ کردبوو و گوتی: دەڵێن خەریکە ئەدای شەکرۆکان دەردێنی؟"(بلوریان، ١٩٩٧، ٤١)

بەڕوونی دەکرێ بگوترێ، بەدواداچوون بۆ داخوازییە سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکان و بەشداری ژنان لەبنیادنانی کایەی ڕۆشنبیری و ئەدەبی و هونەری تایبەتمەندی بەرچاوی دوای ئەم قۆناغە مێژوویە بووون. چونکە لە کۆمەڵگەی کوردستاندا کاریگەریی چەندین پێشهات بووە هۆی هەبوونی مێژوویەکی تایبەت لە بواری بەشداریی ژنان لە ڕێکخراوە مەدەنییەکان، بارودۆخی نوێی بۆ چالاکییەکانی ژنان لەکایەی گشتیدا کردبۆوە و ئەم بارودۆخە لە کوردستان سەرەرایی لیکچوونەکانی لەگەڵ ناوچەکانی دیکەی ئێراندا، لەگەڵ پرۆسەی گۆڕانکارییە مێژووییەکانی سەرتاسەری وڵاتیشدا جیاوازی هەبووە (محەممەدی و دیگران، ١٤٠٠، ٣٨١).

ئەوەی جێگای بایەخە، هاوکات لەگەڵ دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کە لە ١٦ی ئابی ١٩٤٥ لە شاری مهاباد کە لەسەر داروپەردوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان (ژێکاف) دامەزرا(بازیار، ٢٠٢٠، ٨٦، ٨٧)، دامەزراندنی ژێکاف، نوختە گۆڕانێگ بوو لە مێژووی خەباتی لەمێژینەی گەلی کورد وسەرەتایەک بوو لەپێکهاتنی ڕێکخراو حیزبی سیاسی پێشکەوتوو و مۆدێرندا، چونکە پێش دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان حیزبێکی ئەوتۆو پێشکەوتووو بە بەرنامەیەکی ڕوونەوە پێک نەهاتبوو، بۆیە هەر لە سەرەتاوەش حیزبی دێموکرات توانی پشتیوانی هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵی کوردەواری بۆ لای خۆی ڕاکێشێ و یەکێک لە ئەرکە بنەڕەتییەکانی ئەم حیزبە ڕێکخستنی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان و کۆکردنەوەیان لەژێر ئالای خۆی و بەتایبەت لە ژێر بەرنامەیەکی تۆکمەو ڕوونی سیاسیی دا بوو(قاسملوو، ٢٠٢٠، ٣١، ٣٢).

دوای دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان یەکێک لە گرینگترین ڕووداوەکانی مێژووی هاوچەرخی کورد کە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕووی دا، دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد بەهۆی حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە بوو (بازیار، ٢٠٢٠، ٩٣). دوای ئەوەی لە ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤دا لە کۆبوونەوەیەکی جەماوەری بەرفراوان لە مەیدانی چوارچرا لە شاری مەهاباد بەئامادەبوونی ژمارەیەکی زۆر لە سەرۆک هۆز، عەشیرەتەکان، خەڵکی بازرگان، جوتیار و کاسبکاران کۆماری کوردستان لە مێژووی هاوچەرخی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا هاتە کایەوە(حوسێن، ٢٠٠٨، ٢٧؛ شەمزینی، ٢٠٠٦، ٣١٧) پێشەوا قازی محەممەد ڕێبەری حیزبی دێموکراتی کوردستان بوو بە سەرۆکی کۆماری کوردستان و لەو کۆبوونەوە گەورەیەدا پێشەوا قازی محەممەد کار و بەرنامەی داوڕۆژی کۆماری ڕاگەیاندوە، و لەبنەڕەتدا هەموو ئەو بەرنامەیە، پێشتر حیزبی دێموکراتی کوردستان داینابوو (قاسملوو، ١٩٩١، ٦٨).

هاوکات لەگەڵ هەموو ئەو هەنگاوانە پێویستە ئاماژە بۆ ئەوە بکرێت، یەکێک لە ئەرکە بنەڕەتییەکان و دەستکەوتە گرنگەکانی کۆماری کوردستان هاتنی ژنان بۆ نێو ژیانی سیاسی و فەرهەنگی و پەروەردەیی و بونیادنانی سیستەمی پەروەردەی مۆدێرن بوو، چونکە ژنانی کورد بۆ یەکەم جار و بەفەرمی و بەئاشکرا هاتنە نێو مەیدانی خەبات و بۆ ڕاکێشانی زیاتری سەرنجی ژنانیش پێشەوا قازی محەممەد ژن و کچی خۆی هان دا لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا بەشداری بکەن و ببن بە پێشەنگی ژنانی دیکە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا (قاسملوو، ٢٠٠٢، ٦٥؛ بازیار، ٢٠٢٠، ٩٥).

لەگەڵ ئەوەی ژنانی کورد لەو سەردەمەدا لەگەڵ داب و نەریت و کولتوورەکانی تایبەت بە کۆمەڵگەی کوردەواری بەرەوڕوو بوون، بەڵام دەستپێکی یەکەمین خەباتی ژنانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە خاڵی وەچەرخان لە بزووتنەوەی ژنان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا دادەنرێت کە توانییان بۆ یەکەم جار لە مێژووی خۆیاندا ڕێکخراوی تایبەت بە خۆیان لەژێر ناوی (یەکیەتیی ژنانی کوردستان)، یان (یەکیەتیی یایانی کوردستان) بە ڕێبەرایەتیی (مینا خانم ١٩٠٨–١٩٩٨) هاوسەری پێشەوا قازی محەممەد لە (٢٥ی ڕەشەممەی ١٣٢٤دا) دابمەزرێنن (گەوهەری، ٢٠١٧، ٢٠٩).

کوبرا عەزیمی (٤) لە بیرەوەرییەکانیدا دەڵێ: "دوای دامەزراندنی یەکیەتیی یایانی کوردستان هەر لە سەرەتاوە بڕیار درابوو هەر گەڕەکەی سەرۆکی خۆی هەبێت و لە یەکەم کۆبوونەوەشدا پرسیاری ئەوە کرا کە ژنە دەستڕۆیشتووی گەرەکەکان کێن؟ دوای ئەوەی دیاری کران، لەلایەن مینا خانم وەک سەرۆکی گەرەک دیاری کران و ئەرکیان ئاگادارکردنەوەی ژنەکانی گەڕەکی خۆیان لە کۆبوونەوە جێژنەکان بوو، تەنانەت زۆرجار سەرۆک گەڕەکەکان هەڕەشەیان دەکرد هەر کەسێک نەیەت بۆ کۆبوونەوە غەرامە دەکرێت. هەروەها بێجگە لە مامۆستاکان و سەرۆک گەڕەکەکان، کۆمەڵێک ژنی دیکەش بوونە ئەندام کە بەشێکیان لە خۆشەویستیی خاک و نیشتیمان دەبوونە ئەندام، بەشێکی دیکەیان لە لایەن هاوسەرەکانیانەوە هان دەدران تا جێگایەک لە کۆماری کوردستاندا بۆخۆیان مسۆگەر بکەن" (عەزیمی، ٢٠٢٤، ٩٣، ٩٤).

ئەوەی لە نووسراوەکاندا دەردەکەوێ تەنانەت ژنانی دیکەش هاتونەنە نێو ئەو ڕێکخراوەیە. بۆ نموونە، هاوسەری مستەفا خۆشناو (١٩١٢– ١٩٤٧) و دوو کچەکەشی چوون بۆ کۆبوونەوەکان. ئەوکات ژمارەیەکی زۆر لە ژنانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستایش وەک ئەندام کاریان کردوە و مانگانەی ئەندامەتییان لە تمەنێک تا (دە) تمەن بووە (گەوهەری، ٢٠١٧، ٢٠٩؛ عەزیمی، ٢٠٢٤، ٩٤) چونکە ئەندامان بە بەخشینی دارایی و کۆکردنەوەی پارە لە ژنانی غەیرە ئەندامیشەوە هاوکار بوون و تەنانەت خودی قازی محەممەد بە(مینا خانمی) گوتوە: شاژنی فەرەنسا ئەڵقەی هاوسەرەکەی پێشکەشی گەلی فەرەنسا کردوە، ئەی ئێوە بۆ پەیڕەویی هەمان شت ناکەن، من دڵنیام ئەمە هانی ژنانی تر دەدات بۆ ئەوەی لە ڕووی داراییەوە هاوکاریی کۆماری کوردستان بکەن (موجاب، ٢٠٠١، ٣٥). بۆ ئەم مەبەستەش لە هەر گەڕەکێک کە بەرپرسێکی ژن لەو گەڕەگەدا بووە، هەوڵی کۆکردنەوەی مانگانەی ئەندامەکانی داوە، بەپێی ئاماریک لە (دە) گەڕەگی شاری مهاباد بەم شێوەیە ئابوونەی ئەندامەتی کۆکراوەتەوە:

ژ	ناوی بەرپرسی گەڕەگ	ناوی گەڕەك	بڕی ئابوونەی کۆکراوە بە ڕیاڵ
١	کولسووم سوڵتانیان	هەرمەنیان	١،٣٠٥،٠ ڕیاڵ
٢	خورشید شاتری	بازار	٢٨٢،٥ ڕیاڵ
٣	خەدیجە قازی	چۆمن	٢٢٧،٥ ڕیاڵ
٤	سەید ئایشە شاتری	حاجی حەسەن	٨٢٢،٥ ڕیاڵ
٥	سەدیقە والیزادە	خرێ	٩٣٦،٥ ڕیاڵ
٦	زیبا خانم	قوڵە قەبران	٢٣٠،٥ ڕیاڵ
٧	ئامینە داودی	قیبلە	٢١٠،٠ ڕیاڵ
٨	زارای مەولەوی	ڕزگەیان	٢٠٠،٠ ڕیاڵ
٩	پیرۆز موشیری	مزگەوتی جومعە	١٢٠،٠ڕیاڵ
١٠	ماوزەری بلەزادە	پەهودیان	٩٥،٠ ڕیاڵ
	کۆی گشتی		٤،٤٢٩،٠ ڕیاڵ

لەگەڵ ئەوەشدا بەگشتی ژنانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و شاری مەهاباد بە تایبەتی لە کاروباری کۆمەڵایەتیدا ڕۆڵیان نەبوو، بەڵام لە بواری ئابووریەوە بەهۆی چاککردنی خوری و ڕستنی بەرماڵ و جاجمیان لەلای جۆڵا بە کردن دەدا و گۆرەوەی و کڵاو کەلوپەلی تریان چنیوە و فرۆشتویانە و دواتر داهاتەکەیان بە یەکیەتیی یایان داوە و جاروباریش گۆرەوی، دەستەوانە، زەنگاڵ و سەرکڵاویان چنیوەو بۆ پێشمەرگەیان کۆکردۆتەوە (عەزیمی، ٢٠٢٤، ٩٦).

جێگای وەبیرهێنانەوەیە، بەشێوەیەکی گشتی ڕێکخراوی یایانی دێموکراتی کوردستان بۆ یەکەمجار لە خوێندنگەیەکی سەرەتاییدا بووە ودواتریش خانوویەکیان بەکرێ گرتوە تاوەکوو کاروباری ئەو ڕێکخراوەیی تێدا ئەنجام بدەن. دیارە ئەم ڕێکخراوە ئاگادارییەکی بۆ ژنانی خوێندەوار ڕاگەیاندوە تا داواکاریی پێشکەش بکەن بە مەبەستی کارکردن لەچەند پۆستێکی ڕێکخراوی ژنان وەک (ژمێریاری، خەزنەداری، سکرتێرو نووسەر). ئامانجی سەرەکی جۆشدانی ژنانی گەورەساڵان و پشتگیریکردنی کۆماری کوردستان بووە و چالاکیەکانیان لە چوارچێوەی بە ئاگاهێناوەی ژنان لە چەندین مەسەلەی وەک (خەتەنەکردن و پێکهینانی ژیانی هاوسەری بە گەورە بە بچوکی و شیربایی و هتد...) بووە، چونکە هەلومەرجی کۆمەڵایەتی و ئابووریی ئەو سەردەم وای بەسەر کۆمەڵگەدا سەپاندبوو لە بچووکترین کێشە کۆمەڵایەتییەکان ژنان و کچان دەبوونە قوربانی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان.

بێجگە لەوەش ئەرکی دیکەیان بریتی بوو لە کۆکردنەوەی داهات و یارمەتیدانی سوپای نیشتمانی لە چنینی جلوبەرگ وگۆرەوی و کڵاو بۆ پێشمەرگە و بەشداریکردن لە خۆپێشاندانەکان و نوسین بۆ ڕۆژنامەی کوردستان. بۆیە ڕێکخراوی یەکیەتیی ژنان وێنەی دەوڵەتێکی مۆدێرنی بە کۆماری کوردستان دابوو، کە بایەخی بە بووژانەوەوپێشکەوتنی ژنانی کوردستان دەدا (باڵەکی ، ٢٠١٦، ٣٤؛ موجاب، ٢٠٠١، ٣٢).

***

١– ئەوەی جێگای سەرنجە هەرچەندە سەردەمی بنەماڵەی پەهلەوی بە سەردەمی کرانەوە و گەشەکردنی بارودۆخی ژنان دادەنرێت، بەڵام تاجولملوک لە بیرەوەرییەکانیدا ئاماژەی بۆ ئەوە کردوە کە چاکسازییەکانی ڕەزاشا ڕووکەشی بوون و ژنان تێکەڵی کاروباری سیاسی و کۆمەڵایەتی نەدەبوون. ئەمن شاژنی وڵات بووم و وەک هەموو ژنەکانی تری وڵات لە ماڵەوە بووم و بەشداریی هیچ کۆڕ و کۆبوونەوە و بۆنەیەکمان نەکردوە و جیاوازیمان لەگەڵ ژنانی تری وڵات نەبووە، بەجۆرێک تەنیا لە چوار تا پێنج بۆنەی وەک زەماوەندی منداڵەکانم، لادانی سەرپۆشی ژنان لە ساڵی ١٩٣٨ و هاتنی هاوسەری باڵیوزخانە بیانییەکان بەشداریم کردووە (خسروداد و ئەوانی تر، ٢٠١٣، ٥٧، ٥٨).

٢– کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لە مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٩٤٢ دوای ئەوەی نوێنەرانی جووڵانەوەی ڕزگاریخوازی نیشتمانی لە ڕۆژهەڵات و باشووری کوردستان لە شاری مەهاباد کۆ بوونەوە و یازدە نوێنەری هەردولا بەشدار بوون، لەو کۆبوونەوەیە یەکێک لە ئەرکەکانیان دامەزراندنی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان (ژێکاف) بوو، عەبدولڕەحمان زەبیحییش بە سکرتێری کۆمەڵە دیاری کرا (شەمزینی، ٢٠٠٦، ٣١٧).

٣–غەنی بلووریان دەڵێ: هێشتا نەمزانی کێ دەقی شانۆیەکەی نوسیبوو، تەنانەت مەناف کەریمی کە یەکێک بوو لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان، دەیگووت هێشتا نازانم نووسەری ئەو شانۆیە کێیە؟ ئەوەی دەگوترێ ئەو شانۆیە لە بیرۆکەی پێنج کۆپلە شێعری شاعیری بەناوبانگی کورد عبدولڕەحمان شەرەفکەندی ناسراو بە هەژار سەرچاوەی وەرگرتبوو (بلوریان، ١٩٩٧، ٣٥).

٤– کوبرا عەزیمی یەکێک لەو ژنە چالاکانە بووە، وەک مامۆستا لە خوێندنگای پەروانەی کچان مامۆستا بووە و وەک ئەندام لە یەکیەتیی یایانی کوردستان کاری کردوە، لە هەمان کاتدا لە کۆڕ و کۆبوونەکانی تایبەت بە کۆماری کوردستاندا بەشدار بووە و تەنانەت ئاڵای کوردستانی سەردەمی کۆماری کوردستان بە دەستی ناوبراو گوڵدۆزی کراوە. هەر لەو ڕۆژەشدا لەگەڵ دوو مامۆستای دیکەی ژن بە ناوەکانی خەجیج خانمی مەجیدی و وێڵمی سەیدیان هەڵبژێردراون و وتاریان هەبووە. هەروەها لە ڕۆژنامەی "کوردستان" چەندین وتار و بابەتی نووسیوە، ناوبراو ساڵی ٢٠٢٠ لەسوید/ستۆکهۆڵم کۆچی دوایی کردوە.

حاشاکردن لە مافی چارەی خۆنووسین بە واتای داگیرکارییە

ئازاد مستۆفی

نەتەوەی کورد کە ژمارەی دانیشتووانی لە ئێران لانیکەم ١٢ بۆ ١٥ میلیۆن کەس دەخەملێندرێ، بۆ ماوەی هەزاران ساڵە لە خاکی خۆیاندا کە مێژووەکەی بۆ ئیمپراتۆرییەتی ماد (سەدەی حەوتەمی پێش زایین) دەگەڕێتەوە هەن و دەژین و زۆر جار کورد بە نەوەی ماد و سۆمەری ناسراوە. لە ڕووی مێژووییەوە کوردستان لە چەند پەیماننامەی ئیمپراتۆری، یەکەمیان پەیمانی زەهاب (١٦٣٩) دابەش بوو کە تێیدا یەکەم دابەشبوونی کوردستان بەسەر کوردستانی سەفەوی و کوردستانی عوسمانیدا بەبێ ڕەچاوکردنی خواستی خەڵکی کوردستان یان ئاماژەدان بە بۆچوونەکانیان ڕووی دا.

پەیمانی دووهەم بۆ دابەشکردنی کوردستان، پەیمانی لۆزان (١٩٢٢) بوو. کە چاوپۆشی لە خواستەکانی کورد بۆ پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆ لە دوای ڕووخانی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی کرد، وەک چۆن لە ١٠ی ئوتی ١٩٢٠دا پەیمانی سیڤەر و مادەکانی ٦٢ و ٦٣ و ٦٤ سەروەریی کوردیان وەک "ناسنامەیەکی سەربەخۆ" پەسەند کردبوو. دوای پەیمانی لۆزان، خاکی کوردستان لەژێر دەسەڵاتی زۆرەملێی ئێران، عێراق، سووریا و تورکیادا بەسەر خاکە داگیرکراوەکاندا دابەش کرا (کوردیزم، بێهزاد خۆشحاڵی، ل١٢). لە ئێرانی سەفەوی و قاجاردا، کورد لە ئۆتۆنۆمی ڕێژەیی بەهرەمەند بوو، بەڵام ئەم دۆخە لەگەڵ ناوەندگەرایی لە سەردەمی پەهلەوی (١٩٢٥-١٩٧٩)دا گۆڕانی بەسەردا هات و سیاسەتێکی فاشیستی سەپێنرا. شۆڕشی ١٩٧٩ی ئێران ئەم دینامیکەی چڕتر کردەوە. حیزبەکانی کوردستان کە سەرەتا پشتیوانییان لە شۆڕشی دژی شا کرد و چەند ناوچە و شاری کوردستانیان بەدەستەوە بوو، لە ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨ (١٩٧٩) ئایەتوڵڵا خومەینی فیتوای جیهادی دژ بە نەتەوەی کورد دەرکرد و سوپا و هێزە میلیشیا توندڕەوەکان هێرشێکی بەرفراوانیان بۆ سەر هێزی پێشمەرگە دەستپێکرد کە بووە هۆی لەسێدارەدانی دەرەوەی یاسایی و تەنانەت کۆمەڵکوژیی خەڵکی بێتاوان لە قارنێ و قەڵاتان. بێگومان ئەمە سێیەم داگیرکاریی کوردستان بوو، کە لە لایەن هێزەکانی دژە گەلی ڕێژیمی ئایەتوڵڵاکانەوە ڕووی دا.

شەرعییەتی دەوڵەت لەسەر بنەمای ڕەزامەندیی خەڵکە نەک کۆنترۆڵی خاک

ڕەگ و ڕیشەی تیۆریی دەوڵەتە مۆدێرنەکان دەگەڕێتەوە بۆ ئاشتی وێستڤالیا (١٦٤٨). ڕێککەوتنێک کە دوای شەڕە مەزهەبییەکانی ئوروپا، بنەمای سەروەری نەتەوەیی و یەکپارچەیی خاکی دامەزراند. ئەم سیستەمە نوێیە، دەوڵەتی وەک یەکەیەکی شەرعیی دەسەڵاتی سیاسی لە خاکێکی دیاریکراودا پێناسە کرد و وردە وردە چەمکی دەوڵەتی-نەتەوەیی لە قاڵب دا. بەڵام هەر ئەم مۆدێلە کە جەختی لە قۆرخکاریی دەسەڵات لە دەستی حکوومەتی ناوەندیدا دەکردەوە، بووە هۆی دروستبوونی پێکهاتەی سیاسیی ناکامڵ و جیاکاری بەتایبەت لە ناوچە فرەنەتەوەکانی وەک ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست. لە ئێران، لەبری ئەوەی ئەم یەکە سیاسییە لەسەر بنەمای فرەچەشنی نەتەوەیی و کولتووری و زمانەوانی بنیات بنرێت، چەمکی دەوڵەتی -نەتەوەیی برا بە باڵای "نەتەوەی فارسزمان و شیعە مەزهەب". ئەم تێڕوانینە نەک هەر لەگەڵ ڕۆحی پەیمانی وێستڤالیادا کە ئامانجی کۆتاییهێنان بە هێژموونی ئایینی و دروستکردنی نەزمێک بوو، نەدەگونجا بەڵکوو هێمای سەلماندنی دەوڵەت-نەتەوەیەکی ناتەواو یا پڕ کەموکوڕییە، چونکە دەوڵەتێکە شەرعییەت نەک لە ڕەزامەندی گشتیی بەڵکوو لە قۆرخکاریی شوناس و سەرکوتکردنی نەتەوە غەیرە فارسەکانەوە وەردەگرێت.

چەمکی سەروەری لە ئێراندا بووەتە کەرەستەیەک بۆ ڕەوایەتیدان بە داگیرکاری نێوخۆیی و ئینکاری مافی نەتەوەکان بۆ دیاریکردنی چارەنووسی خۆیان؛ لە کاتێکدا بەپێی بنەماکانی یاسای نێودەوڵەتی مۆدێرن، شەرعییەتی دەوڵەت لە ڕەزامەندی و بەشداریکردنی هەموو گرووپە نەتەوەیی و کولتوورییەکانی ناوەوە سەرچاوە دەگرێت، نەک لە میراتی سەرزەوینی یان دەسەڵاتی سەربازییەوە. ئەزموونی مێژوویی نەتەوەی کورد نموونەیەکی ڕوونی دژایەتیی نێوان سیستەمی وێستڤالیی دەوڵەت-نەتەوە و واقیعی فرەنەتەوەیی و فرە کولتووری ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە.

پاش ڕووخانی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا، زلهێزە کۆلۆنیالییەکانی ئورووپا هەوڵیان دا مۆدێلی وێستڤالی دەوڵەت-نەتەوەیی بگوازنەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست؛ مۆدێلێک کە بەپێی ئەو هەر دەوڵەتێک سنووری ڕوونی هەبێت و دانیشتووانێکی "نەتەوەیی" هەبێت. بەڵام لە ناوچەیەکدا کە نەتەوە و زمان و ئایینە جیاوازەکان تێکەڵاون، ئەم نەخشە نەک هەر بە شێوەیەکی سرووشتی دروست نەبووە، بەڵکوو لە ڕێگەی ڕێککەوتنە سیاسییە کۆلۆنیالیزمەکانی وەک ڕێککەوتننامەی سایکس پیکۆ (١٩١٦) و پەیمانی لۆزان (١٩٢٣) سەپێنراوە. سنووری دەستکردی نوێ، نەک لەسەر بنەمای ناسنامەی مێژوویی گەلان، بەڵکوو لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی زلهێزەکان کێشران و سەرزەوینگەلێکی وەک کوردستان کە پاشخانێکی شارستانی و شوناسێکی سەربەخۆیان هەبوو، بەسەر چەند دەوڵەتێکی تازەدامەزراو دابەشکران. ئەم دابەشبوونانە لە مادەکانی ٦٢ تا ٦٤ی پەیمانی سیڤەردا دانپێدانراوە، بەڵام دواتر پشتگوێ خراون و گەورەترین درزکەوتن و قەڵشی نێوان بنەما ڕاگەیەندراوەکانی مافی دیاریکردنی چارەنووس (Right to Self-Determination) و بنەمای ڕەزامەندی حوکمدراوان (Consent of the Governed) بوو. لەو کاتەوە زۆرێک لە دەوڵەتانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، لەوانە ئێران، تورکیا، عێراق و سووریە، لەبری ئەوەی هەنگاو بنێن بەرەو پێکهێنانی نەتەوەی سڤیل، لە چوارچێوەی دەوڵەتی ناوەندی و یەکدەستکردن و ئایدیۆلۆژیدا مانەوە. ئەم جۆرە "دەوڵەت-نەتەوەی ناتەواو" لەسەر بنەمای ئینکاریی جیاوازی و سەرکوتکردنی فرەچەشنی کولتووری، بەواتایەکی تر بووە ناسنامەی نەتەوەی فەرمی لەم وڵاتانەدا و بووە ئامرازێک بۆ نەهێشتنی ناسنامەکانی تر. لە پێکهاتەیەکی وادا کورد بە هاووڵاتی یەکسان نەدەزانرا، بەڵکوو وەکوو کەمینەیەک کە دەوڵەتی ناوەندی بەسەریدا زاڵە.

لە ئەنجامدا هەروەک تیۆریستەکانی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان ئاماژەیان پێ کردوە، شەرعییەتی دەوڵەت بەبێ ڕەزامەندیی گەلانی نێو ئەو دەوڵەتە مومکین نیە و لە هەر شوێنێک دەوڵەت ڕەتی بکاتەوە ئەرکەکانی بەرانبەر بە هاووڵاتیانی خۆی جێبەجێ بکات، لە ڕوانگەی ئەخلاقی سیاسی و یاسای نێودەوڵەتییەوە، لە دەوڵەتێکی شەرعییەوە دەگۆڕدرێ بۆ هێزێکی داگیرکەری نێوخۆیی و بێگومان بارودۆخی کوردستان لە ئێراندا دەکرێ بەوردی لەم چوارچێوەیەدا شی بکرێتەوە.

خاکی داگیرکراو لە یاسای نێودەوڵەتید

هاوشێوەی کاربەدەستانی ڕێژیمی پەهلەوی لە ڕوانگەی ئایەتوڵڵاکانی ئێرانەوە کە دەستیان بەسەر شۆڕشی ١٩٧٩دا گرت، کورد هەڕەشەیە بۆ سەر حکوومەتێکی پاوانخواز، چونکە باوەڕیان بە دێموکراسی و ئەم دێموکراتیزەکردنە هەیە و وتنی نەخێر بۆ ڕێژیمی "کۆماری ئیسلامی" بەناوی نەتەوەی کوردەوە بووە هۆی ئەوەی کە ڕۆحوڵڵا خومەینی فیتوای جیهاد لە دژی نەتەوەی کورد لە ٢٨گەلاوێژی ١٣٥٨ی هەتاوی دەرکرد و بەشێک لە دەسەڵاتدارانی شیعە وەکوو ئایەتوڵڵا کازم شەریعەتمەداری پشتیوانییان لێ کرد. لە یاسای بنەڕەتیی ئێراندا مافەکان بۆ کەمە نەتەوەکان و بەتایبەت کوردەکان لەبەرچاو نەگیراون و تەنیا لە مادەی ١٥ی دەستووردا زمانە غەیرە فارسییەکان ڕێپێدراوە لە قوتابخانەکان بگوترێنەوە، کە هەرگیز نەچووە بواری جێبەجێکردنەوە و دەستووری ئێران هەموو شتێکی خستووەتە ژێردەستی شیعەی دوانزە ئیمامییەوە. ڕێژیم بانگەشەی ئەوە دەکات کە کوردستان بەشێکە لە ئێران و گەلی کورد وەک هاووڵاتییانی دیکە لە هەموو مافەکانی مرۆڤ بەهرەمەندە، بەڵام سەرکوتی سیستماتیکی سیاسی، کولتووری و ئابووری، تیرۆرکردنی ڕێبەرانی کورد، بە نموونە: د. قاسملوو و د. شەرەفکەندی و پلانی حکوومەتیی بەرفراوان بۆ زیندانی و دەستگیرکردنی چالاکانی مەدەنی کە لە هەوڵی بەدەستهێنانی مافی نەتەوەییەکانیان دەدەن، ئەوە دەسەلمێنێت کە ڕێژیمی ئێران بە سەپاندنی ستەم و دووچاوگی، مافێک بۆ خەڵکی ئەم سەرزەوینە بەڕەوا نابینێت. لە ڕووی مێژووییەوە ئەم زاڵبوونە بە مانای داگیرکاریی دێت، چونکە مافی چارەی خۆنووسین ڕەت دەکاتەوە کە لە میساقی نەتەوە یەکگرتووەکان (مادەی یەکەم) دانی پێ دانراوە. مافی چارەی خۆنووسین یەکێکە لە بنەما هەرە بنەڕەتی و دیارەکانی یاسای نێودەوڵەتی. هەروەها ئەم پرەنسیپە یەکێکە لە بوارە هەرە چالاکەکانی یاسای نێودەوڵەتی، چونکە بووەتە شوێنی ململانێ لەنێوان یەکپارچەیی خاکی دەوڵەتان و مافی چارەی خۆنووسینی گەلان. لەم ڕووەوە، یەکێک لە بنەڕەتیترین بەڵگەنامە یاساییە نێودەوڵەتییەکان کە بە ڕوونی دان بەم مافەدا دەنێت، بڕیارنامەی ٢٦٢٥ی کۆڕی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکانە بە ناوی "بەیاننامەی بنەماکانی یاسای نێودەوڵەتی سەبارەت بە پەیوەندییە دۆستانەکانی نێوان دەوڵەتان بەپێی میساقی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی ١٩٧٠". ئەم بڕیارنامەیە لە بەشی پێنجەمیدا بە ڕوونی باس لە مافی چارەی خۆنووسین دەکات: "هیچ شتێک لەم بڕیارنامەیەدا هانی پارچەپارچەکردن یان تێکدانی یەکپارچەیی خاکێک نادات کە بنەمای چارەی خۆنووسین پەیڕەو دەکات و بۆیە نوێنەرایەتی تەواوی گەلانی خاکەکەی بەبێ جیاوازییەکانی ڕەگەزی، بیروباوەڕ، ڕەنگ و...هتد، دەکات". بەپێی بنەماکانی لێکدانەوەی یاسایی، ئەم بڕگەیە گوزارشت لە چەمکێکی دژبەیەک دەکات. بەپێی چەمکی دژبەیەک لەم بڕگەیە، یەکپارچەیی خاک تەنیا کاتێ ڕێزی لێ دەگیردرێ و دانی پێدا دەنرێت کە ئەو دەوڵەت-نەتەوەیە مافی دیاریکردنی چارەنووسی هەموو نەتەوەکانی لەبەرچاو گرتبێ.

بە واتایەکی تر، نەتەوەیەکی چەوساوە کە هەرگیز ناسنامە نەتەوەییەکەی دانی پێدا نەنراوە و بەشێوەیەکی سیستماتیک تووشی پاکتاوی نەتەوەیی و پێشێلکاریی گەورەی مرۆیی بووەتەوە، ڕێگەی پێدەدرێت لەپێناو گەیشتن بە مافی چارەنووسی خۆی، یەکپارچەیی خاکی دەوڵەتی ناوبراو پشتگوێ بخات و بێگومان بەپێی هەموو تێبینییە مێژووییەکان و بارودۆخی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە کوردستان بنەمایەکی یاسایی و بابەتیی هەیە.

ئەرکەکانی دەوڵەت بەرانبەر بە هاووڵاتییانی، وەک لە جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مرۆڤ (UDHR) و پەیمانی نێودەوڵەتی مافە مەدەنی و سیاسییەکان (IC-CPR)دا پێناسە کراوە، بریتین لە: پاراستنی ژیان، ئازادیی ڕادەربڕین و یەکسانی بەبێ جیاوازی. ڕێژیمی ئێران بەشێوەیەکی سیستماتیک ئەو پابەندبوونانەی بەرانبەر بە کورد پێشێل کردوە و کردەوەگەلێکی ئەنجام داوە کە تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی دێنە ئەژمار. ڕاپۆرتەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان وەک ڕاپۆرتی ساڵی ٢٠٢٤ لە بارەی کەمینەکان لە ئێران، دەیسەلمێنێ کە کورد و بەلووچ بەشێوەیەکی نارێژەیی سەرکوت و ئێعدام دەکرێن و لەسێدارەدان و دەستگیرکردنی خۆسەرانە و کۆمەڵکوژییە مێژووییەکان، ئەم ئارگیومێنتە بەهێزتر دەکەن. ئەم پێشێلکاریانە شکستی تەواوی ئەرکەکانی دەوڵەت دەسەلمێنێ و ڕێژیم لە جیاتی پاراستن، سەرکوت دەکا و پاساو بۆ داگیرکاریی دەهێنێتەوە.

لە یاسای نێودەوڵەتیدا، داگیرکاریی بە کۆنترۆڵکردنی کاریگەر بەسەر خاکێکدا بەبێ ڕەزامەندی، بەپێی مادەی ٤٢ی ڕێساکانی لاهای (١٩٠٧) پێناسە دەکرێت. هەرچەندە کوردستان خاکێکی داگیرکراوی ئەم دواییە نیە، بەڵام ئارگیومێنتە یاساییەکان پشتگیری لە داگیرکاریی دیفاکتۆ دەکەن کە لەسەر بنەمای هەڵاواردنی نەتەوەیی و ڕەتکردنەوەی مافی چارەی خۆنووسینە. بڕیارنامەی ٢٦٢٥ی کۆمەڵەی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان (١٩٧٠) مافی چارەی خۆنووسینی خەڵک دووپات دەکاتەوە. کورد، وەک گەلێکی جیاواز و خاوەن زمان و کولتوور و مێژوویەکی جیاواز، ئەم پێوەرە بەدی دەکات. پیلانی حکوومەتە داگیرکەرەکانی کوردستان بۆ ڕێگریکردن لە جێبەجێکردنی پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان سەبارەت بە سەربەخۆیی کوردستان، ئەو مەسەلەیە دەورووژێنێت کە دابەشکردنی کوردستان لە دوای ١٩١٨، یەکسانە بە کۆلۆنیکردنی خاکەکە لە لایەن داگیرکەرانەوە. لە مادەی ١٩ی دەستووری ئێراندا "هەڵاواردنی نەتەوەیی" قەدەغە کراوە، بەڵام بە کردەوە گەلی کورد لە پۆستی باڵا و پۆستی سەرەکی بێبەشە و خاکی کوردستان بە بەراوەرد لەگەڵ شارەکانی نێوەڕاست بە گەشەنەکردوویی ماوەتەوە. ڕاپۆرتەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی ٢٠٢٥ەوە، چڕکردنی چاودێری و سەرکوت لە ئێران بەتایبەتی بەرانبەر بە کەمینەکان مەحکووم کردوە. گرووپی کاری نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ بێسەروشوێنکردنی زۆرەملێی دۆسییەی کوردیان وەک پێشێلکارییەکی جیددی دۆکیۆمێنت کردوە. لە ڕوانگەی ئێرانەوە، حکوومەت بانگەشە بۆ سەروەریی خاک دەکات، بەڵام ئەمە داگیرکارییەکی نێوخۆیی دەشارێتەوە، هاوشێوەی دۆسییەکانی وەک "تبت"ی چین. دانپێنەدانی نێودەوڵەتی بە مانای خەوشدارکردنی ڕاستییەکان نەبووە و نیە، سەرکوتی سەربازیی و ڕەتکردنەوەی مافەکان بەمانای داگیرکاریی دێتە ئەژمار. دەوڵەتێکی شەرعی دەبێت گەرەنتی ئاسایش و پەروەردە و تەندروستی و بەشداریی سیاسی خەڵک بکات (پەیمانی نێودەوڵەتی مافە مەدەنی و سیاسییەکان، مادەی ٢٥). لە ئێراندا نەتەوەی کورد ڕووبەڕووی هەڵاواردنێکی سیستماتیک بووەتەوە. ڕێژەی بەرزی بێکاری بەپێی ڕاپۆرتەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان، تا ٥٠٪ لە هەندێک ناوچەی کوردستان، داخستنی پۆلە خۆبەخشەکانی زمانی کوردی، گرتن و سەرکوتکردنی مامۆستایانی خۆبەخشی زمانی کوردی و... هتد.

بەپێی ڕاپۆرتی لێبوردنی نێودەوڵەتی (٢٠٢٤) حکوومەتی ئێران بەردەوامە لە پێشێلکردنی مافی بیروڕادەربڕین و گردبوونەوە و بۆ چالاکانی کورد بەبێ هەبوونی پارێزەر لە دادگە و لەپشت دەرگەی داخراوەوە، حوکمی ئێعدام دەردەکەن. ئەمەش پێشێلکردنی مادەی شەشەمی پەیماننامەی نێودەوڵەتی مافە مەدەنی و سیاسییەکانە سەبارەت بە مافی ژیان. سەرکوتی جەماوەریی ڕێژیمی ئێران بۆ سەر کورد ئاماژەیە بۆ داگیرکاری. بە پشتبەستن بە بەڵگەی مێژوویی (دابەشبوونی ئیمپراتۆرییەت و سەرکوتی دوای شۆڕشی ئێران) و کۆمەڵکوژی و ئێعدام و تیرۆرکردنی دەوڵەت و ڕەتکردنەوەی مافی چارەی خۆنووسینی گەلی کورد؛ کوردستان لە لایەن ڕێژیمی ئێرانەوە داگیرکراوە و سەروەری ئەرکەکانی بەرانبەر بە هاووڵاتییانی کورد پێشێل کردوە و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیش بۆ ئاشتییەکی هەمیشەیی لەپێناو پێشگرتن لە کوشتنی گەلی بێدیفاعی کورد دەبێ پشتیوانی لە مافی چارەی خۆنووسینی گەلی کورد بکات.

***

دەستە شاراوەکان لە ورمێ؛ هاندانی پانتورکیزم و سیاسەتەکانی ئێران و تورکیە

ڕەحیم نزهەتزادە

ئـامـاژە: لە ڕۆژانـی ڕابـردوودا لـە ورمـێ، شاهیدی بزاڤ، ئاڵۆزی و هاندان بە ڕەهەندێکی نەتەوەیی ڕەگەزپەرستانە و هاندەرانە بووین، کە بێگومان پێویستیان بە شیکردنەوەی ورد هەیە. لەم وتارەدا بەبێ ئاماژەدان بە ناوی هیچ لایەنێکی دیاریکراو، هـەوڵ دەدەیـن لـە دوو ڕوانگـەی گرینگەوە هەڵسەنگاندن بۆ ڕەوتـی ئـەم دۆخە بکەین. یەکەم: ڕۆڵی وشیارانە یان خۆ نائاگایانەی حکوومەتی ناوەندییە لە ئاسانکاری بۆ بەستێنی ئەو بزووتنەوە و بزاڤە ڕەگەزپەرستانەیە؛ دووەم: کاریگەری و دەستێوەردانی ئەکتەرە بیانییەکان، بەتایبەتی کۆماری تورکیە لە دروستکردن و هەوڵدان بۆ بەرەو ئاڵۆزتربردنی ئەم دۆخە.

١_ ڕەخساندنی بوار و زەمینەسازیی حکومەتی ناوەندی

سەرەتا دەبێ دان بەوەدا بنێین کە بە درێژایی دەیان ساڵ، حکوومەتی کۆماری ئیسلامیی ئێران سیاسەتگەلێکی جێبەجێ کردوە کە لە زۆر حاڵەتدا پێکەوەژیانی نەتەوەکان و نەتەوەیی تێکداوە. یەکێک لەو شێوازانەی کە حکوومەت هەندێک جار بەکاری هێناوە، "ڕێگەپێدان" بە گرووپێکی تایبەت لە چالاکە نەتەوەییە ڕەگەزپەرستەکانی سەر بە نەتەوەیەکی تایبەتە، کە گۆیا داواکاریی خاک و ناسنامەیان لەگەڵ نەتەوەیەکی دیکەدا هەیە؛ بەڵام لە حەقیقەتدا کۆماری ئیسلامی تەنها بە هاندانی ڕەگەزپەرستانەی ئەو بزوتنەوە ڕەگەزپەرستییە ڕێگەپێدراوانە، ئەوان وەک ئامرازێک لە هاوکێشەکانی دەسەڵاتدا دەکار دەکا. لە ڕووداوی ئەم دواییەی ورمێدا، چەندین نیشانەی ئاگادارکردنەوەی جیددی دەبینرێن:

_ بێباکی و بێدەنگییەکی واتادار و مەبەستدار لە قۆناغە سەرەتاییەکانی هاندانەکاندا؛ کاتێک ڕیزەکانی پانتورکی یان گرووپە هاندەر و شێوێنەرەکان کە لە فەزای میدیایی دەستیان کرد بە بڵاوکردنەوەی پەیام و پۆستەر، دەبوو دەزگا ئەمنییەکان و هەواڵگری، پێشوەختە دەستبەکار ببان تا کۆنترۆڵی کەشە ئاڵۆزەکە بکەن. بەڵام ئەوەی بینرا دواکەوتنی کاردانەوەی فەرمی یان پێنەدانی وەڵامێکی ڕوون بۆ ڕای گشتی بوو.

_ کەلکوەرگرتن لە کەسایەتییە نێوخۆییەکان و دامودەزگا فەرمییەکان؛ لە ورمێ وا دیارە کە بانگەوازی گردبوونەوە لەژێر ناوی "کۆبوونەوەی عەلەوییەکان" لە لایەن بەرپرسێکی شارەوە دەرچووە کە مەبەست و ئەرکەکەی لە بەرنامەیەکی سادەی ئایینی تێپەڕیوە. میدیاکان باسیان لەوە کردوە کە ئەم بانگەوازە بواری بۆ دزەکردنی هێزی تێکدەر خۆش کردوە!

_ سیاسەتی ناڕوونی و ڕووبەڕووبوونەوەی زارەکی لە میدیای فەرمیدا؛ لەکاتێکدا هەندێک لە میدیاکانی دەوڵەت بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە گردبوونەوەکە ناسیاسییە و تەنیا لایەنێکی ئایینی هەیە، چالاکانی مەدەنی و میدیای سەربەخۆ، بە بەشێک لە پرۆژەی "ناکۆکی بئافرێنە و حوکمڕانی بکە"یان لێکدایەوە.

_ وەڵامدانەوەی ئەمنیی درەنگ و سنووردار؛ هەندێک لە ڕاپۆرتەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە هێزەکانی جێبەجێکاری یاسا، دوای توندبوونەوەی نائارامییەکان چوونە شوێنی ڕووداوەکە و چەندین بەناو هاندەریان دەستگیرکردوە. بەڵام پرسیار ئەوەیە، بۆچی لە قۆناغە سەرەتاییەکانی بڵاوبوونەوەی دروشمی ڕەگەزپەرستانە و ئینکاری ناسنامەی کوردیدا، وەڵامدانەوەی خێراتر نەبوو یان وا ڕاستترە بڵێین کە هەر وەڵامدانەوەیەک بوونی نەبوو؟

بۆیە دەکرێ بگوترێ کە حکوومەتی ناوەندی لە ڕێگەی سیاسەتی "کۆنترۆڵی جێگرەوە"، ڕێگەی داوە تۆوی گرژیی نەتەوەیی بئاوسێن و دواجار لە قۆناغێکی دواتردا، بێتە نێوەوە بۆ کۆنترۆڵی سەحنەکە؛ شێوازێک کە هێزە وروژێنەر و هاندەرەکان، دەتوانن خێراتر پێشڕەوی بکەن و کاریگەریی زیاتریان هەبێت.

٢– دەستی شاراوەی تورکیە، لە شەڕی ناسنامەی نێوخۆی ئێراندا

یەکێک لە بەڵگە سەرنجڕاکێشەکانی ئەم پێشهاتانە، ڕۆڵی کۆماری تورکیەیە لە یارییە نەتەوەییەکان لە نێوخۆی ئێراندا. لە دەیان ساڵی ڕابردوودا تورکیە هەوڵی داوە لە نەتەوەکانی تورکزمان لە سنوورە دراوسێکانیدا، وەک ئامرازێکی ژیۆپۆلۆتیکی بۆ فشار یان کاریگەری کەلکیان لێ وەربگرێت. لە ڕووداوی ئەم دواییەی ورمێدا، چەند خاڵێک شایانی ڕەچاوکردن و سەرنج هەن:

_ دەسبەکاربوونی هاوکاتی جووڵەی ڕاگەیاندنی تورکمێحوەر لەگەڵ ڕوودانی کۆبوونەوە ڕەگەزپەرستەکان؛ دوای بڵاوبوونەوەی هەواڵی گردبوونەوەکانی ورمێ، میدیا تورکی و ئازەرییەکان، یەکسەر بە مانشێتەکانی وەک "ورمێ تورکییە و بە تورکی دەمێنێتەوە"، هاتنە مەیدان و جەختیان لە شوناسی تورکی و ئەویش بە شێوازێکی ڕەگەزپەرستانە کردۆتەوە.

_ ئاشکرابوونی پاڵپشتی میدیایی سنووربەزێن؛ ڕاستەوخۆ دوای ڕووداوەکان، میدیای تورکیە و ئازەربایجان، زیادەڕەوییان لە ڕووداوەکان کرد و بانگەشەی هاندەرانەیان بۆ دانیشتوانی تورک کرد. هەندێک لە ڕاپۆرتەکان ئاماژەیان بە "فەزیحەی میدیای تورکیە لەدوای گردبوونەوەی ورمێ" کردوە

_ کەلکوەرگرتن لە ناسنامەی نەتەوەیی وەکوو هێز؛ تورکیە لە پارێزگاکانی هاوسنووری خۆی، بە تیشکخستنە سەر هەستی نەتەوەیی تورک، هەوڵ دەدات کۆماری ئیسلامی قەناعەت پێبکات، کە تورکەکان لە ئێران "لەژێر گوشار و زەلیلدان" و پێویستە پشتیوانییان لێبکرێت. ئەم تاکتیکە دەتوانێت پێشەکییەک بێت بۆ دەستێوەردانەکانی سیاسی یان نەرم. بە واتایەکی تر ڕۆڵی تورکیە لەم شانۆیەدا دەتوانێت بە زیادکردنی هەستیاریی نەتەوەیی، هاندانی ژینگەی ڕاگەیاندن لەسەر سنوورە هاوبەشەکانی، بە فشارخستنەسەر کۆماری ئیسلامی لەسەر سنوور، ڕۆڵی "ئەکتەرێکی سنووربەزێن" بگێڕێت.

٣– هاوتەریبی نوخبە نێوخۆییەکان لەگەڵ پرۆژەی هاندەرانەدا

هەرچەندە لەم بابەتەدا، خۆمان لە ناوهێنانی هەر لایەنێکی دیاریکراو بەدوور گرتوە، بەڵام ناکرێ ئاماژە بەوە نەکەین کە لەم ڕووداوەدا هەندێک نوخبەی نێوخۆیی، لەوانەش "ئەندامانی ئەنجومەنی شار و پارێزگا، یان کەسایەتییە سیاسییەکان" کە بە جۆرێک لە جۆرەکان، هاوتەریب لەگەڵ سیاسەتی هاندەرانەی ئیستفزازیدا هەڵسوکەوتیان کردوە. بۆ نموونە شوڕای شار داوای گردبوونەوە دەکات و هەندێک کەسی دیار لە پێشەوە ئامادە بوون کە میدیاکان ئەو کردەیەیان وەک دەرفەتێک بۆ هاندان و وروژاندن بینی و لێکدایەوە.

ئەم پشتیوانییە نێوخۆییەش هۆکار بووە کە پرۆژەی ئاژاوەگێڕیی نەتەوەیی، نەک تەنیا لە دەرەوە، بەڵکوو لە نێوەوەی پێکهاتەی شاریشەوە هێز و شەرعیەت بەدەست بهێنێت.

٤– دەرئەنجام و هۆشدارییەکان

ئەوەی لە ورمێ ڕوویدا، زۆر زیاترە لە پێکدادانێکی وەرزشی، یان ڕووداوێکی یەکجارە؛ دەکرێت خاڵێک بێت کە هەڵە نەتەوەییە شاراوەکان سەرهەڵبدەن، و بگۆڕدرێن بۆ قەیرانی ئەمنی و ناسنامەیی.

چەند کاریگەری و هۆشدارییەک کە شایەنی باسە

١_ لاوازکردنی هاوپشتیی نیشتمانی و متمانەی نێوان نەتەوەکان؛ ئەگەر خەڵکی ناوچەکە هەست بکەن، کە ئەمنییەت و ناسنامەیان لەژێر هەڕەشەدایە و نوکی تیژی قسەی ناشیرینی دژەنەتەوەیی بەرامبەریان بەکار دەهێندرێت، متمانەی نێوان نەتەوەکان کەم دەبێتەوە.

٢_ دروستکردنی دووجەمسەریی میدیایی و گوتاری توندی نەتەوەیی؛ کاتێک میدیا و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەچنە نێو گەمەی "تورک بەرامبەر کورد"، کەشوهەواکە خێرا دەگۆڕدرێت بۆ جەمسەرگیرییەکی بەرز و مەترسیدار، کە زەمینە دەخوڵقێنێت چینی مامناوەندی کۆمەڵگە خۆی بخاتە حاڵەتی بەرگرییەوە.

٣_ ئاشکرا بوونی ڕۆڵی ئەکتەرە بیانییەکان لە کاروباری نێوخۆدا؛ دەستێوەردانی میدیایی و ناسنامەی تورکیە نیشان دەدات کە قەیرانە نەتەوەییەکان لە ئێراندا دەتوانن ببنە دەرفەتێک بۆ دەستێوەردانەکانی جیۆپۆلەتیکی.

٤_ پێویستیی وریایی گشتی و نوخبەیی؛ تەنها مرۆڤە ئاساییەکان نین کە پێویستیان بە هۆشیارییە، دەبێت نوخبەکان، بەرپرسانی نێوخۆیی و میدیاکان، لە بەرامبەر پرۆژە وروژێنەرەکاندا وریا بن و خۆیان لە کەوتنە نێو ئەو تەڵەی ئەو هاندانە قێزەونە بەدوور بگرن.

٥– ئەنجام و بانگهێشتکردن بۆ پێشبینیکردنی چارەسەرەکان؛ ئەوەی لەم شیکارییەی سەرەوەدا دەردەکەوێت ئەوەیە کە ڕووداوی ئەم دواییەی ورمێ ڕووداوێکی هەڕەمەکی نیە، بەڵکوو بەشێکە لە دیزاینێکی مۆدێرن لە بواری شوناسی نەتەوەیی کە هەم لە نێوەوە بەڕێوە دەبرێت و هەم لە دەرەوە پشتیوانی لێ دەکرێت. هەم کۆماری ئیسلامی لە ڕۆڵی خۆیدا وەک ئاسانکاری دۆخەکە، بە شێوەیەکی هەڵبژێردراو و جێگرەوە هەڵسوکەوتی کردوە و، هەم تورکیە لە ڕۆڵی سنووربەزاندنیدا هەوڵی داوە سود لەم کەشە وەربگرێت.

ئەگەر بمانەوێت ئەم دۆخە بەڕێوە ببەین و ڕێگری لە دارمانی سامانی شوناس و متمانەی کۆمەڵایەتی بکەین، پێویستە:

_ وەک هەنگاوی یەکەم، فشار بخرێتە سەر هەموو بەرپرسانی ئەمنییەتی، ڕۆشنبیری و نێوخۆیی تا ڕوونکردنەوە بدەن کە چ کەسانێک بانگەشەی نارەزایەتییەکان داوە و چ کەسانێک لە پشت پەردەوە ڕۆڵیان گێڕاوە؛

_ دووەم: ڕێگری لە ڕوودانی گردبوونەوەی ڕەگەزپەرستانە و بێمۆڵەت بکرێ، و لە هەمانکاتدا مافی مرۆڤە "بە کورد و تورک و نەتەوەکانی دیکەشەوە" بۆ دەربڕینی کولتوور و ناسنامەی خۆیان مسۆگەر بکرێت؛

_ سێیەم: پێویستە میدیای نێوخۆیی پارێزگا و سەرتاسەری، هەڵوێستی ورد و بێلایەنانە بگرێتەبەر، هەروەها ڕێگە نەدات گێڕانەوەگەلێکی نەتەوەیی هەڵگری بانگەشەی ڕەگەزپەرستانە زاڵ بێت؛

_ چوارەم: لە نێو نەوەی گەنجدا، پەروەردە لە هاودەنگیی نیشتمانی، گفتوگۆی نێوان نەتەوەکان و هۆشیاری مەدەنی زیاد بکرێت؛

لە کۆتاییشدا پێویستە ڕێوشوێنەکان بۆ کەمکردنەوەی کاریگەریی ئەکتەرە بیانییەکان لە هاوکێشە نەتەوەییەکانی ئێراندا بگیرێتەبەر، لەوانەش چاودێریکردنی میدیا و ڕێگریکردن لە کەلکوەرگرتن لە فەزای میدیایی وڵات بۆ قازانجی بیانییەکان.

***

هەگبەی شاخ و شۆڕش

برایم چووکەڵی

مێژووی خەبات و بەربەرەکانی ڕۆڵەکانی کورد لەدژی هێزی داگیرکەرانی کوردستان لێوان لێوە لە فیداکاریو قوربانیدان و خۆڕاگری و سەربەرزی. بە درێژایی مێژووی نەتەوەکەمان ئەو تێکۆشان و بەربەرەکانییە بەردەوام بووە و هەر لە درێژەی ئەو خەباتەدا زۆر پیلان لە لایەن دووژمنانەوە بۆ خاشەبڕکردنی جووڵانەوە لەئارادا بووە کە لەلایەن تێکۆشەرانی گەلەوە پوچەڵ کراونەتەوە. دوژمنان بۆ مانەوەی دەسەڵاتی خۆیان و قەڵاچۆکردنی نەتەوەکەمان بە هەموو هێز و توانای خۆیانەوە هاتوونەتە گۆڕەپانی ئەو بەربەرەکانییە و بۆ لەنێوبردن و لاوازکردن و دامرکاندنەوەی ئەو خەباتە بەرحەقەی نەتەوەکەمان لە هیچ کردەوەیەکی نامرۆڤانە سڵیان نەکردوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا و سەرەڕای زەبرو زەنگێکی لەڕادەبەدەر ڕۆڵە بوێرو ئازاکانی گەلەکەمان لە خەبات و بەربەرەکانی دژی زۆرداران هەمیشە بە گوڕوتینەوە بەرگرییان لە مەوجوودییەتی نەتەوەکەیان کردوە.

کۆماری ئیسلامی یەکێک لە دڕندەترین ڕێژیمەکانی سەردەم، بە فەرمانی جیهادی خۆمەینی هێرشیکی بەربڵاوی بۆسەر خاکی کوردستان دەست پێ کرد. ڕۆڵەکانی ئەو گەلە بۆ بەرپەرچدانەوەی کوشتن و قەڵاچۆکردنی نەتەوەکەیان لە لایەن ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییەوە، زۆر ئازایانە وەستانەوە و پۆل پۆل چەکی دیفاعیان لە وڵات لە شان کرد و هەر لەو پێناوەشدا بە هەزاران لاوی خوێنگەرم گیانی خۆیان پێشکەش بە بارەگای ئازادیی کردوە و بە ڕشتنی خوێنی گەشی خۆیان ئاگری ئەو خەباتەیان هەر گەشاوە ڕاگرتوە و سەرئەنجام ڕۆڵی بەرچاویان لە خەبات و تێکۆشان بووە بە بەشێک لە مێژووی گەلەکەمان. یۆسف ئەمینی یەکێک لەو قارەمانانە بوو کە بە خوێنی خۆی لاپەرەیەکی زێڕینی لەو مێژووە شکۆدارە بۆ خۆی تەرخان کردوە.

یۆسف ئەمینی لە ساڵی ١٣٣٠ی هەتاوی لە ئاوایی" قرنێسە" سەر بە کەناربەڕۆژی ورمێ چاوی بە دنیای ڕوون هەڵێنا. کاتێک پێی لە تەمەنی ٧ ساڵی نا ڕەوانەی قوتابخانە کرا، بەڵام خوێندن بۆ ئەو بە هۆی بێدەرەتانی کارێکی دژوار بوو؛ بۆیە تەنیا دوو پۆلی دەرس خوێند. ژیانی سەخت و تاقەتپڕووکێن هەستی شۆڕشگێڕانەی لە وجوودیدا خولقاند و دواتر ئەو هەستە بوو بە بیروباوەڕی سیاسی. هەتا یۆسف ئەمینی گەورەتر دەبوو زیاتر هەستی بە نابەرابەری دەکرد، بۆیەش دژی ئاغا و دەرەبەگ وەستابۆوە و بەدەستی بەتاڵ بەرپرچی دەدانەوە، لە لایەکی دیکەوە دەسەڵاتی زاڵمانەی پاشایەتی و هەڵاواردنی نەتەوەیی و چینایەتی دەیان ڕۆڵەی مەڵبەندی ورمێی بەگژ ڕێژیمی پاشایەتیدا هێنابووە مەیدان. ئەو ژیانە تاڵە هەتا سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧ درێژەی کێشا و یۆسفیش هەنگاو بە هەنگاو وێڕای کۆمەڵانی خەڵک بۆ خاشەبرکردنی دوایـن ئاسـەواری ڕێژیمی پاشایەتی تێدەکۆشا.

دوای سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران چەکی پڕ لە شانازیی حیزبی دێموکراتی هەڵگرت و وەک کوڕە کوردێکی بوێر ئامادەی پارێزگاری لە مان و مەوجوودییەتی نەتەوەکەی بوو. ئیمانی قووڵ بە ڕێبازەکەی، ورەی بەرزی، تێکۆشانی بێوچان، یۆسفیان کردە خۆشەویست لەلای خەڵک و هاوسەنگەرانی. کاتێک کۆنەپەرەستانی تازە بە دەسەڵات گەیشتوو پەلاماری کوردستانیان دا، یۆسفی قارەمان لە مەڵبەندی ورمێ وەک هەڵۆیەکی بەرزەفڕ چاوەدێری خاک و نیشتمانی دەکرد و دژی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی وەستاوە. توانای گەڵالەدارێژی و ئازایەتی یۆسفیان بردە پلەی فەرماندەری لک و لەو بەرپرسایەتییە ڕووسوور وسەربەرز هاتە دەر. چەندین عەمەلیاتی قارەمانانەی لەنێو شاری ورمێ و ناوچەکانی دەوروبەری بەڕێوە برد و ئەو ناوچەیەی لە دوژمنان کردە گۆڕستان. یۆسف بە هەر هێرشێک زراوی دوژمنی دەتۆقاند و بە چۆکی دادێنان، لە مەڵبەندی ورمێ هەمیشە ستوونە تێکشکاوەکانی دوژمن وەک نیشانەی ئازایەتی پێشمەرگە لە سەر جادەکان بەجێ دەما. ڕێژیم ئەگەر بە هێزی پیادە نەیدەتوانی شەر لەگەڵ پێشمەرگە بکا پەنای بۆ هێزی هەوایی دەبرد و لەچەندین شاری دیکەرا هێزی بۆ کوردستان ڕەوانە دەکرد، یۆسفی قارەمان لەبەرامبەر ئەویشدا ڕادەوەستا. حەماسەکانی لە گەلی بەند، تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕ بە چەندین داستانی خۆڕاگری بۆ نەتەوەکەی تۆمار کرد. شەهید یۆسف تەنیا فەرماندەیەکی ئازا و شەڕکەر و قارەمان نەبوو بەڵکوو کادرێکی سیاسی و بەتوانای حیزب بوو کە لە نێو کۆمەڵانی خەڵک سیاسەتەکانی حیزبی بڵاو دەکردەوە. تواناکانی ناوبراو بوو بە هۆی ئەوە وەک فەرماندەری هێزی نەحۆ دیاری کرا. هێزی پێشمەرگە

بەهاری ساڵی ١٣٦٣ بە فەرماندەهی کوڕی تێکۆشەری دێموکرات یۆسف ئەمینی، مەڵبەندی ورمێیان لە دوژمنان کردە ئاگر و ڕۆژ نەبوو گرمەی ئارپیجی و قریشکەی چەکەکانیان مۆڵگەکانی دوژمن وێران نەکا. ئازایەتی ئەو و فەرماندەهی لە شەڕەکانی گەلی قاسملوو، باراندیز، گەلی بەند، تەرگەوەڕ، مەرگەوەڕو شاری ورمێ لە نێو کارنامەی فەرماندەرانی حیزبی دیموکرات شاهیدی بۆ قارەمانی یۆسف ئەمینی دەدەن کە چەندە فەرماندەیەکی بە ئەزموون و کادرێکی بەتوانای حیزبی دێموکرات بوو.

ڕۆژی ٩ی پووشپەڕی ساڵی ١٣٦٣ ئاخرین فیداکاری ئەو فەرماندە بە توانایەی کوڕی دێموکرات بوو. لە کاتێکدا لەیاو شاری ورمێ دەگەڕانەوە لە ڕێگا تووشی شەڕێکی گەورە لە "ئاشیبا "ی گەلی بەندی ورمێ بوون لەو شەڕەدا زەبرێکی باشیان لە هێزی دوژمن دا، بەڵام بەداخەوە لەو شەڕەدا فەرماندەری هەڵسووڕ و بەتوانا یۆسف ئەمینی گیانی پاکی پێشکەش بە خاکی نیشتمان کرد

کاتێک ئاشتی بۆنی مردن دەدات!

ڕەزا دانشجوو

حەماس لە هەموو کەس باشتر دەزانێت کە بەبێ چەک لە ئایندەی سیاسی هەر دەوڵەتێکی بە ناو فەلەستین جێگەی نابێتەوە! بەڵام ئەوە تەواوی ئەم چیرۆکە نیە! سەرەکەی تری ئەم پەتە لە دەستی حاکمانی تاراندایە! کۆماری ئیسلامی نایەوێت لە هیچ بارودۆخێکدا ئاشتی لە نێوان ئیسرائیل و فەلەستین ڕوو بدات. ئەم ئاشتییە بۆ کۆماری ئیسلامی حوکمی مردن و نەمانە

دوای دوو ساڵ بەسەر ئۆپەراسیۆنی بەناو گەردەلوولی ئەقسا لە لایەن حەماسەوە بە فەرمانی ڕاستەوخۆ و پشتیوانی و یارمەتی هەمەلایەنەی ئیتلاعاتی و لۆجستیکی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، ئەو ئاگرەی کە دەسەڵاتدارانی ڕێژیمی وەلایەتی فەقیهـ هەڵیانگیرساند، هێشتاش بڵێسەکانی بە تینەوە خەریکی سووتاندنی پاشماوەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامین. گەمژەیی و ساویلکەیی هەڵقولاویی بیری ڕزیو و گەندەڵی دەسەڵاتدارانی ڕێژیمی ئاخوندی کە بووە هۆی لەنێوچوونی بەشێکی زۆر لە توانایی بەرخۆدان و بەرپرچدانەوەی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی. لە ڕاستیدا ئەوەی ڕێژیم و حەماس بە ناوی گەردەلوولی ئەقسا خستیانە گیانی ئیسرائیل، ماوەیەکی زۆرە بەخێرایی زۆر زیاترە بەڵا، ئاراستەی پێچەوانەدا بەچڕی خەریکی لەناوبردنی هەر شتێکە کە پەیوەندیی بە کۆماری ئیسلامییەوە هەیە.

ئاشەکە ئەوەندە بێخێیە! کە ئێستا زۆرێک لە دەزگاکانی ڕاگەیاندنی لەنێو دەسەڵاتیش دەنگیان بەرز بووەتەوە، تەنانەت بەشێک لە سەرکردەکانی حکوومەت! ئێستا کەس نەماوە کە دژی ئەم هەڵە ستراتێژییەی حەماس و کۆماری ئیسلامی قسە نەکات. بەدڵنیاییەوە تاکە هۆکار بۆ ئەو کەمینەی کە بێدەنگ بوون، وەک خۆیان هەمیشە دەڵێن دڵخۆشنەکردنی دوژمنانی ئیسلام و ڕێبەریی ڕێژیمە! ڕەخنەی ڕۆژنامەی نیمچە حکوومیی "کۆماری ئیسلامی" دوایین کاردانەوە بوو بەرانبەر بەم هەڵە ستراتێژییە کوشندەیە. هەڵەیەک کە هەموو ئەو شتانەی لەنێو برد کە کۆماری ئیسلامی بە تێچووی میلیۆنان دۆلار و بەدرێژایی ساڵان کەڵەکەی کردبوو. کوژرانی حەسەن نەسروڵڵا و هەنیە و نزیکەی هەموو فەرماندەکانی باڵای حیزبوڵڵا و حەماس و کوژرانی نزیکەی هەموو فەرماندە باڵاکانی ڕێژیم و ئێستاش هەواڵی کوژرانی فەرماندەی باڵای سەربازی حۆسییەکان و تێکشکان و نەمانی بەشی سەرەکیی پێکهاتەکانی حیزبوڵڵا و حەماس و لەنێوچوونی بەشی سەرەکیی توانای مووشەکی و ئەتۆمیی کۆماری ئیسلامی تەنیا گۆشەیەکن لە دەرئەنجامەکانی ئەم حیساباتە هەڵەیە!

بەدوور لە خۆهەڵکێشان و دووپاتکردنەوەی بەردەوامی تاقمێک هەڕەشەی بێبنەما دژی نەیاران و وڵاتانی ڕۆژئاوا، دەتوانرێت بەدڵنیاییەوە بگوترێ ئێستا خامنەیی سەرکردەی ڕێژیم باشتر لە هەر کەسێک دەزانێت ئەمە هەڵەیەکی گەورە و خوێندنەوەیەکی تەواو ناڕاست بوو، و نەدەبا ڕووی دابا! هەڵەیەک کە دەرئەنجامەکانی دوای تێپەڕبوونی دووساڵ هەر دێت و زیاتر دەبن!

نوێترین ئاڵقەی ئەم تێکهەڵچوونە پێشنیاری ئاشتیی ترامپە لە نێوان حەماس و ئیسرائیل، کە لە لایەن زۆرێک لە وڵاتانی ناوچەکە و ڕۆژئاوا پێشوازی گەرمی لێ کرا. ئاشتییەک کە قۆناغی یەکەمی بە ئازادکردنی بارمتەکانی دەستی حەماس و ئازادکردنی دیلەکانی فەلەستینی لە لایەن ئیسرائیلەوە جێبەجێ کرا. بەڵام ئێستا ئەو هەواڵە دێت کە حەماس ڕایگەیاندوە کە بەردەوام دەبێت لە شەڕی ئیسرائیل! لێدوانێک کە کاردانەوەی توندی ئیسرائیل و خودی دۆناڵد ترامپی لێ کەوتەوە!

ئەوەی بۆچی حەماس ئامادە نیە ڕێککەوتنی ئاشتی لەگەڵ ئیسرائیل جێبەجێ بکات، بە هیچ شێوەیەک پەیوەندی بە متمانە و دڵنیانەبوون بە لایەنی بەرانبەرەوە نیە. خاڵێکی ئەم ڕێککەوتنە بۆ حەماس یانی کۆتایی ژیانی سیاسی! واقیعەکە ئەوەیە کە حەماس نە دەیەوێت و نە ڕێگەی پێ دەدرێت چەک دابنێت! تەواوی بوونی حەماس و ڕێکخراوەکانی وەک حەماس کە لەژێر نیقابی جیهادی پیرۆزدا خۆیان حەشار داوە، جگە لە پڕوپاگەندە و چەک هیچی تر نیە! ڕاستی ئەوەیە کە تەنیا دەسکەوتی کۆماری ئیسلامی دوای ساڵانێک حوکمڕانی بۆ خەڵکی ئێران و حەماس دوای چەندین ساڵ لە بەڕێوەبردنی کەرتی غەززە جگە لە شەڕ وماڵوێرانی هیچی تر بۆ خەڵکی بێتاوان نەبووە. ئێستا دوای وێرانبوونی تەواوەتی غەززە کە دەرئەنجامی حیساباتی هەڵەی حەماس و ئاغاکەی کۆماری ئیسلامی بوو، بەشێکی زۆر لە دانیشتووانی کەرتی غەززە هۆکاری ئەم دۆخە لە چاوی حەماسەوە دەبینن. ئەمە بە هیچ شێوەیەک بەو مانایە نیە کە لە چاوی دانیشتوانی غەززەوە ئیسرائیل دوژمن نیە و قبوڵ کراوە. بەڵام حەماس کە ساڵیانێک توانیبووی بە ناساندنی خۆی وەک گروپێکی خەباتکار کە بۆ ڕزگارکردنی خاکەکەی شەڕ دەکات متمانەی بەشێکی زۆر لە دانیشتوانی غەززە بەدەست بهێنێت، ئێستا ئەم متمانەیە ڕووبەڕووی زۆر پرسیاری گرنگ بووتەوە. بۆیە حەماس لە هەموو کەس باشتر دەزانێت کە بەبێ چەک لە ئایندەی سیاسی هەر دەوڵەتێکی بە ناو فەلەستین جێگەی نابێتەوە! بەڵام ئەوە تەواوی ئەم چیرۆکە نیە! سەرەکەی تری ئەم پەتە لە دەستی حاکمانی تاراندایە! کۆماری ئیسلامی نایەوێت لە هیچ بارودۆخێکدا ئاشتی لە نێوان ئیسرائیل و فەلەستین ڕوو بدات. ئەم ئاشتییە بۆ کۆماری ئیسلامی حوکمی مردن و نەمانە!

دەسەڵاتێک کە ساڵانێکە لەژێر ناوی سەرکردایەتیی جیهانی ئیسلام و دۆزی فەلەستیندا کێشە کەڵەکەبووە ناوخۆییەکانی خۆی شاردۆتەوە، چۆن دەتوانێت ئەم بابەتە وەلابنێت؟ کۆماری ئیسلامی و قەیرانسازی دوو هاوڕێی هەمیشەیین کە بوون و نەبوونیان بە یەک گرێ دراوە! بەبێ قەیران، مانەوەی کۆماری ئیسلامی مەحاڵە! دەسەڵاتێک کە ساڵانێکە لایەنگرانی خۆی لە ئێران و وڵاتانی دیکە بە دروشمی "ڕێگای قودس بە کەربەلادا تێدەپەڕێت" و "ئازادی قیبلەی یەکەمی موسڵمانی جیهان" فریو داوە، هەرگیز بە ئاشتی ڕازی نابێت!

بەڵام بەشی ناخۆش و نەخوازراوی ئەم ڕووبەڕووبوونەوە بۆ کۆماری ئیسلامی ئەوەیە کە ئێستا ئیسرائیل و ترامپ بە ئیرادەتر لە هەموو کاتێکن و ئامادە بۆ پێشبردنی هەر سناریۆیەکی تازە دژی ئەگەری زێدەخوازی ڕێژیمن و هەروەک لە سەرەوە باس کرا، ئەو پێشنیارە ئاشتییەی کە ترامپ خستوویەتە ڕوو، لایەنگری بەهێزی ناوچەیی و دەرەوەی ناوچەیی هەیە! جگە لەوەش نابێ ئەوە لەبیر بکرێت کە نەتانیاهۆ و ئیسرائیل لەم دواییانەدا نیشانیان داوە کە بە هیچ شێوەیەک ئامادەی هیچ جۆرە پاشەکشەیەک نین و هەرگیز نایانهەوێ بگەڕێنەوە بۆ هەلومەرجی پێش ڕووداوەکانی ٧ ئۆکتۆبری ٢٠٢٣ و ئامادەی دانی هەر باجێکن بۆ داهاتوو! لە لایەکی تریشەوە ئاوڕدانەوەیەک لە ڕابردوو و لێکدانەوەی کەسایەتیی ترامپ بە ڕوونی نیشانی دەدات سەرۆککۆماری ئێستای وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کەسێکی زۆر لووتبەرز و خۆپەرستە و بە هیچ شێوەیەک حازر نابێت ئەو پرۆسەی کە خۆی گەڵاڵەی کردوە و ئەوەی خۆی چەندین جار وەک ڕۆڵی ناوازەی لە ئاشتی لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا باسی کردوە، لە لایەن کۆماری ئیسلامی و حەماسەوە بە ئاسانی لەناو بچێت! هەڕەشەی ئەم دواییەی ترامپ لە حەماس بۆ بەکارهێنانی هێز بۆ چەککردنی لە ئەگەری خۆ بەدەستنەدانەوە ئاماژەیەکە بۆ ئەم ڕاستییە!

دووڕێیانێکی زۆر مەترسیدار! کۆماری ئیسلامی لە ناو بەرزەخێک گیری خواردوە کە دەربازبوون لێی بێ خەسارەیەکی گەورە پێدەچێت مەحاڵ بێت!

بە لەبەرچاوگرتنی هەلومەرجی زاڵ لە ناوچەکەدا، چەکداماڵینی حەماس بە مانای کۆتایی ژیانی سیاسی ئەو گروپەیە و ئەمەش بە مانای کۆتاییهاتنی میحوەری بەناو مقاوەمەتە. ئێستا لە جەمسەری هەلالی شیعەدا، تەنیا ڕێکخراوی تیرۆریستی حیزبوڵڵا لە گۆشەیەک تەنیا و بێدەسەڵات و لەوپەڕی بێ هێزی دا بێ هیچ پشتیوانییەک ماوە.

ڕاستییەکە ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی دەزانێت ئەگەر ئیسرائیل بتوانێت کێشەی حەماس یەکلایی بکاتەوە و لە شەڕی غەززە ڕزگاری بێت، بەدڵنیاییەوە دێتە سەر ڕێژیم! لە لایەکی تریشەوە قبوڵنەکردن و ڕەتکردنەوەی پرۆسەی ئاشتی و درێژەدان بە خەباتی چەکداری حەماس زۆر گۆشەگیر دەکات و لە ڕاستیدا دەبێتە هۆی گەشەی هێزی نەیاری حەماس لە کەرتی غەززە، هەر وەک لە ڕۆژانی ڕابردوودا چەند گروپێکی چەکداری دژی حەماس بوونی خۆیان ڕاگەیاندوە!

ڕەوگەو ڕێڕەوەکی یەکجار ناڕوون و سەختە! ئەوەندە سەخت کە گەیشتن بە شوێنی مەبەست بەبێ قوربانیدان زۆر چەتوون و زەحمەتە! کۆماری ئیسلامی دوای گەمژەیی و ساویلکەیی ٧ ئۆکتۆبر و هەڵبەت خۆشییەکی تەواو کاتی و کورتخایەن، لە پرۆسەیەکی تەواو ئامانجدار و پلانبۆداڕێژراو و دوای دەیان زەبری جەرگبڕ و قەرەبوونەکراو هێواش هێواش بەرەو گۆشەی ساحەی زۆرەوانی دەگوازرێتەوە. کێ و لەکوێ زەربەی کۆتایی لەم جەستە ماندوو و نەزارە دەدات؟ هەلومەرج و بارودۆخی ناوچە یەکلاکەرەوە دەبێت. کۆماری ئیسلامی ئێستا دوو بژاردەی زیاتر نیە، یان دەبێ تەسلیمی ڕۆژئاوا و ئەمریکا بێت، یان بڕووخێت و کۆتایی پێ بێت! پلانی ئەمریکا و ئیسرائیل ڕوونە! یان ئاشتی لە ڕێگەی زۆرداری! یان سڕینەوەی یەکجاری لە لاپەڕەکانی مێژوو! ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە گۆڕاندایە! ئەمە ڕاستییەکی ئاشکرا و حاشاهەڵنەگرە!

وێستگە

حیجابی دڵخواز

ئاسۆ مینبەری

بڵاوبوونەوەی ڤیدیۆی ڕێوڕەسمی زەماوەندی کچی عەلی شەمخانی لە ڕۆژانی ڕابردوودا ڕۆژەڤی باسەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بوو. هەرچەند کە لە حاڵەتی ئاساییدا پرسی حیجاب پرسێکی تاکەکەسییە و دەچێتە چوارچێوەی ماف و ئازادییە سەرەتاییەکانی مرۆڤەوە، بەڵام بڵاوبوونەوەی ئەم ڤیدیۆیە و نەبوونی هیچ نیشانەیەک لەو حیجابە ئیسلامییەی کۆماری ئیسلامی پڕوپاگەندەی بۆ دەکات و هەموو ئیمکاناتی خۆی بەکار هێناوە تاکوو بەسەر کۆمەڵگەیدا بسەپێنێ، ڕەنگە یەکێک لە گرینگترین بابەتەکان دوای بڵاوبوونەوەی ئەم گرتە ڤیدیۆییە بێت.

لە هەموو ٤٦ ساڵی ڕابردوودا، حیجابی ئیسلامیی دڵخوازی کۆماری ئیسلامی یەکێک لە گرینگترین ئامرازکانی سەرکوتی ژنان لەو کۆمەڵگەیەدا بووە. بە هەزاران ژن بە هۆی ڕەچاونەکردنی ئەم حیجابە زۆرەملێیە لەگەڵ گەشتی ئێرشاد و زۆر جاریش دۆسییەسازی بەرەوڕوو بوونەتەوە، تا جێگایەک کە لە تارانی پێتەختی کۆماری ئیسلامیدا ژینا ئەمینی بە بیانووی ڕەچاونەکردنی ئەم حیجابە زۆرەملێیە کەوتە بەر توندوتیژییەوە و شەهید کرا و دوابەدوای ئەوەش بە سەدان ژنی چەوساوەی دەستی ئەو حیجابە زۆرەملێیە هاتنە سەر شەقام و بە ساچمەی چەکی هێزە سەرکوتکەرەکانی ڕێژیم وڵامیان درایەوە.

کەمتر لە دوو ساڵ دوای قەتڵی سیستماتیکی ژینا و سەرکوتی بەربڵاوی ژنان، لە تارانی پێتەختی سەرکوتکاریدا و لە هۆتێل ئێسپیناس پالاسی ئەم شارەدا، کچی ڕاوێژکاری سیاسیی عەلی خامنەیی لە ڕێوڕەسمێکدا کە داماڵراو لە هەموو باوەڕە ئیسلامییەکانی خۆیانە، ڕێوڕەسمی زەماوەندەکەی بەڕێوە دەبات و ساڵ و نیوێک دواتر و لە پاییزی ١٤٠٤دا ڤیدیۆکانی لە سۆشیاڵ میدیادا بڵاو دەبنەوە. جیا لە هەموو بابەتە جیاوازەکانی ئەم ڤیدیۆیە وەک تێچووی زۆری هۆتێلەکە و ئەو هەموو پارەیە کە خەرج کراوە، ئازادیی کچ و ژنەکەی شەمخانی و باقی میوانەکان لە پۆشینی جلوبەرگ و دڵخوازبوونی حیجابەکەیان و باقی بابەتەکانی دیکە، پرسیار ئەوەیە کە بۆچی ئەم ڤیدیۆیە پێشتر و هەر لەو کاتەدا دزەی نەکرد؟ بۆچی لەو کاتەدا کە ڕێژیم بە هەموو شێوەیەک خەریکی پاساوهێنانەوە بۆ کوشتنی ژینا و سەدان کەسی دیکە بوو ئەم ڤیدیۆیە بڵاو نەکرایەوە تاکوو تووڕەیی خەڵک زیاتر پەرە بستێنێ و بە یەکجاری ئەم ڕێژیمە بڕووخێنن؟

بابەتێکی دیکە تایبەت بوونی ڕێوڕەسمەکە و کەمیی ژمارەی بەشداربووانە، ئەمە نیشانەی بچووکبوونی بازنەی پێوەندییەکان یان باشترە بڵێین بازنەی کەسە متمانەپێکراوەکانی بنەماڵەی شەمخانی بووە؛ لەم ڤیدیۆیەدا خاڵێک سەرنجڕاکێشە، هەبوونی مۆبایلەکان بۆ فیلم هەڵگرتنەوە و هاوکات ئەو کامێرایانەی کە بە شێوەی فەرمی خەریکی تۆمارکردنی ڕێوڕەسمەکەن، سەرنجدانێکی زۆر ئاسایی گۆشەنیگای کامێراکان دەریدەخات ئەو کامێرەوانەی کە ڤیدیۆکەی بڵاو کردووەتەوە زۆر بە ئاسانی دەبینرێتەوە و لە ماوەیەکی زۆر کورتدا دەردەکەوێ کە کێ ئەم ڤیدیۆیەی بڵاو کردووەتەوە. لێرەدا ئەم پرسیارانە دێنە گۆڕێ کە ئاخۆ ئەو کەسە کە لە بازنەی کەسە متمانەپێکراوەکانی شەمخانیشدا بووە لە ئێراندا نەماوە، یان نا لەوێ ماوە و بە پشتبەستن بە کەسانی دیکە کە ئەچنە بەرەی ئەویترەکانی شەمخانی و کەسە نزیکەکانییەوە ئەم ڤیدیۆیەی بڵاو کردووەتەوە؟ کەسانێک کە ڕەنگە ڤیدیۆ و بەڵگەی زۆر گرینگتر لەمەیان نەک تەنیا لە شەمخانی کە لە بازنەی داخراوی شەمخانی و لەسەر زۆر پرسی گرینگ لەبەر دەستدا بێت و وەکوو کارتی گوشار کەڵکی لێ وەربگرن. ئایا ئەم ڤیدیۆیە ئامانجدار بڵاو بووەتەوە و باسەکە پێوەندیی بە ئاڵۆزی و گرووپ بەندییەکانی نێو دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامییەوە هەیە یان نا بەئەنقەست و بۆ گۆڕانکارییەک لە کۆمەڵگە لەپێناو درێژکردنەوەی ماوەی دەسەڵاتدارێتییەکەیانە؟

بەپێی زانیارییەکان، ئەم ڕێوڕەسمە ڕۆژی ٣٠ی خاکەلێوەی ١٤٠٣دا بووە، واتە ساڵێک پێش هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر ئێران و لە گەرمەی پێداگریی کۆماری ئیسلامی لەسەر پرسی حیجاب و هێنانەئارای دەیان گەڵاڵەی شکستخواردوو بۆ ئەم پرسە؛ لەکاتێکدا کە هێشتا کۆماری ئیسلامی خەریک بوو لەگەڵ درەنجامەکانی شۆڕشی ژینا دەست و پەنجەی نەرم دەکرد و بە سەرکوتی خەڵک و بەتایبەت ژنان، پرسی حیجابی وەک گرینگترین کۆڵەکەی مانەوەی ڕێژیمەکەی وێنا دەکرد، لە هەمان کاتدا ڕێوڕەسمێک لە قووڵایی تارانی پێتەختی هزری ئیدئۆلۆژیکی ئەم ڕێژیمەدا، لەلایەن بنەماڵەی شەمخانی کە دەبیری شۆرای ئەمنییەتی ڕێژیمە بەڕێوە دەچێت.

ڕەنگە لێکدانەوەکان بۆ ئەم بابەتە جیاواز بن، لەلایەکەوە شکاندنی نۆرمەکانی کۆمەڵگە کە خودی ئەم دەسەڵاتدارانە بۆ خەڵکیان پێناسە کردوون و لادان لەو پرسە کە ئەگەر نەگەڕێینەوە بۆ ڕووداوەکانی سەردەمی بەتاڵانبردنی شۆڕشی گەلانی ئێران، لانیکەم لە ماوەی سێ ساڵی ڕابردوودا، وەکوو یەکێک لە گرینگترین کەڵکەڵەکانی خودی ڕێژیم چاوی لێ کراوە و لەلایەکی دیکەشەوە درزی نێوان مۆرە سەرەکییەکانی ڕێژیم و بڵاوکردنەوەی بەڵگە لەسەر یەکتر! بەڵام بابەتێکی تر کە گرینگیی هەیە، ڕووداوەکانی چەند مانگ پێش ئێستان! ئیسرائیل هێرشی کردە سەر ئێران و بە لەنێوچوونی بنکە ناوکییەکان و کاراکردنەوەی میکانیزمی ماشە، ئێستا کۆماری ئیسلامی لە دۆخێکی قەیراناویدایە؛ لەگەڵ ئەمەشدا، بەداخەوە لە ناوەند بە پێچەوانەی باقی جۆغرافیای ژێر دەسەڵاتی ڕێژیم، پرسی حیجاب لە پرسی نان و مان گرینگترە و ئەوەندە پێداگری لەسەر ئەم پرسە دەکرێ، پرسی ئازادی گرینگیی پێ نادرێ، بۆیە ڕەنگە یەکێک لە هۆکارەکانی بڵاوبوونەوەی ئەم ڤیدیۆیەش، هەوڵی ڕێژیم بۆ گۆڕانکارییەک لە چوارچێوەی حیجابی داسەپاودا بێت تاکوو لە ئەگەری دەسپێکردنەوەی شەڕدا، خۆی لە مەترسیی ناڕەزایەتییە نێوخۆییەکان بپارێزێ.

ئازادیی پرۆبلماتیکی سەربەخۆیی؛ پێوەندناسیی دوو سیمای ڕزگاری

شاهۆ حوسێنی

لەو کاتەوە کە ئەندێشە لە کۆتی ئوستوورە دەرباز دەبێت، ڕزگاری دەست پێ‌دەکات؛ هەرچەند ڕزگاری هیچکات خۆی لە چوارچێوەی چەمک و دەستەواژەیەکی یەکدەستدا دەرناخات و بەردەوام سیمایەکی پلۆڕال لە خۆی دەنوێنێت. ئازادی و سەربەخۆیی دوو سیما لەو سیما شاراوە و پلۆڕالەی ڕزگارین کە لە مێژووی مۆدێرندا بەڕواڵەت لێک جیا بوونەوە، بەڵام لە قووڵایی بوون و هەستیاندا، بەشێکی دانەبڕاو لە پەیکەرەیەکن.

ئەم بەڕواڵەت دابڕاوییە نە قەیران، کە لۆژیکی بوونی ڕزگارییە. لە ئاسۆی ئەندێشەدا، ئازادی و سەربەخۆیی نە چەمکگەلێکی سیاسی، کە شێوازی دەرکەوتنن لە پێوەندی لەگەڵ زەرووورەت و دەسەڵاتدا. لە ڕاستیدا ئازادی ئەو کاتەیە کە بوون، زەرووورەتەکان نە لەگوێن سنووربەندی و کۆت، کە وەک بەشێک لە خۆی فام دەکات و ئەوان دەکاتە بەشێک لە خۆی. بە واتایەکی تر بوون، لە ڕەوتی خۆئاگایی و دەرکەوتندا، توانایییەکانی خۆی لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ زەرووورەتەکان نیشان دەدا. سەربەخۆیی بەڵام هەنگاوێکی پراکتیکی بەرەو ڕواڵەتی بوونە، کاتێکە کە ئازادی لە چوارچێوەی بەرهەست و مێژوویيدا دەردەکەوێت. بەجۆرێک کە ئازادی لە گوێن ئەزموونێکی زەینی و مەجالی دەرکەوتنی سوژە، لە سەربەخۆییدا عەینییەت پەیدا دەکات، بە واتایەکی تر ئازادی ناتوانێ لە دەرەوەی مرۆڤەکان فام بکرێت و دەربکەوێت مەگەر لە چوارچێوەی سەربەخۆییدا و سەربەخۆییش دەرناکەوێت مەگەر بە ئازادی وەک هێز و تینی زەین. ئازادی لە ڕاستیدا سەربەخۆیی لە ڕێی خستنەڕووی پرسیار و مەسەلە لەمەڕ سەربەخۆیی پرۆبلماتیزە دەکات، واتە ئازادی مەرجی بیرکردنەوە لە سەربەخۆییە و سەربەخۆییش مەرجی دەرکەوتنی ئازادییە و کاتێک ئەم دوو سیمایە لەگوێن ژانووسێک دەردەرکەوێ، ڕزگاری ڕەخساوە. لێرەدا ژانووس وێناکردنی ڕزگارییە، ڕووی زەینی و نەزەریی ئەو، ئازادی و ڕووی عەینیی ئەو، سەربەخۆییە.

هەر بۆیەش هەڵەیە چما پرسیار بکرێت: ئاخۆ ئازادی گرینگترە یان سەربەخۆیی؟ ئەم پرسیارە لە ڕاستیدا لە هەناوی لۆژیکی زاڵێتیدا دەردەکەوێت، چونکە دەسەڵات بەردەوام حەول دەدات ڕزگاری دابەش بکات بەسەر دوو بەرەدا: بەرەیەکی زەینی (ئازادی) و بەرەیەکی سیاسی (سەربەخۆیی). بەڵام بەپێچەوانە، فەلسەفە لە یەکگرتوویییەوە دەست پێ‌دەکات، لەشوێنکەوە کە ئازادی، سەربەخۆیی پرۆبلماتیزە دەکات و سەربەخۆیی ئازادی دەردەخات. لەم ڕوانگەیەوە ئازادی نە پێشمەرجی سەربەخۆیی و نە ئاکامی سەربەخۆیییە، بەڵکوو ئازادی پرۆبلماتیکی (دەرفەتێک بۆ شرۆڤەی ڕادیکاڵ و ژێرمەندانەی) سەربەخۆیییە، یانی بەستێنی دەروونیی پرسیارەکان، پاردۆکسەکان و زەرووورەتگەلێکە کە سەربەخۆیی مەیسەر دەکات. لێرەدا ئازادی، کێشەسڕ نیە لە سەربەخۆیی، بەهۆی ئەوەکە، لەم ڕەوتەدا ڕزگاری نە بە مانای سڕینەوەی کێشە و قەیران، کە ژیان لەنێو جەرگەری کێشە و قەیراندایە، چونکە لە هەناوی قەیراندایە کە ئازادی دەتوانێت خۆی لە چوارچێوەی ئایدیۆلۆژیک ڕزگار بکات. بەم پێیە و لەم ئاسۆیەوە پرۆبلمی کورد، ئیتر سیاسەتی شوناسی یان خواستی دەسەڵات و حکوومەت نیە، بەڵکوو پرۆبلمی بنەڕەتی و ڕادیکاڵی کورد، سەرلەنوێ بە ڕزگاریدا چوونەوەیە لە بەرامبەر هێرشی مێژوویی کۆلۆنیالیستی و ملکەچکردنی کورد. لەم ڕوانگەیەوە ڕزگاریی کورد نە بەتەنیایی لە ئازادیی تاکدا و نە بەتەنیایی لە سەربەخۆیی ژێئۆپۆلەتیکیدا، کە لە تێکهاڵاوکردن و یەکگرتوویی ئەم دوو دیاردەیەدایە، واتە ئازادی و سەربەخۆیی ژانووسی ڕزگارین؛ سیمایەکی ئاگایی، زەین و ئەندێشەیە کە وەک ئازادی دەناسرێت و سیماکەی‌تری عەینیەتی ئەم ئاگایی و زەینەیە کە وەک سەربەخۆیی دەناسرێت.

ئازادی لەگوێن مەجالی دەرکەوتنی بوونی سەربەخۆ

ئازادی لە ئاسۆی فەلسەفەدا نە پوانی ئیرادەیە و نە توانایی هەڵبژاردن لەنێوان مەجالەکاندا، بەڵکوو شێوەی بوونی بوون لە پێگەی سوژەدایە. فۆڕمێک کە لەودا، وجود خۆی دەکاتە مەجال و لە هەناوی زەرووورەتەوە، خۆی دەزێت. لەم دەلاقەیەوە، ئازادی نە لە بەرامبەر زەرووورەت، کە لە هەناوی زەرووورەتەوە دەردەکەوێت. بەجۆرێک کە ئازادبوون بەمانای هۆکاری خۆدێتی بوونە، یانی ئەوکاتەی کە سوژە تێ‌دەگات کە ئازادی یانی توانایی بەرهەمهێنانی خۆیە لە هەناوی سنووربەندییە مێژووییەکان و ئەو سنووربەندییانەی کە دەسەڵاتەکان دەیسەپێنن، ئیتر ئازادی پراکتیزە دەبێت. لەم ئاستەدا ئازادی یانی مەجالی دەرخستنی سوژە، بێگومان سوژە و ئازادی بەیەکەوە دەردەکەون، واتە هەڵەیە ئەگەر پێمان وابێت کە سەرەتا سوژە دەردەکەوێت و دوایی ئازاد دەبێت، بەڵکوو لە هەناوی ڕەوتی ئازادبوون، واتە تێگەیشتن لە خۆ و بەزاندنی سنووربەندییە مێژووییەکان و سەپێندراوەکان لەلایەن دەسەڵاتەوەیە، کە سوژە دەردەکەوێت. بەکورتی ئازادی بەستێنی سوژە نیە، کە خودی سوژەیە، لەم ڕوانگەیەدا سوژە بزاڤێکە کە لەودا ئاگایی لە دەروەستبوون بە دەسەڵات دادەبڕێت. ئەم دابڕاویە نە بە ڕاکردن لە دەسەڵات و مەوداگرتن لە دەسەڵات کە بە سەرلەنوێ ئاڕاستنەوەی هێزەکان بە ئاراستەی خۆیدایە کە دادەبڕێت. بێگومان سوژەی ئازاد ئەوە نیە کە لە دەسەڵات ڕا دەکات، بەڵکوو ئەو بوونەیە کە لە هەناوی دەسەڵاتەوە، شێوازی بوونی سەربەخۆیانەی خۆی دادەڕێژێت، بوونێک کە ملکەچی لۆژیکی دەسەڵات نیە. بۆیەش دەشێ بگوترێ کە ئازادی ئەم کاتەیە کە سوژە لە گوێن مەجال دەردەکەوێت، مەجالگەلێک کە لە جیهاندا بە شێوەی کردە، زمان، خوو و هەڵسوکەوت دەردەکەوێت. ئەم ئازادیە سەرلەنوێ نووسینەوەی جیهانە.

سەربەخۆیی لە گوێن دەرکەوتنی مێژوویی ئازادی

سەربەخۆیی بەتەنیا دۆخێکی سیاسی یان ژێئۆپۆلەتیکی نیە، بەڵکوو فۆڕمێک و چوارچێوەیەک لە بوونە کە مەجالی دەرکەوتنی ئازادی لە عەینییەتدا دەرەخسێنێت. لە مانای ئانتۆلۆژیکدا، سەربەخۆیی ڕێک بەستێنی عەینی دەرکەوتنی سوژەیە لە هەناوی کەمایەسییەکان و سنووربەندییەکاندا. لە غیابی ئەم بەستێن و فۆرماسیونەدا ئازادی جگە لە ڕووناکاییەک لە بۆشاییدا نیە، ڕووناکە بەڵام بەبێ هیچ کارتێکەرییەک. دەشی بگوترێ کە سەربەخۆیی مەجالی دەرکەوتن بە ئازادی دەدات، کەشێک کە لەودا نەتەنیا هەڵبژاردن، کە کردەوە و خوڵقاندنی ماناش دەلوێت. لە بەرامبەریشدا، سەربەخۆیی بێمانایە، چما ئازادی، مەجالی خۆئاگایی نەڕەخسێنێت، سەربەخۆیی بەبێ ئازادی، بەتەنیا فۆڕمێکی بۆش و بەتاڵە کە لەورا نە سوژەیەک دەردەکەوێت و نە ڕزگاری مەیسەر دەبێت. ئەم فۆرمە لە پێوەندیی نێوان ئازادی و سەربەخۆیی، ئەوان دەکاتە دوو ڕواڵەت لە حەقیقەتی دیالێکتیک: سەربەخۆیی بەستێنی عەین و دەرەکیی دەرکەوتنی ئازادییە و ئازادی نێوەڕۆک و مەجالی دەرکەوتنی بوون بۆ سەربەخۆیی دەرەخسێنێت. لەم چوارچێوەیەدا، سوژە نەتەنیا بەرهەمی ئازادییە بەتەنیا و نە بەتەنیا خاوەنی سەربەخۆیی، بەڵکوو کۆرپەی ئەم دوو دیاردەیە بەیەکەوەیە. سوژەیەک کە لە هەناوی ئەم دوو دیاردەیە دەردەکەوێت نە بوونێکی پەسیڤ و بینەرێکی ڕواڵەتی، کە بکەرێک و خوڵقێنەری خۆی و جیهانی خۆیەتی، ئەمە ڕێک کاتی دەرکەوتنی ژانووسی ڕزگارییە، چاوێکی لە دەروونە، لە خۆئاگایی و مەجالە مەعریفی و زەینییەکانی دەرکەوتنی سوژە و چاوێکی لە دەرەوە و بەستێنە ڕواڵەتییەکان و سەربەخۆیی، بێگومان لە تێکەڵبوونی ئەم دوو دیاردەیەدایە کە ئازادی و سەربەخۆیی یەکگرتوویی دیالێکتیک پەیدا دەکەن و ڕزگاری دەردەکەوێت.

ئاکام:

ڕزگاری نە بەتەنیا لە ئازادی‌دایە و نە بەتەنیا لە سەربەخۆییدا، بەڵکوو لە کەشێک‌دایە کە هەردووک دیاردە بەیەکەوە تێیدا هەڵدەکەن، لە ڕاستیدا ئازادی و سەربەخۆیی دوو سیمای یەک ڕاستەقینەن کە بەردەوام مەجالی بوون بۆ یەکتر دەڕەخسێنن. ڕزگاری لە وێکهەڵکردنی ئەم دوو دیاردەیەوە دەردەکەوێت. ئازادی نە پێشمەرجی زەینی سەربەخۆییە و سەربەخۆییش نە پێشمەرجی ڕواڵەتی ئازادی، بەڵکوو ئەم دوو سیمایە هاوکات بەیەکەوە دەردەکەون، دەگەڵ دەرکەوتنی خۆئاگایی و فامی زەینی و زەینی سۆبژێکتیڤ، سەربەخۆییش دەردەکەوێت و ڕزگاریش هاوتەریب لەگەڵ دەرکەوتنی ئەم دوو سیمایە دەردەکەوێت. ڕزگاری بۆ کورد نارەخسێت، مەگەر ئازادی بە مانای خۆئاگایی و بەستێنی زەینی دەرکەوتنی سوژە هاوتەریب لەگەڵ سەربەخۆیی بە مانای بەستێنی ڕواڵەتی دەرکەوتنی ئازادی دەربکەوێت. دەرکەوتنی دەسەڵاتێکی ڕواڵەتی بە مانای حوکمڕانی و حکوومەتی کوردی بە هیچ شێوەیەک بە مانای ڕزگاری، ئازادی و سەربەخۆیی کورد نیە و تەنیا فۆڕم و شێوازی دەسەڵاتسەپاندن و زاڵێتی دەگۆڕدرێت.

مانیفێستی "ئاکسفۆرد"

شاڕوخ حەسەنزادە

دوای کۆتاییهاتنی شەڕیی جیهانیی دووهەم، دوو قوتابخانەی ئابووری و سیاسیی بەرەی سەرەکیی دیموکراسی، بە بڵاوکردنەوەی بەڵگەنامە ئایدۆلۆژییەکانیان، سنوورێکی ڕوون و ئاشکرایان لە بەرانبەر تۆتالیتاریزمی کۆمۆنیستی بە سەرۆکایەتیی یەکیەتیی سۆڤیەت کێشایەوە. لیبراڵەکان بە داڕشتنی مانیفێستی ئاکسفۆرد (١٩٤٧)، لیبراڵیزمیان وەک ڕێگەی مسۆگەرکردنی ئازادیی تاکەکەسی و سەروەریی یاسا ناساند و پێگەی خۆیان لە بەرانبەر هەردوو توندڕەویی فاشیزم و کۆمۆنیزمدا قایم کرد. بە هەمان شێوە، سۆسیال دیموکراتەکانیش پێنج ساڵ دواتر، لە ساڵی ١٩٥١دا بە جاڕنامەی فرانکفۆرت، بەفەرمی ئایدیای خۆیان لە مۆدێلی دەسەڵاتخوازیی سۆڤیەت جیا کردەوە و جەختیان لەسەر پابەندبوونی سەرەکییان بە دیموکراسیی فرە-حیزبی و مافی مرۆڤ کردەوە؛ بۆ ئەوەی نیشانی بدەن کە سۆسیالیزمی دیموکراتیک، بە پێچەوانەی کۆمۆنیزمەوە، پرۆژەیەکی چاکسازیخواز و دیموکراتیکە*. ئەم بەڵگەنامانە، چوارچێوەی فیکریی کۆتایی و سنووربەندیی بەرەی دیموکراسیی ڕۆژئاوایان لە بەرانبەر هەڕەشەکانی شەڕیی سارددا دیاری کرد.

لە درێژەی ئەم پرۆسەی چاکسازییەدا، بزووتنەوەی "بەهاری پراگ" لە ساڵی ١٩٦٨، لە ڕاستیدا هەوڵێک بوو بە مەبەستی درێژەپێدان بە چاکسازییە پێکهاتەییەکانی سۆسیالیزمی دیموکراتیک – واتە سۆسیال دیموکراسی – بەڵام ئەمجارەیان لە لایەن ڕیفۆرمخوازانی نێوخۆیی حیزبی کۆمۆنیستی چیکۆسلۆڤاکیاوە دەکرا. ئامانجی ئەو سەرکردانە، لەوانە "ئەلێکساندەر دوبچێک"، جێبەجێکردنی پرۆژەی "سۆسیالیزم بە ڕوخسارێکی مرۆڤانەوە" بوو کەمبریتی بوو لە: تێکەڵکردنی بنەما سۆسیالیستییەکان لەگەڵ ئازادییە مەدەنی و کۆمەڵایەتییەکان، لامەرکەزییەت لە ئابووری و مافی مرۆڤ، بەبێ لادانی فەرمی لە بلۆکی ڕۆژهەڵات. بەڵام ئەم هەوڵە بۆ دروستکردنی مۆدێلێکی سۆسیالیزمی دیموکراتیک لەنێو جەرگەی بلۆکی کۆمۆنیستیادا، لە لایەن سەرکردایەتیی سۆڤیەتەوە وەک هەڕەشەیەکی ڕاستەوخۆ بۆ دەسەڵاتی مۆسکۆ چاو لێ‌دەکرا. لە ئاکامدا، بە دەستێوەردانی نیزامی سپای سوور لە مانگی گەلاوێژی ١٩٦٨دا، ئەم چاکسازییانە بە توندی سەرکوت کرا و سنووربەندیی سۆسیالیستەکانی ئەورووپا لەگەڵ ستەمکاریی سۆڤیەت جارێکی دیکە بە ڕوونی دەرکەوتەوە.

لە بەرانبەردا، سیستەمی دیموکراسیی لیبراڵ، هەرچەندە بەرەوڕووی ئاڵنگارییە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی خۆی بۆوە -وەک قەیرانەکانی سەرمایەداری و نایەکسانی کۆمەڵایەتی- توانی گەشەی بەردەوامی خۆی بە نەرمی و پێکهاتەیی درێژە پێ بدات. دامەزراوەی "نێونەتەوەیی لیبراڵ" (Liberal International) بە داڕشتنی مانیفێستی ئاکسفۆرد، توانی بنەماکانی خۆی لەسەر کۆڵەکەی ئازادییە تاکەکەسییەکان، سەروەریی یاسا و دەوڵەتی خۆشبژێو-لە چوارچێوەی مۆدێلی لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتی- دابمەزرێنێ. ئەم چوارچێوەیە، بەهۆی سروشتی دیموکراتیکەوە، ڕێگەی بە چاکسازیی هەنگاو بە هەنگاو و گواستنەوەی ئاشتییانەی دەسەڵات دەدا، لە کاتێکدا بلۆکی سۆسیالیستیی ژێر دەسەڵاتی سۆڤیەت، هەر هەوڵێکی چاکسازیی هاوشێوەی بە هێزی نیزامی سەرکوت دەکرد. لە کۆتاییدا هەر ئەم جیاوازییە لە میکانیزم و چۆنیەتی بەرەوڕووبوونەوە بوو کە ڕێگەی بە سیستەمی دیموکراسیی لیبراڵ دا، بە سەرکەوتوویی شەڕیی سارد تێپەڕێنێت و ئایدۆلۆژیا ڕەکەبەرەکەی وەپاش خۆی بدات

مانیفێستی ئاکسفۆرد، یەکەمین جاڕنامەی جیهانیی بنەماکانی لیبراڵیزم لە دوای شەڕی جیهانیی دووهەم بوو، کە وەک کاردانەوەیەک بەرانبەر بە سەرهەڵدانی تۆتالیتاریزم-نازیسم و کۆمۆنیزم- داڕێژرا و بووە بنەمای دامەزراندنی "لیبراڵیزمی نێودەوڵەتی"(LI). ئەم ڕێکخراوە نێونەتەوەییە، کە زیاتر لە ١٠٠ ئەندام-پارتە لیبراڵەکانی سەرانسەری جیهان- تێیدا چالاکن، لە ساڵی ١٩٤٧ی زایینی لە شاری "ئاکسفۆرد"ی ئینگلیس دامەزرا و هەتا ئێستاش بارەگا سەرەکییەکەی لەو شارەدا جێگیرە. لەو ساڵەدا، لیبراڵەکان لە ١٨ وڵاتی جیاوازەوە لەو کۆنفرانسەدا کۆ بوونەوە بۆ ئەوەی بەرەیەکی هزریی یەکگرتوو لە بەرانبەر هەڕەشە نوێیەکان پێکبهێنن. دوای شکستی فاشیزم لە جەنگەی شەڕیی ساردردا، پێویست بوو لیبراڵەکان بنەماکانی خۆیان لە بەرانبەر مەترسیی کۆمۆنیزمی دەسەڵاتخواز و هەروەها زیادەڕۆییە ئەگەرییەکانی سەرمایەداریی بە شێوەیەکی ڕوون و ئاشکرا پێناسە بکەن. ئەم مانیفێستە بە جۆرێک لە پێناسەکردنەوە و میانڕەوکردنی لیبراڵیزم لە سەردەمی نوێدا بوو. فەلسەفەی دامەزراندنی ئەم دامەزراوە نێودەوڵەتییە بریتی بوو لە: بەرگریکردن لە ئازادییە تاکەکەسییەکان، سەروەریی یاسا و دیموکراسیی پەرلەمانی لە ئاستی جیهاندا. ڕاگەیاندنی بنەما لیبراڵەکان وەک تەنیا جێگرەوەی کردەیی بۆ هەموو شێوەکانی تۆتالیتاریزم و دروستکردنی چوارچێوەیەک بۆ نەزمێکی جیهانیی ئاشتیخواز لەسەر بنەمای مافی مرۆڤ، لە ئامانجەکانی ئەم مانیفێستە بوون. ئەم مانیفێستە هەوڵی ئەوە بوو بڵێ؛ لیبراڵیزم نەک تەنیا فەلسەفەیەکی سیاسییە، بەڵکوو ڕێکارێکە بۆ دڵنیاییدان لە خۆشبژێوی و تەناهی تاکەکەسی و کۆمەڵایەتی.

کۆڵەکە سەرەکییەکانی مانیفێستی ئاکسفۆردی ١٩٤٧:

١. ئازادییە تاکەکەسییەکان و مافە مەدەنییەکان:

– دڵنیاییدان لە ئازادییە بنەڕەتییەکان وەک ئازادیی ویژدان، ئازادیی ڕادەربڕین، ئازادیی چاپەمەنی و ئازادیی کۆڕ و کۆبوونەوە.

– جەختکردنەوە لەسەر سەروەریی یاسا و سەربەخۆیی دادوەری بۆ پاراستنی تاک لەهەمبەر دەوڵەت.

٢. ئازادیی کۆمەڵایەتی:

– مافی مرۆڤ دەبێت بەبێ جیاکاریی ڕەگەزی، چینایەتی یان جێندەری جێبەجێ بکرێت.

– دابینکردنی لانیکەمی بژێو بۆ هەر تاکێک لەهەمبەر نەخۆشی، بێکاری و پیری، لە چوارچێوەی چەمکێکدا کە نزیکە لە لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتی (Social Liberalism).

٣. ئازادیی ئابووری:

– پشتیوانیکردن لە خاوەنداریەتی تایبەت و ئابووریی بازاڕی کێبڕکێیی.

– بەڵام بازاڕ دەبێت لەژێر ڕێسایەکدا بێت کە ڕێگری لە قۆرغکاری بکات و بەرژەوەندی گشتی مسۆگەر بکات

– جەختکردنەوە لەسەر کێبڕکێی دادپەروەرانە و ڕەتکردنەوەی کاپیتالیزمی کۆنترۆڵنەکراو.

٤. ئاشتیی نێودەوڵەتی:

– جەختکردنەوە لەسەر هاوکاریی نێونەتەوەیی لە ڕێگەی نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕێکخراوە تایبەتەکانییەوە.

– پشتیوانیکردن لە مافیی نەتەوەکان بۆ دیاریکردنی چارەنووسی خۆیان و پابەندبوون بە بنەماکانی دیموکراسی لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا.

بە شێوەیەکی گشتی، مانیفێستی ئاکسفۆرد بەڵگەنامەیەکی مێژووییە کە لیبراڵیزمی لە تۆمەتی بێ‌باکبوون بەرانبەر چینی هەژار، کێشە کۆمەڵایەتییەکان و پرسی دادپەروەری بێبەری کرد و وەک فەلسەفەیەکی پابەند بە دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و دەوڵەتی خۆشگوزەران، شانبەشانی ئازادییە نەریتییەکان، لە بەرانبەر کۆمۆنیزمدا ڕاگرت. ئەوە لەحاڵێکدا بوو کە، بەهۆی ئاڵنگارییە نوێیەکانی جیهان لە سەدەی ٢١دا، وەک قەیرانی دارایی، سەرهەڵدانی پۆپۆلیزم، هەڕەشەکانی ژینگەیی و شۆڕشی دیجیتاڵی، نێونەتەوەیی لیبراڵ بنەماکانی خۆی لە ساڵی ٢٠١٧ لە "ئەندۆرا" نوێ کردەوە. ئەم خوێندنەوە نوێیە، لە کاتێکدا بنەماکانی ١٩٤٧ پشتڕاست دەکاتەوە، زیاتر سەرنجی لەسەر پرسەکانی سەردەمی نوێیە.

تەوەری سەرەکیی مانیفێستی ئەندۆرای ٢٠١٧:

١. بەردەوامی و ، ژینگە:

لە مانیفێستەکەدا، پاراستنی ژینگە و بەرەنگاربوونەوەی گۆڕانی کەشوهەوا وەک ئەرکێکی بنەڕەتیی لیبراڵی و پێویستییەکی ئەخلاقی و ئابووری ناسێنراوە.

٢. بەرەنگاربوونەوەی پۆپۆلیزم و ناسیۆنالیزمی ڕادیکاڵ:

جەختکردنەوە لەسەر پێویستیی بەرگریی چالاکانە لە دامەزراوە دیموکراسییەکان و بەها جیهانییەکان لە بەرانبەر شەپۆلی نوێی سیاسەتە شوناسخوازە ڕژدەکان و دەسەڵاتخوازیی پۆپۆلیستی.

٣. کۆمەڵگەی دیجیتاڵ و هەلی یەکسان

جەختکردنەوە لەسەر گرنگیی دەستوێڕاگەیشتنی جیهانی بە زانیاری و ئینتەرنێت وەک مافێکی بنەڕەتی.

پێویستیی پێداچوونەوە بە مۆدێلەکانی دەوڵەتی خۆشگوزەران بۆ وەڵامدانەوەی ئاڵنگارییەکانی ئۆتۆمەیشن (خۆکارکردن) و ئابووریی گیگ (Gig Economy).

٤. سیاسەتی دەرەوەی مرۆڤ–تەوەر:

فراوانکردنی چەمکی مافەکانی مرۆڤ و بەرگریکردن لە ئازادییە جێندەرییەکان و مافی کەمینەکان لە ئاستی نێودەوڵەتیدا.

لەکاتێکدا مانیفێستی ١٩٤٧ زیاتر سەرنجی لەسەر بەرەنگاربوونەوەی فاشیزم و کۆمۆنیزم -هەڕەشەکانی سەدەی بیستەم- بوو. مانیفێستی ٢٠١٧ سەرنج دەخاتە سەر بەرەنگاربوونەوەی هەڕەشەکانی ناوخۆی دیموکراسی-پۆپۆلیزم و نادادپەروەری- و ئاڵنگارییەکانی تەکنۆلۆژیا و ژینگە وەک پرسەکانی سەدەی بیست و یەکەم.

پاییزی ئایەتوڵڵاکان

کام ئاڵوگۆڕ لە ئێران دێتە ئاراوە؟ (بەشی یەکەم)

✍️ فارین ئەفەرز – کەریم سەججادپوور
و لە ئینگلیزیەوە: کەماڵ حەسەنپوور

بۆ یەکەم جار پاش نزیکەی چوار دەیە، ئێران لە سنووری گۆڕینی ڕێبەریی کۆماری ئیسلامی و ڕەنگبێ تەنانەت ڕێژیمیش دابێت. لەگەڵ نێزیکبوونەوە لە کۆتایی ڕێبەریی ئایەتوڵڵا عەلی خامنەیی، جەنگێکی ١٢ ڕۆژە لە مانگی ژوئەندا ناسکیی ئەو سیستەمەی ئاشکرا کرد کە ناوبراو دروستی کردوە. ئیسرائیل شار و پێگە سەربازییەکانی ئێرانی کوتا، ڕێگەی بۆ وڵاتە یەکگرتووەکان خۆش کرد تا ١٤ بۆمب، کە توانایی تێکشکاندنی بنکەی ژێر زەوییان هەبوو، بەرداتەوە سەر بنکە ناوکییەکانی ئێران. جەنگەکە مەودای بەرچاوی نێوان فڕوفیشاڵە ئایدیۆلۆژیکییەکانی تاران و توانایيە سنووردارەکانی ڕێژیمی پیشان دا، کە بەشێکی بەرچاوی دەسەڵاتی ناوچەیی لەکیس دابوو، چیدیکە کۆنترۆڵی ئاسمانەکەی پێ نەدەکرا و دەسەڵاتێکی سنوورداری بەسەر شەقامەکانەوە مابوو. لە کۆتایی جەنگەکەدا، خامنەیی ٨٦ ساڵە لە حەشارگەکەی هاتە دەر و بە دەنگێکی نووساوەوە سەرکەوتنی ڕاگەیاند. شانۆگەرییەک کە ئامانجەکەی پیشاندانی هێز بوو، بەڵام لەجیاتان لاوازیی ڕێژیمی ئاشکرا کرد.

لە پاییزی ئایەتوڵڵاکاندا پرسیاری سەرەکی ئەوەیە ئاخۆ ئەو ڕێژیمەی مەلایان کە ئەو لە ١٩٨٩ بەولاوە ڕێبەریی دەکات، دەمێنێتەوە، دەگۆڕدرێت یان تێکدەڕووخێت و، کام پەرگالی سیاسی دوای ئەو سەر هەڵدەدات. شۆڕشی ١٩٧٩، ئێرانی لە پاشایەتییەکی هاوتەریبی ڕۆژاوا کردە حکوومەتێکی ئایینیی ئیسلامی، لە چاوتروکاندنێکدا ئەوی لە هاوپەیمانی ئەمریکاوە بۆ دوژمنێکی سوێندخورادوو گۆڕی. چونکە هێشتا ئێران وڵاتێکی فرە گرینگە، زلهێزێکی وزە کە سیاسەتی ناوخۆیی ئاسایش و پەرگالی سیاسیی خۆرهەڵاتی ناڤین دیاری دەکات و ئاسەوارەکانی لە سیستەمی جیهانیدا ڕەنگ دەداتەوە، پرسی ئەوەی کە کێ (یان چی) جێگرەوەی خامنەیی دەبێت کاردانەوەی فرە بەرچاوی دەبێت.

لە دوو ساڵی ڕابردوودا، پاش هێرشی ٧ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣ی حەماس بۆ سەر ئیسرائیل، کە تەنیا خامنەیی لە نێو ڕێبەرە گەورەکانی دنیادا بە ئاشکرا پشتگیریی لێ کرد، بەرهەمی ژیانی لە لایەن ئیسرائیل و ئەمریکاوە بووەتە تۆزی بانان. نێزیکترین دەستپەروەردە سیاسی و سەربازییەکانی کوژراون یان تێرۆر کراون. بەکرێگیراوە هەرێمییەکانی لاواز کراون. پرۆژە بەربڵاوە ناوکییەکەی، کە بە تێچوویەکی زەبەلاح بۆ سەر ئابووری ئێران دروست کرابوو، لەژێر داروپەردوودا نێژراوە.

کۆماری ئیسلامی هەوڵی داوە چەمانەوە سەربازییەکەی بکاتە دەرفەتێک بۆ کۆکردنەوەی خەڵک لە دەوری ئاڵاکەی، بەڵام بەشمەینەتییەکانی ژیانی ڕۆژانە بۆ خۆ لێ لادان نابن. حەشیمەتی ٩٢ میلیۆنیی ئێران، مەزنترین ڕێژەی دانیشتووانی دنیان کە دەیان ساڵە لە سیستەمی سیاسی و ئابووری جیهانی تەریک خراونەوە. ئابووریی ئێران یەکێک لە گەمارۆدراوترینەکانی دنیایە. دراوەکەی یەکێک لە بێ نرخترین دراوەکانی دنیایە. پاسپۆرتەکەی یەکێک لە ڕەتکراوترینەکانی دنیایە. ئینتەرنێتەکەی سانسۆڕکراوترینەکانی دنیایە. هەوایەکەشی لە پیسکراوترینەکانی دنیایە.

دروشمە لەمێژینەکانی ڕێژیم، "مردن بۆ ئەمریکا" و "مردن بۆ ئیسرائیل"ە، بەڵام قەت "بژی ئێران" نیە، کە ئاشکرای دەکات پێشترییەتییەکەی سەرپێچییە نەوەک گەشە کردن. کوژانەوەی کارەبا و نارەزایەتی بێ ئاویی بوونە تایبەتمەندییەکانی ژیانی ڕۆژانە. یەکێک لە سیمبۆلە سەرەکییەکانی شۆڕشەکەی، حیجابی زۆرەملی، کە ئایەتوڵڵا خومەینی، یەکەم ڕێبەری گەورەی کۆماری ئیسلامی جارێک وەک "ئاڵای شۆڕش" باسی کرد، ئێستا شڕ بووە, چونکە ڕێژەیەکی پەرەئەستێن لە ژنان بە ئاشکرا دژی داخوازیی شاردنەوەی قژەکانیان دەوەستنەوە. کۆنترۆڵی پیاوسالارانی ئێران بە سەر ژنانی وڵاتەوە لە کۆنترۆڵی ئەوان بەسەر ئاسمانی وڵاتەوە باشتر نیە.

بۆ تێگەیشتن لەوە کە چۆن ئێران گەیشتە ئەو قۆناغە، پێویستە لە پرینسیپەکانی ڕێنوێنیکەری دەسەڵاتداریی ٣٦ ساڵەی خامنەیی بکۆڵینەوە. دەسەڵاتدارییەکەی لە سەر دوو کۆڵەکە وێستاوە: ئەرکداریی قورس و قایم بەرانبەر بە پرینسیپەکانی شۆڕشگێڕانە لە ناوخۆ و دەرەوە و ڕەتکردنەوەی ڕاستەوخۆی چاکسازیی سیاسی. خامنەیی بۆ ماوەیەکی دووردرێژ لەسەر ئەو بڕوایە بووە کە هەر جۆرە لادان لە ئایدیالەکان و سنووردانانەکانی کۆماری ئیسلامی، ئەوی تووشی هەمان چارەنووس دەکات کە گلاسنۆستی گۆرباچۆف، یەکیەتی سۆڤیەتی تووش کرد و لەجیات درێژ کردنەوەی تەمەنی دەبێتە هۆی کورتکردنەوەی. خامنەیی بە هەمان شێوە قەت دەستی لە بەرهەڵستکارییەکەی دژی ئاسایی کردنەوەی پەیوەندییەکان لەگەڵ وڵاتە یەکگرتووەکان هەڵنەگرتوە.

تەمەنی خامنەیی، سازش نەکردنەکەی و مردنەکەی بەو نیزیکانە، ئێرانی لە نێوان دارمانی وردە وردە و هەرەسهێنانی لەناکاو هەڵپەساردوە. کاتێک خامنەیی نەمێنێت، ئەگەری ڕوودانی چەند جۆر داهاتوو لە ئارا دان. ئایدیۆلۆژی سەرەڕۆیانەی کۆماری ئیسلامی دەتوانێ بکەوێتە ژێر بێدەربەستیی پیاوێکی بەهێز لە شێوەی ڕوسیەی دوای سەردەمی سۆڤیەت. وەکوو چین پاش مردنی مائۆ، ڕەنگبێ ئێران ئایدیۆلۆژییە نەگۆڕەکەی بە بەرژەوەندیی نەتەوەیی پراگماتیستی بگۆڕێتەوە. دەتوانێ سەرکوت و تەریک کەوتوویەکەی چەند هێندە بکات، وەک چۆن کۆرەی باکوور بۆ ماوەی چەند دەیە ئەو کارەی کردووە. ڕەنگبێ دەسەڵاتی مەلایان بە قازانجی دەسەڵاتی سەربازیی پاشەکشە بکات، وەک چۆن لە پاکستان ئەوە ڕوویداوە. و ئەگەرچی هەر دێتوو ئەگەری کەمتر دەبێتەوە، ئێران دەتوانێ بەرەو دەوڵەتێکی نوێنەرایەتیکەر هەنگاو بنێت، خەباتێک کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ شۆڕشی یاسای بنەڕەتی لە ١٩٠٦. ڕێگای ئێران تاقانە دەبێت و، ئاراستەکەی نە تەنیا ژیانی ئێرانییەکان بەڵکو سەقامگیریی خۆرهەڵاتی ناڤین و پەرگالی جیهانیی بە شێوەیەکی گشتی دیاری دەکات.

گومانداریی لە ڕادە بەدەر

ئێرانییەکان زۆر جار خۆیان بە میراتگری ئیمپڕاتورییەکی مەزن دەزانن، لەگەڵ ئەوەشدا مێژووی ئەو دواییانەی ئەوان پڕە لە داگیرکرانی پەیتا پەیتا، سووکایەتی و خیانەت. لە سەدەی نۆزدە ئێران نزیکەی نیوەی خاکەکەی بە دراوسێ تالانکەرەکانی دۆڕاند، قەفقاز (پێکهاتوو لە ئەرمەنستان، ئازەربایجان، گورجستان و داغستانی ئەمڕۆ) تەسلیمی ڕوسیە کرا و لە ژێر گوشاری بریتانیا، دەست لە هەرات هەڵگیرا. لە سەرەتای سەدەی بیستەم، ڕوسیە و بریتانیا وڵاتیان کردبووە هەرێمی ژێر نفوزی خۆیان. لە ١٩٤٦، سوپای سۆڤیەت ئازەربایجانی داگیر کرد و بەتەما بوو بیخاتە سەر خاکەکەی و لە ١٩٥٣، بریتانیا و وڵاتە یەکگرتووەکان کودەتایەکیان بەڕێوە برد کە یارمەتیدەری لە دەسەڵات خستنی سەرۆک وەزیران محەممەد موسەددیق بوو.

ئەو میراتە بووەتە هۆی پەروەردە کردنی چەند جیل دەسەڵاتداری ئێرانی کە لە هەموو شوێنێک پیلان دەبینن، تەنانەت لە نێزیکترین یاریدەدەرانیان بەگومانن کە سیخوڕی بیانییان بن. ڕەزا شا، دامەزرێنەری بنەماڵەی پەهلەوی و ڕێبەرێک کە ئێشتاش زۆر ئێرانیی ڕێزی لێ دەگرن، لەبەر هۆگرییەکەی بۆ ئاڵمانی نازی، لە جەنگی جیهانیی دووهەمدا لایەن هاوپەیمانانەوە ناچار کرا دەست لە دەسەڵات هەڵگرێت. ئەو بە گوتەی ڕاوێژکارەکەی، عەبدولحوسێن تەیمورتاش لە "هەموو کەس و هەموو شتێک بەگومان بوو. لە ڕاستیدا لە هەموو وڵاتدا، خاوەن شکۆ متمانەی بە کەس نەبوو." محەممەد ڕەزا شای کوڕیشی هەمان هەستی هەبوو. دەوای ئەوەی لە شۆڕشی ١٩٧٩ دا لە دەسەڵات کەوت، ئاکامگیرییەکەی ئەوە بوو کە بەڵێنییە درۆکانی ئەمریکا "بوونە هۆی لەکیسدانی تاجەکەی." کاتێک خومەینی دەسەڵاتی بە دەستەوە گرت، بە تۆمەتی سیخوڕی بیانی بوون، هەزاران بەرهەڵستکاری لە سێدارە دا. جێگرەوەکەی، خامنەیی، لە نێزیکەی هەموو وتارەکانیدا ئاماژە بە پیلانەکانی ئەمریکایی و زایۆنیستی دەکات.

ئەو بێمتمانەییە قووڵە تایبەتی نوخبەکان نیە؛ ئەوە لە دەماری جەستەی سیاسەتدا دەگەڕێت. خالۆ گیان ناپلیۆنی ئیرەج پزیکشزاد، ڕۆمانێکی خۆشەویستی ئێرانی، کە دواتر ئاڵقەی تەلەفزیۆنیی لەبیر نەکراوی لە ١٩٧٦ لێ دروست کرا، تەنزێک بوو لەبارەی گەورەپیاوی بنەماڵەیەک کە پیلانی بیانی لە هەموو شوێنێکدا دەدیت، بەتایبەت هی بریتانیایی. ئەو ڕۆمانە هێشتا نوێنگەیەکی کولتوورییە کە تێفکرینی پیلانگێڕیی دەورووژێنێت و هێشتا داڕێژەری کۆمەڵگە و سیاسەتی ئێرانە.

لە ڕاپرسییەکی بایخەکانی دنیادا لە ٢٠٢٠ دەرکەوت کە کەمتر لە ٪١٥ی ئێرانییەکان پێیان وایە "زۆربەی خەڵک بۆ متمانە پێکردن دەبن"، کە کەمترین ڕێژەی هەموو جیهانە.

لە شێوەی گومانداریی لە ڕادەبەدەری ئێرانیدا، بیانییەکان وەک ڕاوچی سەیر دەکرێن و، نێوخۆییەکان وەک خائین و دامەزراوەکانیش ملکەچی دەسەڵاتی تاکەکەسی دەبن. لە سەدەی ڕابردوودا، تەنیا چوار پیاو دەسەڵاتی وڵاتیان بەدەستەوە بووە، بە تاکپەرستیی وەک جێگرەوەی دامەزراوەی خۆڕاگر و سوڕی سیاسی لە نێوان دەورەی کورتی شاگەشگە بوون و ساڵانی دورودرێژی بێهیوایی. کۆماری ئیسلامی ئەو شێوازەی بە دابەشکردنی شارۆمەندان بە سەر "خۆمانە" و "بێگانە" دا تۆختر کردووە. لە کەشوهەوایەکی وەها بێمتمانەییدا، هەڵبژاردنی نەرێنی بەردەوام دەبێت: مامناوەندی بوون خەڵات دەکرێت، لێڵ بوون بروەی پێ دەدرێت و، وەفادار بوون لە جیات لێهاتوویی دەستخۆشانەی پێ دەدرێت. بە دەستەوە گرتنی دەسەڵات لە لایەن خامنەییەوە لە ١٩٨٩، نموونەیەکی بەرچاوی ئەو دینامیزمە بوو و، وێدەچێ هەمان پێوەر بۆ نەخشەی جێگرەوە دڵخوازەکەی ڕەچاو بکرێت. ئەو کولتووورە ریشە داکوتاوەی بێمتمانەیی، شکڵدراو بە مێژوو، بەهێزکراو بە دەست دەسەڵاتدارانەوە و ڕۆچوو بە هەناوی کۆمەڵگەوە، نە تەنیا درێژەدەری دەسەڵاتداریی سەرڕۆیانەیە، بەڵکو کۆسپی ڕێکخستنی جەماوەریشە کە بۆ دەوڵەتداریی نوێنەرایەتیکەر پێویستە. ئەوە کاریگەریی بەردەوامی لە سەر داهاتووی ئێران دەبێت.

دەستاودەست کردنی دەسەڵات لە سیستەمە سەرەڕۆکاندا زۆر بە دەگمەن بە گوێرەی سێناریۆی دڵخواز جێبەجێ دەکرێت و، هی ئێرانیش ڕیزپەڕ نیە. مردن یان لە پەلوپۆ کەوتنی خامنەیی دیارترین هۆکاری گۆڕانکاریی دەبێت. شۆکێکی دەرەکی، هەرەسهێنانی نرخی نەوت، چڕ بوونەوەی گەمارۆکان، هێرشێکی سەربازیی نوێی ئیسرائیل یان وڵاتە یەکگرتووەکان، دەتوانێ ڕێژیم ناسەقامگیرتر بکات. بەڵام مێژوو پیشانی داوە کە ڕووداوی چاوەڕواننەکراوی نێوخۆیی، کارەساتێکی سروشتی، خۆ سووتاندنی میوەفرۆشێک، کوشتنی ژنێکی لاو لەبەر پیشاندانی لە ڕادەبەدەری قژ، دەتوانێ هەمان ئاسەواری هەبێت

بۆ ماوەی نێزیکە پێنج دەیە، ئێران بە ئایدیۆلۆژی بەڕێوە چووە، بەڵام داهاتوویەکەی بە لۆجیستیک بەستراوەتەوە, لەپێش هەمو شتێکدا ئەو کەسەی بتوانێ وڵاتێکی نێزیکەی پێنج هێندەی ئاڵمان بەڕێوە بەرێت کە سامانێکی فراوانی هەیە بەڵام لە هەمان کاتدا گیرۆدەی ئالنگاریی فرە ترسناکیشە. لەو نادڵنیاییەدا، پەرگالی ئێرانی پاش خامنەیی دەتوانێ بە چەند شێواز بێت: دەسەڵاتداریی پیاوێکی بەهێزی ناسیۆنالیست، بەردەوامبوونی حکوومەتی مەلایان، بە دەستەوە گرتنی دەسەڵات لە لایەن هێزی سەربازییەوە، بووژانەوەی پۆپۆلیستی، یان تێکەڵاوێکی تاقانە لەوانە. ئەو ئەگەرانە ڕەنگدانەوەی دابەشبوونی وڵات بەسەر لاباڵی جیاواز دایە. مەلاکان بەتەمای پاراستنی ئایدیۆلۆژی کۆماری ئیسلامین. سوپای پاسداران لە هەوڵی پتەو کردنی دەسەڵاتی خۆی دایە. شارۆمەندانی هەژار، لەناویاندا کەمینە ئەتنیکەکان، داوای ڕێز و دەرفەت دەکەن. ئۆپۆزیسیۆن لەوە پەرتەوازەترە کە یەک بگرێت بەڵام لەوەش پێداگرترە کە نەمێنێت. هیچکام لەو لاباڵانە یەکپارچە نین، بەڵام ئەوە خولیا و هەنگاوەکانیانە کە ئەو خەباتە دیاریی دەکات ئاخۆ ئێران ببێتە چ وڵاتێک؟

دارسمە
دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

نظام مقدس" بڵ بووە و بۆگەنی نەک پشیلە بەڵکوو شێریش دەتۆپێنێت

ئەرێ سەردەمی خشتەی وشەی یەکتربڕتان لەبیرە؟ مەبەستم هەمان "جدول کلمات متقاطع"ە. ئای چەندە سەردەمێکی خۆش بوو! ئەوکات ئەوکەسانەی زۆر گەڕابوون، ئەوانەی زۆریان کتێب و ڕۆژنامە و گۆڤار خوێندبۆوە، ئەوانەی زۆر لە مەجلیسی پیاوماقوڵان دانیشتبوون و بەرتەونانە و سەردوولکە و باڵۆرەی ژنانیان بیستبوو، لە پڕکردنەوەی خشتەی وشەی یەکتربڕی ڕۆژنامە و گۆڤاراندا سەرکەوتووتر بوون. بەڵام ئەوکاتیش هێندێک کەس، بێ ئەوەی زۆریان خوێندبایەوە یان زۆر گەڕابان، زۆر جار لە پڕکردنەوەی خشتەی یەکتربڕ یان "حل جدول کلمات متقاطع"دا سەرکەوتوو بوون. هۆکارەکەش سادە بوو: زۆر پڕۆڤەی پڕکردنەوەی خشتەی یەکتربڕیان کردبوو و لەم کارەدا سەرڕاست ببوون.

داوای لێبووردنێکی قورس و قایم لەو خوێنەرە بەڕێزانە دەکەم، پێیان ناخۆشە ڕستە و دەستەواژەی فارسی بخرێنە نێو نووسین و لێدوانان. بە ناچاری ناوی "نظام مقدس" و "جدول کلمات متقاطع"م بە فارسی هێناوە. تەنیا مەبەستم ئەمەیە ئەوانەی بە کوردییەکی وەک فارسی دەدوێن، لێم تێبگەن و بزانن مەبەستم چیە. با باسی کەلکوەرگرتن لە دەستەواژە و مەستەواژەی فارسی بۆ کاتێکی دیکە جێ بهێڵین و بچینەوە سەر بابەتەکەی خۆمان.

سەبارەت بە پڕکردنەوەی خشتەی وشەی یەکتربڕ، ئەوانەی بێ خوێندنەوە و دەوڵەمەندکردنی زانیاریی گشتیی خۆیان باش دەیانتوانی ئەم جۆرە خشتانە پڕ بکەنەوە، فرتوفێڵی سەیر و سەمەرەیان دەزانی. بۆ وێنە، هەر زۆر زوو شوێنی وشەی دوو پیتیی وەک "دا" و "بڵ"یان لە خشتەی وشەی یەکتربڕدا دەدۆزییەوە. ئەوانە دەیانزانی بەڵێ بە زمانی ڕووسان دەبوو بە "دا" و پیاو لە سەری دواوەی ڕا دەبوو بە "وایپ". هەروەها دەیانزانی بە میوەی زۆر گەیشتووی نزیک لە پلیشانەوە، دەڵێن "بڵ". "بڵ" ئەوەش دەگەیەنێت میوەکە ئەوەندە گەیشتوە لە سەر لێواری پێڤاژۆی ڕزینە، یان تەنانەت ڕزیوە و بۆگەنی پشیلەی تۆپیوی.

ئەم ڕۆژانە کابرایەک باسی میوەی بڵی دەکرد و منی خستەوە یادی پڕکردنەوەی خشتەی وشەی یەکتربڕ. ئەو بەڕێزە دەیگوت: "دەستەڵاتی کۆماری ئیسلامی بڵ بووە." منیش بێ ئەوەی پێی بڵێم، پێش ئەوەی ئەم مۆبایلە پانکەڵانە بکەونە دەست خەڵک و ئەم سۆشیال میدیا و مۆشیال میدیایە پەیدا بن، ئێمە لە جیاتی ئەوەی خۆمان بە تۆڕ و مۆڕی کۆمەڵایەتی و چەت و مەتان بخافڵێنین، یان لە بەرانبەر هەڵپەڕین و سەرچۆپی کێشانی سەرچۆپی کێشیی ناسک و نازدار و چووزانم چۆندا لیکاومان بڕژێت، خەریکی دۆزینەوەی وشان دەبووین. وشەمان بۆ پڕکردنەوەی خشتەی وشەی یەکتربڕ دەدۆزییەوە.

کابرا گوتی: "قسەی من چ پەیوەندییەکی بەم درێژدادڕییەی تووە هەبوو؟"

گوتم: "بۆ لێدانەوەی وشەی دووپیتیی "بڵ" ئەوکات دەنووسرا: میوەی زۆر گەیشتوو."

گوتی: "بە ئەدەب و ئیحترامەوە وایان نووسیبوو. "بڵ" ئەوەش دەگەیەنێت میوەکە ئەوەندە گەیشتوە لە سەر لێواری پێڤاژۆی ڕزینە، یان تەنانەت ڕزیوە و بۆگەن دەکات."

گوتم: "دیارە قینت لەم دەستەڵاتەی کۆماری ئیسلامییە و خەونی بڵبوونی پێوە دەبینی."

کابرا بە پێکەنینەوە گوتی: "بۆ ڕقم لێی بێت؟ مەگەر نابینی لە ژێرەوە لەگەڵ خەڵکی وەزاڵەهاتوودا یە و ئێمە نەمانزانیوە؟"

گوتم: "ئەی ئەوە نییە سەرکوتمان دەکات و بەم دواییانە هەشتا هەزار کەس بە ناوی "آمر بە معروف" و "حجاب‌بان" لە قاچوقولی خەڵک بەردەدات و ناهێڵێت یەک مێینەی مرۆڤیش قژ و مژی بەدەرەوە بێت؟"

گوتی: "یانی دیسان بە دار و تێڵایان دەکەونە گیانی خەڵک و وەک جاران دەکوژن و دەبڕن؟"

گوتم: "ئمم."

گوتی: ئمم لە دیالۆگی من و تۆدا وڵامێکی نەشیاوە. ئەگەر ناشڵێی بەڵێ، بڵێی "ئا" لە "ئمم"ەکە باشترە.

گوتم: باشە بۆ سەرکوێرم دەکەی؟ خۆهەر من وانیم، ئەوانەی ئەم دەستەڵاتەیان ناوێت، هەموویان بە ئمم وڵامی یەکتری دەدەنەوە.

گوتی: هەتا ئەم بایە لەم کونەوە بێت، میوەی گەنیو هەروا بە دارەوە دەمێنیت.

گوتم: جارێ با واز لە ئمم و مم بهێنیین وادایرە شتێ نوێت زانیوە؟

گوتی: "ئەدەی ئەوە نییە ڤیدیۆی شووکردنی کچەکەی شەمخانی لە تاران بڵاو بووەتەوە و باوکی لەکاتێکدا ڕاوێژکاری ڕێبەری کۆماری ئیسلامییە، پێلی کچەکەی گرتووە. قژی ڕووت هیچ، کچە لەگەڵ کۆمەڵێک کچ و ژنی دیکە مەمکۆڵەیان بە بەرچاوی خەڵکەوە وەک جۆللانەڕادەژێن؟"

گوتم: "ئەدی ئەگەر وایە بۆچی جەنابی ڕێبەر بێدەنگە؟"

گوتی: "ئەی ئاگات لێ نییە ڕێبەر لە ترسی جووان بە زیندوویی چەند سەد ئەوەندی مردووان بەژێر زەویدا ڕۆچووە؟"

لێرەدا من شتێکم زۆر پێ سەیر بوو. باشە ئەم بەزمە چ پێوەندییەکی بە بڵبوونەوە هەیە؟ کابرا گوتی: "بڵ" لە گفتوگۆی یەکتربڕی من و تۆدا دەریدەخات ئەم دەستەڵاتە ئەوەندە بڵ بووە، خەریکە پشیلە دڵخوازەکەی دەستەڵاتدارانی خۆسەپێن بەهۆی بۆگەنیەوە دەخنکێت."

دارسمە: داوای لێبووردن لەو خوێنەرانە دەکەم پشیلەیان لە ماڵەوە ڕاگرتوە و بەخێوی دەکەن. شێریش هەر باسی دەکەن، دەنا کەس پێی بەخێو ناکرێت.

KURDISTAN
Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan
NO: 905   22 October 2025

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:
www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com   www.kurdch.tv
Yahsat 1A @ 52.5° East   Frequency: 12149
polarization: Vertical -27500 FEc : 3/4

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

کۆڕی بۆ پەردەلادان لەسەر کتێبی «ئاو»

ناوەندی پەروەردەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کۆڕێکی بۆ پەردەلادان لـەسـەر کتێبی «ئـاو» لـە نووسینی پێشمەرگەی لاو، «سینا خەلیلی» بەڕێوە برد. ئەم کۆڕە ڕۆژی پێنجشەممە ١٧ی ڕەزبەری ١٤٠٤، بە بەشداریی نووسەر، ژمارەیەک لە ئەندامانی ڕێبەریی حیزب، کادر و پێشمەرگە و بنەماڵەکانی حیزب بەڕێوە چوو.

لە کۆڕەکەدا مەنسوور مروەتی، کادری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وێڕای ئاماژە بە فۆرمی نووسینی ئەم چیرۆکە پەرژایە سەر بەردەوامیی نووسەر لە نووسین و بە ئاماژە بە کتێبی «ز» لە نووسینی سینا خەلیلی کە لە کاتی مووشەکبارانی بنکە و بارەگاکانی حیزبدا و لە دۆخێکی هەستیاردا نووسیبووی، توانا و ئیرادەی ئەم پێشمەرگە لاوەی حیزب بۆ نووسین و گەشەکردن لەم بوارەی بەرز نرخاند.

لـە بڕگـەکانی دیکـەی ئـەو کـۆڕەدا شیکارییەک لەسەر کتێبەکە لە نووسینی دوکـتـور م.گ لـە نـێـوخـۆی وڵاتـەوە، لەلایەن سیمین ڕۆحانیزادەوە پێشکەشی ئامادەبووان کرد و دواتر، سینا خەلیلی سـەبـارەت بە گرینگیی گێڕانەوە لەنێو ئەدەبی کوردیدا چەند وتەیەکی پێشکەش کـرد. خەلیلی سـەبـارەت بە کتێبی ئاو ڕایگەیاند: «نۆڤلێتی ئاو، لە ڕووی فۆرم و تکنیکەوە، چەند بەشی و چەند ڕووداوی و چەن زەمەنییە، زمانی گێڕانەوەکەی یەک تۆن و یەک لەحن و یەک شێوازی بێ خـاوەنـە، گـێـڕەوەر لـە قالبی چەند کەسیدایە، پاڵەوانی هەر بەشێکی دەکاریّ خاوەنی ئەو لەحن و تۆن و بڕوایە بێ و نەبێ.

نۆڤلێتی ئاو حەولێکە بۆ هەستپێکردنی ئـەویدی داگیرکراوی نـاوەوەی سوژە، ئـەویدییەکی دەروونـی داگـیـرکـراوی چـێـبـوو و کـۆنـتـرۆڵ کـراو بـە دەستی بنەکە و دامـەزاروەکـان، کە حەزەکان و ڕەقەکان و ویستەکان و تێڕوانینەکانی سـوژە ئاراستە و خـەت دەدن. دەقەکە بۆ ئەوە لە دوو حاڵەت و شێوە ڕوانین کەڵکی وەرگرتووە، حاڵەتێکی دەرەوەیی کـە بـەشـی یـەک و سـێ دەگـرێـتـەوە و ڕووداوەکـــان و بـەسـەرهـاتـەکـان لـــەدەرەوەی مـرۆڤـن و مـرۆڤ تەنیا سەیرکەرە، حاڵەتێکی دەروونیژی کە بەشی دوو و چوار و پێنج دەگرێتەوە کە ڕووداوەکان و جووڵەکان لە ناوەوەی مرۆڤن و لێنزی کامێراکە بۆ هەستەکان و بیرکردنەوەکان فوکوس کراوە، نەوعە ڕیکۆردێکی دەروونی بە ئاماژە کراو بۆ ساغکردنەوەی وێنەیەکی هەڵە لە ئەلیفەوە تا خ.»

سینا خەلیلی، تەمەن ٢٤ ساڵ و خەڵکی شـاری مـەهـابـاد، پێشمەرگەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانە. کتێبی «ز» بەرهەمێکی دیکەی چاپکراو لەو نووسەرەیە.

ئەم چیرۆکە باس لە ژیانی دانیشتووانی شـارێـک دەکـات کـە تـوانـای مـانـەوە و دروستکردنی ژینگە و ژیانی خۆیان نییە. چیرۆکەکە لە زمانی کچێکەوە نووسراوە و نووسـەر هەوڵی داوە بابەتەکانی کۆچ و دیـلـبـوون لـەم چـیـرۆکـەدا بەرجستە بـکـاتـەوە. بـابـەتـی سەرنجڕاکێشی ئەم چیرۆکە ئەوەیە کە شوێن و ساڵ و هیچ ناوونیشانێکی ڕوون نییە و تەنانەت ناوی کاراکتەرەکانیش لە پیتەکاندا کورت بووەتەوە.

یادگار برووشان لە پێشانگای «مێژووی کورد لە چوارچێوەیەکی هونەریدا»

پێشانگایەکی هاوبەشی هونەری لەژێر ناوی ‹‹مێژووی کورد لە چوارچێوەیەکی هونەریدا›› لەلایەن خاتوو ‹‹یادگار بروشان›› ئەندامی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و دوو هونەرمەندی دیکەی خەڵکی باشووری کوردستان، لە شاری کۆیە ڕێک خرا. ئەم پێشانگایە بە شێوەیەکی تایبەتی چوارچێوەیەکی هونەری لەخۆ گرتبوو و ڕەوتێکی وێنەیی لە مێژووی کورد پێشکەش دەکرد.

یادگار بروشان سەبارەت بە مەبەستی ئەم پێشانگایە وتی: ‹‹زۆرینەی کارەکانمان بە زمان و ڕەنگی کوردی بوو، چونکە کورد و مێژووی کورد و هێماکانی سەرچاوەی ئیلهاممان بوو››.

لە نێوان کارە پێشکەشکراوەکاندا، وێنەی چەند کەسایەتییەکی ناسراوی سیاسی و هونەریی کورد وەک حەسەن زیرەک و تاهیر تۆفیق، هەروەها چەند شوێنەوارێکی کۆنی شاری کۆیە دەرکەوتبوون.

یادگار بروشان، تەمەن ٢٠ ساڵ و ئەندامی حیزبی دێموکرات و یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە «کوردستان»ی گوت: «لە تەمەنی ٨ ساڵیەوە دەستم بە دیوارنووسی کردوە و لە ١٠ ساڵییەوە چوومەتە نێو کاری تابلۆی ڕەنگی ڕۆنی و پێشتریش بەشداریی چەند پێشانگای هاوبەشم کردوە». یادگار لەبارەی ئەم پێشانگایەوە گوتی کارە هونەرییەکانمان یەک سەبکی یەکسان نیە و هەر تابلۆیەک شێوەیەکی جیاواز لە ڕیالیزم، تەکنیک یان خەیاڵ و ئیلهامی تێدایە.

بەر لە ماڵاوایی

هەڵوەدای ڕزگاریی گەل، لە قووڵایی ئازارەوە

(تیشکێک لەسەر ژیان، تێکۆشان و بەرهەمەکانی عەلی گەلاوێژ)

✍ بە حەولی د. کامران ئەمینئاوە

ئەم کتێبە کە بە بۆنەی سەدەمینساڵڕۆژی لەدایکبوونی دوکتور عەلی گەلاوێژ (١٣٦٧–١٣٠١ ی هـەتـاوی) لـە لایـەن دڵسۆزانی مێژوو و ئەدەبی کوردییەوە لە ساڵی ٢٠٢٣ زایینی ئامادە کرابوو، لە لایەن «دەزگای چاپ و بڵاوکردنـەوەی موکریانی»ش لە هەرێمی کوردستان چاپ و بڵاو بۆتەوە. نووسەرانی ئەم کتێبە بریتین لە بەڕێزان ئەنوەر سوڵتانی، نەمر حوسێن شکارچی خوشکەزای د. عەلی گـەلاوێـژ، حەسەن ماوەڕانی، محەمەد ئازادگەر، ئەسەد سەیف، محەمەد ڕەمەزانی و کامڕان ئەمینئاوە.

لە سەرەتای کتێبەکەدا هاتوە: «ئەم کتێبە بەرهەمی زەحمەت و کاری کەسانێکە کە نایانەوێ یادی ئەو کەسایەتییە کوردانەی لەپێناو ئازادیی نیشتمان و بەختەوەریی گەلدا ئەرک و ڕەنجیان کێشاوە لەبیر بچی و، وەچەی ئێستا و داهاتوو ناسیاوی ژیان، کار و بەرهەمەکانیان بن، بەو هیوایەی لە ئەزموونیان کەلک وەرگرن و هەڵەکانیان دووپـاتـ نـەکـەنـەوە. بێگـومـان ژیـان و هەڵسووڕانی ئەو کەسانە ناتوانێ دوور بێت لە هەڵەی گەورە و بچووکیان. ئەرکی گرنگی ڕووناکبیری کورد ئەوەیە بە دروستی و بە دوور لە پاوانـخـوازی، دەمـارگـرژی و ڕۆمانتیزمی خەیاڵی، مێژووی گەلەکەی و حیزب و کەسایەتییەکانی هەڵسەنگێنی و سـوود لە ئەزمونی ئـەوان وەربگرێ، تایبەتمەندییەکانی سـەردەمـی ژیـانی کەسایەتییەکان و بارودۆخ و توانایی ئەوان بە هەمان ئەو چەشنەی کە بووە لێکبداتەوە و ئاوات و چاوەڕەوانییەکانی خۆی پێوەری لێکدانەوە و داوەری نەکات. نەتەوەی کورد بە تایبەت لە سـەدەی ڕابـردوودا تووشی دەیـان کارەساتی گـەورە و بچووک بوو، هەزاران ڕۆڵەی خۆی پێشکەشی ئازادیی و بەختەوەریی وڵاتەکەی کرد و لەگەڵ گەلێک دوژمنی غەددار و فریوکار ململانەی کرد.»

زانای پایەبەرز، دوکتور عەلی گەلاوێژ کە مامۆستا هـەژار بەحەق وەکوو «مەولانای ڕۆمیی زەمانی شەمسی تەبرێزی» پێناسەی دەکـات، ڕۆژی یـەکی ڕەشـەمـەی ساڵی ١٣٠١ی هەتاویی لە گوندی ساروقامیش، لە ٣٠ کیلۆمێتری ڕۆژهەڵاتی شاری بۆکان لە بنەماڵەیەکی نیشتمانپەروەر، ئازادیخواز و فەرهەنگدۆستی فەیزوڵڵابەگی لەدایک بوو. ڕێگایەکی پڕ لە هـەواز و نشێوی دوور و درێژی لە ژیانی پڕ لە ڕووداوی خۆی بڕی.

لە گوندی ساروقامیش، بۆکان، مەهاباد و شـاری تـەورێـزی ئـازەربـایـجان ژیـاوە، دەرسی خوێندوە و ئەفسـەری سپای میللیی کـوردسـتـان لـە سـەردەمـی کـۆمـار بـووە. لە ساڵی ١٣٢٥ لـەگـەڵ نزیکەی ٦٠ لاوی کوردستانی بۆ دەرس خوێندن لە زانستگای ئەفسـەریی نێردرایە یەکیەتیی سۆڤییەت و تا ساڵی ١٣٥٨ لە باکۆ، بولغارستان و لایپزیگی ئاڵمانی ڕۆژهـەڵات ژیاوە. پاش گەڕانەوەی بۆ ئێران لە بەهاری ١٣٥٨ بوو بە بەرپرسی ڕێکخراوەی ئەیالەتیی حیزبی توودەی ئێران لە کوردستان و تا کاتی گیانبەختکردنی لە ساڵی ١٣٦٧ لە تاران و تەورێز و ماوەیەکیش لە کوردستان بووە.

گەلاوێژ لە ساڵانی ژیـان لە تـاراوگـە، لە بواری جۆراوجۆری سیاسی و فەرهەنگیدا بۆ ناساندنی نەتەوەی کورد و گەشەکردنی سیاسی و فەرهەنگی نەتەوەکەی هەوڵێکی زۆری دا و، پاش تـەواوکـردنی خوێندنی باڵای خۆی لە بواری ئابووری و وەرگرتنی دوکـتـورای زانسـتـی دەسـتـی کـرد بە کارکردن لە ئاکادێمی زانستیی ڕێکخراوی ڕۆژهەڵاتناسیی یەکیەتیی سۆڤیەتی، بەشی ئابووریی شـاری باکۆ. ئەو یەکێک بوو لە کارگێڕانی دەرکـردنـی ١٣٣٧ ژمـارەی ڕۆژنامەی «کوردستان» لە باکۆ. هەروەها بێژەر و نووسـەری کوردی ڕادیـۆ پەیکی ئێران، نووسەری کتێبی بە نرخی «پێوەندییە وەرزێرییەکانی کوردستانی ئێرانی ئەمڕۆ، بە تورکی ئازەریی (باکۆ ١٣٣٤)» و بە ڕووسی (باکۆ ١٣٣٩)، «پێوەندییە ئەرزییەکانی کوردستان: ڕووخانی سیستمی عەشیرەیی» بە زمانی فارسی، (تاران ١٣٦١)، مەنزوومەی زووحەیاتەین بە زمانی کوردی و بابەتی زۆر لە پێوەندی کێشەی نەتەوەیی کوردستان لە «دنـیـا» گۆڤاری تیوری سیاسیی کومیتە ناوەندی حیزبی تودەی ئێران و هتد بوو.

کتێبی «هەڵوەدای ڕزگاریی گەل، لە قووڵایی ئـازارەوە» تیشک دەخـاتـە سـەر بەشێک لەبەسەرهات و تێکۆشان و بەرهەمەکانی عەلی گەلاوێژ و، وێنە و چەند بەڵگەیەکی مێژوویی لە خۆ دەگرێ. شێعرەکانی گەلاوێژ بەشێکی بـەرچـاوی کتێبەکە پێک دێنێ، ئەرکی ئامادەکردن و شیکردنەوەی شیعرو هونراوەکانی عەلی گلاوێژ لە ئەستۆی کاک ئەنوەر سوڵتانی بووە، کارێکی پڕزەحمەت و بەرپرسانە. بەداخەوە شێعرەکانی عەلی گەلاوێژ جارێ بەتەواوی کۆ نەکراونەتەوە. بـە وتـەی مـامۆسـتـا ئـەنـوەر سـوڵـتـانی «خوێنەری شێعرەکانی گەلاوێژ زۆر زوو پەی بە هەستێکی قووڵ و لەبن نەهاتووی نۆستالژیک و خەم و تەمی دووری لە خاک و خەڵک و کەسوکار و ژیانی ناوگوندەکانی کوردستان دەبات کە لە زوربەی شیعرەکاندا پەنگی خواردۆتـەوە. ئەو خەمە، ئەو تەمە لە خۆشی و ناخۆشی، لە ئازەربایجان و ئاڵمان، لە مۆسکۆ و کییێڤی ئوکراین نیشتۆتە سەر ژیانی ڕۆژانـەی و لێی جیا نەبۆتەوە، تـەنـانـەت لـە شێعرە سیاسییەکانیدا، کە بەشی سەرەکیی شێعرەکانی پێک دەهێنن ئەو هـەورە ناڕەوێت و بە ئاسمانی ژیانی شاعیرەوە دەمێنێ. خەبات لەپێناو وڵات و سـەربەخۆیی کـوردسـتـان و مافخوازی بۆ گەلی کورد و پەسنی پێشمەرگەی ناو سەنگەری شۆڕشی ئەیلوول (١٩٦١ تا ١٩٧٥) زیاترین بەشی شێعرەکانی گەلاوێژیان پ یێبـڕاوە. وەک ئـەوەی شاعیر وڵاتی بەجێماو و ئاواتی گەڕانەوە و شادبوونەوە بـەدیداری خۆشەویستانی خۆی تەنیا لە تەقەی تفەنگی پێشمەرگەدا ببینێت».[...]

«هەستێکی دیکەی هەڵقوڵیو لە شێعرەکانی گەلاوێژ، بـاوەڕی ئینترناسیۆنالیستییە کە ئیدیۆلۆژیی سـەرانسـەری لـە یەکیەتیی سۆڤیەتی و تەنانەت لەو ساڵانەدا باوەڕی کومۆنیستەکانی سەرانسەری جیهان بوو؛ ... بـەڵام خـاڵی سـەرەکی لـێرەدا پێکەوە گونجاندنی ئەو ناسیۆنالیزمەکوردییەیە لەگەڵ ئینترناسیۆنالیزمی کەسێکی کومۆنیست. گەلۆ ئەو ئینترناسیۆنالیزمەی گەلاوێژ لەکوێ خۆی شاردۆتەوە کاتێ گوتوویەتی:

نـەورۆزی کـوردی ئـەو دەمـەیـە خاکی نیشتمان
ڕزگـار ببێ لە کەلپی دڕنـدەی سەگ و گەماڵ
(شێعری ‹نوێ ڕۆژی کوردی›، ساڵی ١٩٥٠)

زامنی فەتحە حیزبی دێموکرات...
هەرکەسێ کـوردی بـوێ ماڵ و ژیانی بۆچییە؟...
کوا لە باسی کورد خۆشتر بۆ ئەوانەی تێ ئەگەن
(شێعری ‹من و کۆنـەهـەواڵان›، ساڵی ١٩٥٠)»

بیرەوەریی بەشێک لە دۆسـت، خزم و هاوڕێیانی نەمر گەلاوێژ دەورێکی بەرچاو لە ناساندنی تایبەتمەندییەکانی ژیانی خۆیی و سیاسیی ئەو وەک مرۆڤێکی گەلێک ڕاستبێژ، هیدی و جێگەی ڕێـز، بە هەستی قوڵی نەتەوایەتی و دادپەروەرانەوە دەگێڕێ.

ئـەم کتێبە بـە هـەوڵ و زەحـمـەت و پێداچوونەوەی دوکتۆر کامران ئەمینئاوە لە ماوەیەکی کەمدا پێک هات بۆ ئـەوەی لە ساڵڕۆژی سەدەمین ساڵی لەدایکبوونی گەلاوێژدا بڵاو بێتەوە. ئامانجی سەرەکیی دەرکەردنی کتێبەکە، زیندوو ڕاگرتنی یادی کەسایەتیەکە، کە بێ هیچ چاوەڕوانییەک باشترین و زۆرترین ساڵانی خۆی تەرخانی خزمەت بە گەلەکەی کرد.

عەلی گەلاوێژ کە لە شیعرەکانیدا بەڵێنی گەڕانەوە بۆ نیشتمان و مردن لەوێی دابوو، پاش چەند دەیـە خـەبـات، ئـاوارەبـوون و ژیانی تاراوگە، پاش گیرانی لە بانەمەڕی ساڵی ١٣٦٢ لە تـاران لە لایـەن هێزەکانی ئاسایشی سپای پاسداران و هەڵکردن لەگەڵ ساڵانی زیندان و ئەشکەنجەی زۆر سەخت و لـەڕادەبـەدەر، لە کارەساتی کوشتاری بەکۆمەڵی خەرمانانی ١٣٦٧(١٩٨٨) لەگەڵ هـەزاران شۆڕشگێڕ و خەباتکاری دیکەی ڕێگای ئـازادی لە زیندانی ئێڤینی تاران لە سێدارە درا و چووە نێو ڕیـزی کاروانی نەمرانی ڕێگای ئازادی.